

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra pedagogické a školní psychologie

Diplomová práce

OBRAZ KRIZE V DOSPÍVÁNÍ

Vedoucí práce: PhDr. Jana Procházková

Autor práce: Petra Skavská

Obor: Psychologie - Speciální pedagogika

Typ studia: Prezenční

Praha 2008

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila pouze pramenu, které cituji a uvádím v seznamu použité literatury. Souhlasím s dalším využitím této práce ke studijním účelům.

V Praze dne 27. 11. 2008

Petra Škeršová!
.....

(podpis)

Zde bych ráda poděkovala PhDr. Janě Procházkové za odborné vedení diplomové práce a za cenné rady a informace.

Dále bych chtěla poděkovat všem respondentům za jejich ochotu ke spolupráci a sdílnost a také pracovníkům zařízení, v nichž jsem prováděla empirickou sondu.

OBSAH

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	9
1. Pojem krize.....	9
2. Krize jako šance ke změně.....	11
3. Příčiny krize	12
4. Typologie krizí	13
4.1 Vývojové krize	14
4.2 Situační krize	15
4.3 Kumulované krize.....	17
5. Průběh krize a její trvání v čase.....	21
6. Determinanty průběhu krize	23
7. Pomoc v krizi.....	24
7.1 Neformální pomoc v krizi	25
7.2 Formální pomoc v krizi	27
8. Jedinec v krizi	27
8.1 Dítě v krizi	27
8.2 Dospívající v krizi	30
8.3 Rodina v krizi	37
9. Shrnutí poznatků o krizi	39
EMPIRICKÁ ČÁST.....	42
1. Použité metody.....	42
1.1 Semistrukturovaný rozhovor	42
1.2 Tématická kresba.....	43
2. Zpracování dat.....	45
2.1 Analýza rozhovorů	45
2.2 Analýza tématických kreseb.....	45
3. Popis vzorku respondentů	46
3.1 Psychiatrická léčebna	46
3.2 Dětský diagnostický ústav.....	48
3.3 Základní škola	50
4. Výsledky empirické sondy	52
4.1 Závěry z analýz rozhovorů	52
4.1.1 Pojem krize	52

4.1.2	Příklad vlastní krize	54
4.1.3	Příčiny krize.....	56
4.1.4	Délka trvání krize	57
4.1.5	Pocity během krize	58
4.1.6	Řešení – vlastní.....	60
4.1.7	Řešení - ideální	62
4.1.8	Pomoc zvenčí.....	62
4.1.9	Pomoc - někomu.....	64
4.1.10	Pozitiva krize	65
4.1.11	Barva krize.....	65
4.1.12	Zvíře	66
4.2	Popis tématických kreseb	67
4.3	Zajímavosti z rozhovorů.....	73
4.4	Porovnání skupin	74
5.	Shrnutí a diskuse závěrů.....	75
	ZÁVĚR	80
	RESUME	81
	LITERATURA	83
	PŘÍLOHY	85
1.	Příloha	85
2.	Příloha	86
	Eva_PL	86
	Nela_PL.....	89
	Dominik_PL	92
	David_PL.....	94
	Blanka_ZŠ	97
	Kamila_ZŠ.....	99
	Fanda_ZŠ.....	105
	Oskar_ZŠ.....	107
	Robert_DDÚ.....	108
	Petra_DDÚ	110
	Simona_DDÚ	113
	Roman_DDÚ	115
3.	Příloha	118

ÚVOD

Pojem krize se využívá v mnoha oblastech (např. v psychologii, finančnictví, scenáristice). Jeho význam je tedy závislý na prostředí a kontextu v jakém je používán. Tato práce je zaměřena na krizi v životě jedince. V tomto kontextu se však někdy setkáváme s tím, že zejména děti a dospívající používají pojem krize i v situacích, které bychom, podle toho, jak daný pojem definují odborníci, krizí nenazvali.

Cílem této práce je tedy zmapovat jaké mají dospívající pojetí pojmu krize, což je první rovinou empirické sondy. Druhá rovina sondy je pak zaměřena na jejich vlastní zkušenosti s krizí.

Teoretická část práce zachycuje současné poznatky odborníků o krizi a zaměřuje se také na zmapování možných krizí, které se mohou u jedince v souvislosti s jeho věkem vyskytnout. Provedením empirické sondy chci také zjistit, do jaké míry jsou krize v tomto věku samotnými dospívajícími spojovány s problémy specifickými pro období dospívání.

V empirické části představuji metody, kterými jsem problematiku sledovala (semistrukturovaný rozhovor, tématickou kresbu), dále vzorek 12 respondentů ze třech odlišných prostředí (z psychiatrické léčebny, dětského diagnostického ústavu a ze základní školy), s nimiž jsem vedla rozhovory. Dále popisuji postup zpracování dat a následně závěry empirické sondy.

V závěrečné diskusi závěrů porovnávám pojetí respondentů s odborníky a hledám možná vysvětlení.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Pojem krize

V úvodu považuji za důležité uvést různé definice pojmu krize, jak je vidí někteří autoři zabývající se daným tématem.

Definice Vereny KASTOVÉ se opírá o význam slova krize v latině. Pojetí krize je zde hodně obecné, aplikovatelné na krize v širokém slova smyslu (např. vládní krize, krize na burze, ale i krize ve vztahu).

- „*Latinské ‚crisis‘ v podstatě znamená rozdělení, svár, rozhodování, rozsudek. Krize označuje nejvyšší bod, vrchol, avšak také bod obratu, zvrát v dění* (KASTOVÁ, 2000, s. 15).“

Podstatně výtěžnějšími (pro potřeby této práce) jsou definice Reného THOMA a Naděždy ŠPATENKOVÉ, které nahlízejí na krizi jako na určitý stav subjektu a dále se tímto stavem zabývají. Tato pojetí se od sebe odlišují zejména tím, že THOM popisuje krizi z pozice subjektu, který se v krizi nachází, zatímco ŠPATENKOVÁ vymezuje stav krize s větším odstupem teoretika, pracuje zde s příčinami a důsledky krize, ale zmiňuje se také o „normalitě“ tohoto stavu

- René THOM (in VODÁČKOVÁ, 2002) formuloval tuto definici: „*V krizi je každý subjekt, jehož stav, který se projevuje zdánlivě bezdůvodným oslabením jeho regulativních mechanismů, je tímto subjektem samotným vnímán jako ohrožení vlastní existence* (s. 28).“
- ŠPATENKOVÁ (2004a, s. 15) vymezuje krizi jako „*přechodný stav vnitřní nerovnováhy způsobený kritickými událostmi nebo takovými životními událostmi, které vyžadují zásadní změny a řešení*.“ Dále vyjasňuje, že „*krize není nemoc, je to normální reakce na nenormální situaci* (s. 17).“

Další dvě definice, BAŠTECKÉ a VYMĚTALA, jsou si podobné tím, že hovoří o krizi jako o něčem, co nastává tehdy, potká-li jedince taková situace, v níž je určitým způsobem handicapován (např. dosavadní vyrovnávací strategie jsou nefunkční).

- Baštecká (in ŠPATENKOVÁ, 2004a) vymezuje krizi jako: „...reakci na situaci, kterou jedinec nemůže snadno řešit v rámci obvyklých strategií, jakými je zvyklý zvládat zátěž (s. 18).“

V oblasti psychologie a sociálních věd definuje VYMĚTAL krizi jako: „...důsledek střetu s překážkou, kterou nejsme schopni vlastními silami, vlastními vyrovnávacími strategiemi, eventuálně za pomoci nám blízkých lidí, zvládnout v přijatelném čase a navykším způsobem (in VODÁČKOVÁ, 2002, s. 29).“

Často se setkáme s tím, že lidé zaměňují pojem krize s jinými pojmy, např. konflikt, stres, deprese, trauma - nejsou to ale synonyma (ŠPATENKOVÁ, 2004a).

Slovo krize se v posledních dvou desetiletích stalo běžnou součástí hovorové češtiny. „Mám krizi...“, „To je ale krize...“ nebo „Je to krizový...“. Podobné výroky vyjadřující pocity zklamání, marnosti, špatnou náladu, časovou tíseň, ale také těžkou hlavu slýcháme poměrně často. Termín tedy přejala obecná čeština, aby ho vyprázdnila, protože „krize“ je módní slovo (KLIMPL, 1998). Pokaždé, když člověk použije slovo „krize“, nemusí to ještě znamenat, že se nachází v krizovém stavu. Rozpoznání toho, kdy člověk skutečně je v krizi a kdy si tímto slovem jen „ulevuje“, však může být velmi obtížné, neboť se jedná o subjektivní prožitek jedince. Proto bychom se měli vyvarovat zkratkovitému zlehčování toho, co člověk za krizi označí, ať už zcela vážně, nebo jen „mezi řečí“.

Pojem krize je v laickém slova smyslu používán pro téměř jakoukoliv situaci, která je vnímána negativně. Tento termín tedy můžeme použít k popisu všech situací, při kterých se něco dramaticky mění a tato změna je doprovázena negativními emocemi (ŠPATENKOVÁ, 2004a).

Laické pojetí pojmu krize u dospívajících bude jedním z předmětů empirické sondy.

Dle VODÁČKOVÉ (2002) je krize důležitou a neodmyslitelnou součástí kontinua lidského bytí. PECHAR ji označuje „za nevyhnutelný jev lidské civilizace (in VODÁČKOVÁ, 2002, s. 27).“

Krize je tedy jev, který k životu jedince patří a nelze se mu vyhnout. Co tedy krize pro člověka znamená, v čem ho podněcuje, v čem omezuje?

Jedinec v krizi je obvykle veden ke změně regulačního vzorce, ke změně regulativních způsobů svého chování (ať v pozitivním, nebo v negativním smyslu). Tento proces je potenciálem zásadní změny. Z toho vyplývá, že krize je zároveň nebezpečím i příležitostí (VODÁČKOVÁ, 2002).

THOM (in ŠPATENKOVÁ, 2004a) tvrdí, že krize nutí člověka k jednání, i když mu mnohdy poskytuje jen omezený čas a prostředky. Vždy bývá jakýmsi vyvíjejícím se stavem, který je nutné chápat jako přechodný, protože následuje po stavu, který se (alespoň relativně) pokládá za normální. Krize se může vyprofilovat v katastrofu nebo vyústit v nějaké řešení a zanechat určité následky. Někdy tyto následky nemají prakticky žádný význam. Častěji se ovšem setkáváme s tím, že krize vede ke změně regulativního chování subjektu.

Období krize je životním momentem, který bývá většinou poznamenán značně intenzivní tísní, zúžením, vlastně situací zrodu. Je zřejmé, že tak velkou míru úzkosti a tlaku nelze vydržet dlouho. Krize někdy spontánně odezní, může však také vyvolat chronické psychické problémy, aniž by dále přetrvávala naléhavá situace, která sice způsobuje obtížný charakter krize, zároveň však v sobě obsahuje pozoruhodnou možnost průlomu. Hovoříme zde o skutečné mezní situaci, bez níž není možná žádná proměna (KASTOVÁ, 2000).

2. Krize jako šance ke změně

Krize však nemusí být vnímána jen negativně. Za určitých podmínek se krize může stát šancí k novému prožívání identity. Díky zkušenosti s krizovou situací a jejím řešením z ní lze vyjít s novými možnostmi chování, s novou dimenzí prožívání sebe a světa, snad i s novým prožitkem smyslu a s vědomím, že jsme se stali kompetentní nakládat se životem, že už nejsme životu pouze vystaveni. To, zda vnímáme na krizi i její pozitivní aspekt závisí především na tom, jsme-li schopni vidět krizi jako životní situaci, v níž se odehrává něco, co je pro náš život existenciálně významné, a v níž se o tom rozhoduje. Podstatné je, že každá krize v sobě obsahuje potenciál zásadní proměny. V průběhu krize máme možnost ovlivnit prožívání a chování ve sféře osobní i sociální. To však závisí na tom, dokážeme-li s krizí navázat kontakt. Avšak i potom může být krize silnější než my a stále jí můžeme podlehnout (KASTOVÁ, 2000).

Stejně tak EIS (1994) se hlásí k „*pojetí krize jako něčeho užitečného, co při odpovídajícím řešení a dořešení může člověka vést k novým pozitivním aktivitám a hodnotám (s. 31).*“

Tento pozitivní potenciál krize si však velmi často neuvědomujeme, nebo ano? Právě otázka týkající se uvědomování či neuvědomování si pozitiv krize je jedním z témat, na které se zaměřuji v empirické části.

3. Příčiny krize

Když jsme ve stavu krize a hledáme vhodné řešení, snažíme se obvykle dobrat k příčině, která byla spouštěčem krize. To, zda se jedinec dostane do stavu krize však nezávisí jen na příčině, která ji odstartuje.

VYMĚTAL (in VODÁČKOVÁ, 2002) se v této souvislosti zmiňuje o principu dvojí kvantifikace: „*Aby mohla vzniknout určitá reakce organismu, musí dojít k propojení vyladěnosti organismu s vnějším spouštěčem (s. 32).*“

THOM (in ŠPATENKOVÁ, 2004a) rozlišuje příčiny krize na vnější a vnitřní. VODÁČKOVÁ (2002) píše o tzv. precipitorech, urychlovačích krize, takže příčiny krize zde splývají s precipitujícími faktory.

- V oblasti vnějších příčin se jedná o dvojnásobné situace:
 - a) Buďto je subjektu odnímán (odepírán) nějaký objekt, příčinou krize se tedy stává ztráta (THOM; in ŠPATENKOVÁ, 2004a). „*Ztrátu můžeme vymezit jako náročnou životní situaci, která je charakterizována dlouhodobým, ale především ireverzibilním (nezvratným) odloučením od signifikantního (významného) objektu nebo funkce. Rozhodující význam pro prožívání události jako životní ztráty má emocionální vazba jedince ke ztracenému objektu – člověku, předmětu nebo činnosti (ŠPATENKOVÁ, 2004b, s. 55).*“ Situace ztráty, která může krizi vyvolat může být např. smrt, rozchod, přerušení vazby na dřívější zdroj pomoci, zklamání, zrada, stud, zranění – např. ztráta hybnosti, rozplynutí očekávaného – nedostaví se očekávané povýšení, nezdaří se zkouška, nastane potrat, narodí se defektní dítě atd.
 - b) Nebo se mu naopak nabízí objektů více. V tomto případě je příčinou krize volba.
 - c) Třetí příčinou bývá jakákoli změna vnějších podmínek, která může oslabit efektivitu regulativních mechanismů subjektu a v důsledku toho vést ke krizi (THOM; in ŠPATENKOVÁ, 2004a). Příkladem takové změny může být např. změna zdravotního stavu, rodinného, pracovního, atmosférické změny, změna letního a zimního času apod.)
- THOM dále vyjmenovává dvě vnitřní příčiny:
 - a) Nutnost adaptace subjektu na svůj vlastní vývoj. Krize pak přichází v důsledku neschopnosti zvládnout jednotlivé vývojové úkoly.

- b) Jev označovaný řeckým pojmem *hybris*. KNOPPOVÁ (in ŠPATENKOVÁ, 2004a) jej vysvětluje jako „*náhradní opatření*“. Aby mohl v našem životě probíhat plynulý vývoj i za nepříznivých podmínek, je občas potřeba přijmout náhradní opatření. Jedná se o použití ne zcela vhodného regulačního mechanismu. Ve chvíli, kdy tento náhradní mechanismus selže, nastává krize.

Příčiny krize, respektive situace, které mohou krizi vyvolat se dají také dělit podle toho, zda se týkají pouze jedince nebo celé komunity.

- Individuální (např. autonehoda, sexuální útok, zneužití, jakákoliv život ohrožující zkušenost, loupež, vážný fyzický úraz, pocit ohrožení sebe sama či někoho blízkého, vážný úraz nebo smrt blízké osoby, sebevražda rodinného příslušníka nebo kolegy na pracovišti, vražda, svědectví kterékoliv individuálního nebo komunitního traumatu, může to být ale i ztráta zaměstnání, nepřijetí na vysněnou školu, stěhování atd.)
- Komunitní (např. zemětřesení, hurikán, požár, povodně, znečištění životního prostředí ve velkém rozsahu, mnohočetné úrazy nebo úmrtí při nehodách, terorismus, traumatické události vztahující se k dětem, vraždy v komunitě, násilná či sexuální kriminalita, která vyvolává velkou pozornost médií).

Sestavit úplný výčet událostí, které mohou být spouštěčem krize, není možné. To, co je považováno za krizi, je ryze subjektivní. Každý jedinec vnímá svůj vnitřní svět i své okolí naprosto odlišně. Věci, události a ostatní lidé jsou pro každého člověka jinak významné. Pro jednoho může určitá situace být jen bezvýznamnou životní epizodou, pro jiného může znamenat příčinu dezintegrace osobnosti. Každý také disponuje různě silnými obrannými a adaptačními mechanismy a mírou frustrační tolerance.

Krize se objevuje tehdy, jestliže jedinec pocítuje situaci jako velmi nebezpečnou a jestliže nenachází způsob, jak se s ní vyrovnat. Souhrnně tedy: krizi se stává taková situace, kterou jedinec za krizi považuje (ŠPATENKOVÁ, 2004a). V souvislosti s tímto tvrzením se v empirické části zabývám zejména tím, co dospívající za krizi považují a jaké příčiny těmto krizím připisují.

4. Typologie krizí

ŠPATENKOVÁ (2004a) uvádí jednoduchou, avšak srozumitelnou typologii, která vymezuje krize:

- 1) „Vývojové neboli celkové (nebo také krize z očekávaných životních změn, normativní krize).
- 2) Situační, epizodické (nebo také traumatické krize).
- 3) Kumulované (nebo také chronické krize) (s. 23).“

4.1 Vývojové krize

Vývojové krize jsou neodmyslitelnou součástí lidského života. Týkají se nás všech, většinu z nich předpokládáme a očekáváme, v řadě případů si je dokonce přejeme a považujeme za příjemné a pozitivní. Vývojové krize však s sebou vždy přinášejí určitou dávku obav a nejistot spojených se změnou a přijetím nových rolí a úkolů. Tyto krize vyžadují aplikaci nových copingových (zvládacích) strategií (tento termín bude dále podrobněji vysvětlen) a způsobů řešení a jsou doprovázeny jistým emočním napětím, které může být vnímáno i negativně (mohou to být např. obavy: „Zvládnou to? Dokážu to?“).

K vývojovým krizím patří např. ukončení školy, odchod z domova, sňatek, nástup do práce, odchod do důchodu apod. O významných příležitostech jako je např. promoce, získání zaměstnání, sňatek nebo rodičovství píše ŠPATENKOVÁ (2004a) jako o významných okamžicích, zlomových bodech nebo také milnicích (marker events). „*Přestože jsou velmi důležité, samy o sobě vývojová stadia netvoří. Vývojová stadia jsou důsledkem jemných pocitů a tlaků z nitra jedinců; dokonce i když tyto milníky v jedincově životě chybí, impulz k vývojovému postupu zůstává. Změny způsobené milníky tak mohou vést k nerovnováze, ale to může způsobit i absence milníku. Když se milníky objeví, důsledky ovlivňují vnitřní (psychické) i vnější (sociální) zkušenosti jedince (s. 108).*“

Krize spojené s těmito událostmi popsal například Gerald CAPLAN¹ (in ŠPATENKOVÁ, 2004a). Podle něho se situace stává krizovou, pokud se jedinec při realizování důležitých životních cílů potýká s takovými překážkami, které není schopen překonat s pomocí jemu známých strategií a způsobů. To pak vede ke ztrátě emoční rovnováhy a dezorganizaci. Příčinami nejsou jen události, které vnímáme negativně (partnerská krize, odchod ze zaměstnání), ale i události, které bývají všeobecně považovány za pozitivní (svatba, narození dlouho očekávaného dítěte). Vývojové krize obvykle nezačínají náhle, ale rozvíjejí se během několika dnů nebo týdnů.

CAPLAN se zabýval i průběhem krizové reakce, kterou popsal ve čtyřech fázích:

¹ Jméno Geralda CAPLANA je úzce spojeno s pojmem krize. Byl to on, kdo tento pojem zavedl do psychiatrie a psychoterapie a ve svém díle *Principy preventativní psychiatrie* (1964) poprvé popsal a rozpracoval teorii psychické krize a pomoci v případě psychické krize (ŠPATENKOVÁ, 2004).

1. První fáze

Ke zvládnání životních situací využívá jedinec své vědomosti, dovednosti a schopnosti a osvědčené zdroje pomoci. Tyto se při konfrontaci s událostí, která je příčinou krize, ukazují jako nedostačující, což vede k napětí a neklidu.

2. Druhá fáze

Jedinec v krizi nabývá pocitu o své neschopnosti situaci zvládnout, cítí se neúspěšný. Díky tomu se pak snižuje jeho sebevědomí a stále v něm narůstá napětí.

3. Třetí fáze

Zvyšující se napětí mobilizuje všechny psychické rezervy k hledání nových způsobů řešení krizové situace. Nakonec dochází buď k překonání krize a znovunabytí pocitu emoční rovnováhy, nebo – pokud se aplikace nových způsobů řešení ukazuje jako neúspěšná – k odmítnutí (popření) existujících problémů. V tu chvíli vzniká nebezpečí, že se krize přerodí do chronického stavu. Pokud nedojde ani k překonání krize, ani k jejímu odmítnutí, nastupuje čtvrtá fáze.

4. Čtvrtá fáze

Pocit napětí se stává nesnesitelný. Na okolí může jedinec působit tak, že situaci zvládá, ale zkreslené vnímání situace a odtazení se od sociálních kontaktů ho přivádí k dezorganizaci a vnitřnímu chaosu. K ventilaci negativních emocí může jedinec využívat takové formy chování jako je např. podrážděnost, sebevražedné tendence, abúzus alkoholu apod.

4.2 Situační krize

Situační krize jsou zapříčiněny vnějšími, většinou neočekávanými situacemi, epizodami. Někdy se označují také jako traumatické, pokud jsou vyvolány intenzivními, silnými stresory. Tento typ krize ohrožuje jedince identitu a integritu, pocit bezpečí, zdraví a mnohdy i samotný život. Řadili bychom sem např. smrt blízké osoby, katastrofu, ztrátu práce, náhlou ztrátu zdraví (např. diagnóza vážné somatické choroby, invalidita), náhlé ohrožení partnerského svazku (např. v souvislosti s nevěrou) apod.

Situační krize se mohou objevit kdykoliv a kdekoliv, nezávisle na vývojovém stadiu, v němž se právě jedinec nebo rodina nachází. Je obtížné, ne-li nemožné tyto krize předvídat, proto zpravidla vždy jedince překvapí, zaskočí, šokují. Důležitou roli hraje především to, zda a v jaké míře jsou dané události (stresory) jedincem (klientem) vnímány jako negativní.

Tak jako u vývojových krizí ovlivňuje adekvátnost osvojených copingových strategií i zde adaptivní řešení krize. Jakákoli změna v životě jedince nebo rodiny, ať už pozitivní nebo negativní, se může podílet na uspíšení krize. Kumulace stresorů a s nimi souvisejících změn v krátkém časovém intervalu zvyšuje pravděpodobnost vzniku krize. Ta se může projevit v průběhu jednoho roku, obvykle ve formě zdravotních problémů (nemoci).

V případě situační krize probíhá krizová reakce zpravidla ve čtyřech fázích. Fáze se však mohou i překrývat, nebo k některým nemusí vůbec dojít. Vždy to závisí na okolnostech a individualitě jedince, který se v krizi nachází.

1. Šoková fáze

Její podstatou je obranný mechanismus popírání. Navenek dotyčný jedinec působí dojmem, že má svůj život pod kontrolou, ale „uvnitř“ (v jeho psychice) vládne chaos a napětí. Může projevovat bezcílnou (hyper)aktivitu, nebo se u něj může dostavit jistý druh apatie s narušením vztahů se sociálním okolím (stažení se ze sociálních kontaktů, hostilita apod.).

2. Fáze emoční reakce

V této fázi dochází ke konfrontaci s realitou. Jedinec zasažený krizí se pokouší přizpůsobit nové skutečnosti např. pomocí mechanismu popírání, potlačování a racionalizace. Všechny emoce nabývají na intenzitě. V případě nedostatečné sociální opory se může jedinec ocitnout v izolaci a hrozí oprávněné nebezpečí, že se tento stav stane trvalým a krize přejde do chronické podoby. Pokud se jedinci dostane adekvátní sociální opory, intenzita emocí se zmírňuje a klesá také riziko chronifikace.

3. Fáze zpracovávání krize

Jedinec se pomalu osvobozuje od traumatických prožitků, jimiž je ovládán a začíná projevovat zájem o budoucnost. Silné emoční reakce se již vyskytují v menší frekvenci a menší intenzitě.

4. Fáze nové orientace

Jedinci se navrací zpět ztracené sebevědomí, navazuje nové sociální kontakty a traumatická událost se stává obohacením jeho životních zkušeností. Ne každý však této fáze dosáhne. V důsledku toho se pak může objevit kumulovaná krize.

4.3 Kumulované krize

Kumulované (chronické) krize přichází tehdy, pokud jedinec ustoupil od řešení vývojové krize, přijal nějaký maladaptivní způsob řešení nebo také – v případě traumatické krize – jedinec nedosáhl fáze nové orientace.

Prožívání aktuální traumatické situace je v případě kumulované krize komplikováno či zintenzivňováno vzpomínkami na předchozí ztráty. Jedinec tyto vzpomínky doposud dostatečně nezpracoval, „neošetril“, ale vytlačil je mimo vědomí, kde byly uschovány, dokud je znovu neaktivovala současná událost. V důsledku předcházejícího nedokončeného truchlení se vzpomínka na minulou ztrátu stále promítá do aktuálního prožívání ztráty současně. Jedinci, kteří se v aktuální situaci projevují extrémními reakcemi, mohou (ale nemusí) trpět kumulovanou krizí.

Kumulovaná krize se může v mnoha směrech velmi podobat intenzivní akutní krizi, ale v praxi je důležité tyto krize odlišovat. S některými intervencemi, jež jsou účinné v případě intenzivních krizí se nedá pracovat u krizí kumulovaných, protože ještě více zvyšují jedincovu bezradnost, bezmocnost a závislost. Kumulované (chronické) krize si žádají kromě bezprostřední pomoci především posílení motivace a kompetence k důkladnější změně života, což je však již otázkou psychoterapie. Při rozlišení obou typů krizí si můžeme klást pomocnou otázku: „Jak dlouho dané problémy trvají?“ Akutní krize se projevuje do 6 – 8 týdnů od kritické situace, u kumulovaných (chronických) krizí bývá časový odstup delší, někdy dokonce i několik let. Také retrospektiva minulých událostí v životě klienta napomáhá rozhodnutí, zda se v daném případě nejedná právě o kumulovanou krizi a nevyřešené truchlení.

Klienti nacházející se v akutní krizi, mohou být agresivní, zlostní nebo úzkostní, ale dokáží přemýšlet o budoucnosti. Vyrovnávají-li se klienti s kumulovanou krizí, podléhají ve své současné situaci spíše depresím, apatii a bezradnosti než úzkosti. Ve výsledku má jedinec takový nedostatek energie, že se nedokáže současné situaci postavit a pojímat ji jako výzvu. Přestože se klient snaží spolupracovat, stále má tendenci se řešení krize vyhýbat. Pociťuje strach ze sociálních kontaktů a ze snahy ostatních mu pomoci, protože nemá motivaci něco ve své situaci změnit. Jeho aktivita je často směřována k sebelítosti a obviňování druhých. Četné somatické obtíže bývají obvyklým průvodním jevem kumulované krize. Někdy sociální okolí nevědomě posiluje maladaptivní způsoby vyrovnávání se s krizí, např. tím, že takového jedince shledává nemocným, což ho ještě více utvrzuje v jeho pocitu bezradnosti, bezmocnosti a závislosti.

V literatuře lze najít také tzv. Baldwinovu klasifikaci krizí (in VODÁČKOVÁ, 2002). Tento klasifikační systém je u nás poměrně rozšířený a hojně používaný. BALDWIN v něm vymezuje šest typů (tříd) krizí, které jsou odstupňovány podle závažnosti (míry psychopatologie). Čím vyšší třída, tím vyšší stupeň psychopatologie. Současně se s posunem závažnosti mění i příčiny krize od vnitřních k vnějším. Do jisté míry se tato klasifikace překrývá s klasifikací ŠPATENKOVÉ (2004a), ale vzhledem k podrobnějšímu dělení a některým odlišnostem ji také uvádím.

Pojetí situačních krizí je v Baldwinově klasifikaci shodné s pojetím ŠPATENKOVÉ (2004a).

1) Situační (dispoziční) krize

Situační krize je definována jako událost, která je precipitována nepředvídatelným stresem. Jde o problematické situace, které v jedinci vyvolávají intenzivní pocit tísně. Závažnost krize je určena subjektivním nazíráním jedince na danou situaci a dostupností vyvažujících faktorů (copingových strategií apod.). Příčinou zde jsou vnější precipitory – ztráta a její hrozba (ztráta zdraví, ztráta blízkého člověka, obava z neúspěchu při zkoušce, nemožnost pokračovat v nějaké činnosti apod.), změna a její očekávání (rozvod, změna postavení v zaměstnání, změna klimatických podmínek, stěhování, změna životního rytmu, změna pracovního týdne ve víkend a naopak), volba (rozhodování mezi dvěma partnery či partnerkami, rozhodování o budoucím studiu apod.) (VODÁČKOVÁ, 2002).

Kategorie přechodových (tranzitorních) krizí by spadala dle klasifikace ŠPATENKOVÉ (2004a) pod skupinu vývojových krizí.

2) Přechodové (tranzitorní) krize

Krize pramenící ze situací, které je možné anticipovat (jsou to předvídatelné procesy růstu a vývoje). Váží se obvykle k přechodu z jedné fáze do druhé, např. v rámci rodinného cyklu nebo v rámci života daného jedince (ŠPATENKOVÁ, 2004a). V rámci života jednotlivce se může jednat o krize spojené s pubertou, adolescencí, klimakteriem apod. a v rámci života rodiny s výběrem partnera, sňatkem, narozením prvního dítěte atd. (VODÁČKOVÁ, 2002). Tyto situace jsou víceméně očekávané a jedinec se na ně může jistým způsobem připravovat a mít nad nimi určitou kontrolu. Vždy však vyžadují změnu a novou adaptaci (ŠPATENKOVÁ, 2004a).

ŠPATENKOVÁ (2004a) na rozdíl od BALDWINA (in VODÁČKOVÁ, 2002) chápe situační a traumatické krize jako jeden typ krizí (situační krize), které jsou způsobeny nějakým neočekávaným vnějším precipitorem (stresorem). Rozdíl mezi těmito dvěma kategoriemi krizí je zřejmě dán závažností krize a s tím související závažností precipitoru, což do jisté míry popírá subjektivitu prožitku krize. Závažnost krize je dána subjektivním prožíváním jedince a ne tím, co někdo z venku označí za precipitor vážný (způsobující traumatické krize) či méně vážný (způsobující situační krize). Z tohoto hlediska shledávám u ŠPATENKOVÉ (2004a) použití pouze jednoho typu „situační krize“ za přesnější.

3) Traumatické krize

Krize je způsobena mocnými vnějšími stresory, které člověk neočekává a nemá nad nimi téměř žádnou kontrolu. Jedinec se cítí událostí zdrcen a vyrovnávací strategie jsou ochromeny.

BURGESS a BALDWIN (in VODÁČKOVÁ, 2002) uvádějí, že krize tohoto druhu jsou způsobovány mocnými vnějšími stresory, které jedinec neočekává a nemá nad nimi téměř žádnou kontrolu. Jedinec se cítí vzniklými událostmi zdrcen a ochromen, vyrovnávací strategie nejsou dostatečně účinné. Takovou událostí může být například náhlé úmrtí blízké osoby, znásilnění, přírodní katastrofy, válečný stres apod. (VODÁČKOVÁ, 2002).

Vývojová krize v rámci Baldwinovy klasifikace se určitým způsobem liší od typu vývojové krize u ŠPATENKOVÉ (2004a), přestože by se do ní dala zahrnout, stejně jako výše jmenovaná tranzitorní krize. Členěním vývojových krizí na dvě oblasti krizí, tranzitorní a vývojovou, přináší Baldwin detailnější pohled na problematiku vývoje osobnosti prostřednictvím překonávání krizí. Tranzitorní krize se týká převážně krizí, které jsou spojené s problematikou danou věkem či životním obdobím a klíčový je zde přechod z jedné životní etapy do druhé. Zatímco vývojové krize v Baldwinově klasifikaci řeší otázky ve smyslu psychického zrání jedince. Některé tyto otázky jsou také vázány na určitý věk či životní období, ale některé může jedinec řešit během celého života. Klíčovým bodem by zde mohl být růst.

4) Vývojové krize

Jedná se o krize vyplývající z psychodynamiky každého jedince (ŠPATENKOVÁ, 2004a). Tento druh krizových situací je úzce spjat s THOMOVÝM pojmem náhradní opatření (viz výše). V oblasti mezilidských vztahů je člověk konfrontován

s otázkami, které jsou pro jeho další vývoj zásadní. Z určitých důvodů v nich však selhává, což může souviset s některými nedořešenými a nedokončenými tématy z jeho předchozího vývoje. Jedná se například o tyto otázky: jistota, bezpečí, nasycení (emoční i fyzický hlad), symbióza, separace, hranice (neohraničenost), intimita, moc (bezmoc), tělo, tělesnost, nemoc, zrání, zralost (nezralost), sexualita, sexuální identita, vztahy, partnerství, rodičovství, gravidita apod.

Vývojová krize vyvěrá obvykle tam, kde nemohla úspěšně a zdárně proběhnout krize tranzitorní. Podstatou té je reakce jedince a jeho rodinného systému na přirozené změny či vývojové úkoly a její následné zpracování. V případě vývojové krize jedinec dodatečně řeší to, co ve svém životě přeskočil nebo vyřešil náhradně a tím pádem jen dočasně. Výsledkem by mělo být v optimálním případě „dorovnání“ do přirozeného toku života (VODÁČKOVÁ, 2002). Pokusy dosáhnout citové zralosti však bývají někdy neúspěšné a vzorce problémů se často opakují i v dalších mezilidských vztazích (ŠPATENKOVÁ, 2004a).

Oproti ŠPATENKOVÉ (2004a) je Baldwinova klasifikace rozšířena ještě o dva další typy krizí.

5) Psychopatologické krize

Lidé s duševním onemocněním (nebo s dispozicí k němu) jsou obecně zranitelnější než tzv. normální populace. Jejich výbava ke zvládnutí zátěže a vývojových úkolů je v určitém smyslu nedostatečná a tím pádem snáze podléhají krizím. Z hlediska psychodynamiky vychází krize pramenící z psychopatologie rovněž z neřešených nebo provizorně řešených vývojových otázek a je kontinuem předchozí skupiny krizových stavů vývojového charakteru. Pravděpodobně však budeme nacházet kořeny obtíží v ranějších vývojových stádiích jedince. Lidé trpící touto krizí mají často zkušenosti s psychiatrickou léčbou. Pokud bychom se měli pokusit o nějaké diagnostické zařazení, šlo by pravděpodobně o jedince s poruchou osobnosti nebo se závažnými neurotickými obtížemi, jedince se závislostí na alkoholu či drogách, jedince s tzv. velkou depresí či psychózou apod.

Precipitorem krize zde může být vše, co již bylo zmiňováno výše – změna, ztráta, volba, vývojové nároky. To vše je však umocněno specifickou zranitelností jedince či nerovnováhou rodinného systému (VODÁČKOVÁ, 2002).

6) Krize vyžadující okamžitou psychiatrickou pomoc (neodkladné krizové stavy)

V těchto stavech se zhoršuje celkové fungování jedince a ten mnohdy přestává být odpovědný za své činy (ŠPATENKOVÁ, 2004a).

Jedná se o situace, které s sebou nesou vysoký potenciál naléhavosti. Spadají sem akutní stavy, které mohou, ale také nemusí provázet probíhající psychické onemocnění jako např. akutní psychotické stavy, alkoholové či drogové intoxikace a problémy spojené s kontrolou impulzů (sebevražedné nebo vražedné chování a nekontrolovatelná zlost a agrese), panické úzkosti, některé druhy disociativních stavů (např. ztráta vědomí, různé typy automatického a někdy dezorganizovaného chování), stavy spojené s extrémním psychickým vypětím (VODÁČKOVÁ, 2002). Intervence bývá obtížná už kvůli tomu, že krizový intervent má k dispozici zpravidla velmi omezené množství základních informací (ŠPATENKOVÁ, 2004a).

Zcela odlišnou klasifikaci přináší SHNEIDMAN (in ŠPATENKOVÁ, 2004a). Krize zde dělí dle toho, k jakému životnímu stadiu se vztahují:

- „*Intertemporální neboli charakteristické pro přechodné životní stadium*
- *Intratemporální neboli charakteristické pro dosažené životní stadium*
- *Extratemporální neboli pojící se k jakémukoli životnímu stadiu (s. 23).*“

5. Průběh krize a její trvání v čase

Při analýze fenoménu krize dojdeme k závěru, že hloubka a rozsah psychických změn vyvolaných kritickou událostí není závislá jen na míře intenzity působícího faktoru (precipitoru krize), ale hlavně na individuálních vlastnostech jedince, který danou událost prožívá. Záleží na životných zkušenostech jedince, jeho vědomostech, dovednostech, schopnostech řešit náročné životní situace, na jeho psychické odolnosti apod. Lidé se také od sebe významně liší odlišným vnímáním a hodnocením stejné události - jeden ji považuje za výzvu a příležitost k (osobnímu či profesnímu) vývoji, jiný ji vnímá jako ohrožení. Do značné míry je průběh krize ovlivňován také okolnostmi, za kterých probíhá. Intenzita působení precipitoru a dopad náročné životní situace na jedince je také dán aktuální situací, ve které se jedinec zrovna nachází. Důležitou roli zde hraje jeho zdravotní stav, stupeň únavy nebo přetížení povinnostmi a především také sociální kontext události – zda vůbec a do jaké míry dokáže sociální okolí člověka v krizi akceptovat, podpořit ho a pomoci mu (ŠPATENKOVÁ,

2004a). V empirické části můžeme pozorovat rozdíly v přístupu ke krizím mezi respondenty, kteří se od sebe odlišují vědomostmi, dovednostmi, zdravotním stavem (zejména psychickým), ale také sociálním kontextem, v němž žijí.

Jakmile se jedinec dostane do situace, kdy jeho zvládací mechanismy selhávají, nastupuje akutní krize. Její průběh trvá obvykle do šesti týdnů. Poté se přeměňuje – věci se mění, člověk na ně změní pohled, situace je buď v řešení nebo se stává chronickou atp. (BAŠTECKÁ, GOLDMANN, 2001).

Na vznik, vývoj a řešení krize můžeme pohlížet jako na proces, který má určitou zákonitou posloupnost. Například fáze situační krize od jejího vzniku až po vyřešení jsou blíže popsány v podkapitole o situačních krizích (viz výše).

Zde se budu zabývat jen akutním stavem krize. Přestože vývoj tohoto krizového stavu netrvá příliš dlouho, lze ho rozfázovat do krátkých stadií. Ty mohou být otázkou několika hodin, někdy dnů (VODÁČKOVÁ, 2002).

Fáze krizového stavu definoval již výše zmiňovaný, přední teoretik krize, CAPLAN (in VODÁČKOVÁ, 2002).

- 1. „fáze: Vnímáme ohrožení. Důsledkem je zvýšená úzkost. Zaktivizujeme proto obvyklé vyrovnávací strategie, což se pro někoho může odehrát v rovině svépomoci, někdo hledá pomoc u blízkých lidí. Neosvědčí-li se to, nastupuje druhá fáze (odehrává se v horizontu minut až hodin, maximálně několika málo dnů).*
- 2. fáze: Neúčinnost vyrovnávacích mechanismů ve fázi 1 vede k dalšímu zmatku. Zažíváme pocit zranitelnosti a nedostatku kontroly nad situací. Může se objevit ochromení nebo se můžeme pokoušet vyrovnat se situací náhodným způsobem. V této fázi někdo například kontaktuje linku důvěry. Pokud úzkost přetrvává a řešení se neobjevuje, vstupujeme do další fáze (odehrává se v horizontu hodin až několika dnů).*
- 3. fáze: V této fázi se pokoušíme o předefinování krize s nadějí, že důvěrně známé vyrovnávací prostředky budou úspěšné. Nové způsoby řešení problémů mohou být rovněž účinné. Jsme obvykle schopni si připustit pocity a dělat rozhodnutí. Můžeme se vrátit na předkrizovou úroveň fungování. V této fázi jsme nejpřístupnější pomoci a krizová intervence jako metoda péče je zde plně dostačující, pokud krize neohlašovala hlubší problém, k němuž se konečně otevřela cesta. Klienti v této fázi navštěvují krizová centra spontánně.*

4. fáze: Podle CAPLANA, se vyznačuje závažnou psychologickou dezorganizovaností. Úzkost a reakce na ni se podobají stavům paniky. Objevují se hluboké kognitivní, emocionální a psychologické změny. V této chvíli, pokud je zřejmé, že krize vyúsťuje negativně, se může krizová intervence ukázat jako nezbytná; na ni někdy naváže psychoterapie (s. 39,40).“

6. Determinanty průběhu krize

Z toho, co již o krizi víme, dokážeme identifikovat několik společných determinant, které mohou ovlivnit reakci na krizi, případně určit kdy se přibližně krize vyskytne a proč, jaký bude mít průběh a jak může skončit.

Je to například:

1. Věk

Udává okruh psychologické problematiky, která je typická pro danou vývojovou etapu. Dále vymezuje individuální i společenská očekávání ve vztahu k sociálním rolím, někdy také rizika pojící se k určitým krizím (např. riziko sebevražedného pokusu je vyšší u dětí a dospívajících, ale také u osamělých seniorů).

2. Pohlaví

Ženy (na rozdíl od mužů) se spíše rozhodnou v krizové situaci vyhledat institucionalizované formy psychosociální pomoci. Zde ŠPATENKOVÁ (2004a) uvádí, že se obecně u žen předpokládá větší emotivnost, sdílnost, větší potřebu ventilace svých problémů a potřebu si s někým o nich promluvit. Zatímco muži jsou v tomto ohledu uzavřenější. Dle mého názoru je tento výklad přílišnou generalizací.

3. Životní situace

Myslí se tím faktory zahrnující: materiální situaci, pracovní situaci (zaměstnání), bydliště, rodinnou situaci apod.

4. Zdravotní stav

Nejen psychický, ale i fyzický (somatický) stav jedince hraje v procesu krize významnou roli. Jedinec oslabený nemocí nebo dlouhodobým strádáním (nedostatek spánku, jídla nebo odpočinku) nemůže být dostatečně odolný vůči ohrožení psychické rovnováhy a rozvoji symptomů krize.

5. Osobnostní faktory

Jde především o charakter, temperament, emoční stabilitu (nebo naopak labilitu), extroverzi (či introverzi), adaptabilitu a s tím související odolnost vůči zátěži apod.

6. Schopnost zvládat náročné životní situace

Pro tuto schopnost jsou nezbytné především obranné a zvládání (copingové) mechanismy.

7. Dřívější nevyřešené krize

Krize prožité v minulosti, které se jedinci nepodařilo překonat, oslabují jeho schopnost řešit další krize.

8. Spolupůsobící krize

V důsledku primární krize je u jedince narušena psychická, fyzická, sociální a případně i spirituální pohoda. Pokud se k tomu přidá ještě krize sekundární, může se průběh a projevy krize prohlubovat, prodlužovat, komplikovat nebo chronifikovat. Například klient, který odchází do důchodu a jeho děti se zároveň odpoutávají od domova, se bude nejspíš potýkat se silnější krizovou reakcí způsobenou navrstvením dvou vývojových krizí.

9. Naděje

Jedinec, který i v akutním stavu krize vnímá nějakou naději, se s tímto stavem lépe vyrovnává.

10. Náboženské přesvědčení

Lidem v krizi může být náboženské přesvědčení významným zdrojem víry, naděje a podpory.

11. Sociální opora

Sociální opora má také pozitivní vliv na jedince v procesu zvládání a řešení krize (ŠPATENKOVÁ, 2004a).

7. Pomoc v krizi

Krize a její zvládání prověřuje adaptační možnosti nejen daného jedince, ale i jeho přirozeného sociálního okolí (rodiny, příbuzných, přátel). Sociální okolí a jeho podpora totiž velmi napomáhá při vyrovnávání se s krizí. SILVEROVÁ a WORTMANOVÁ (in ŠPATENKOVÁ, 2004a) vymezují kromě sociální opory ještě další faktory, které jedinci

napomáhají při zvládání a přijímání krize: možnost ventilace emocí, zkušenost s předcházejícími stresory a schopnost nalézt v krizi nějaký smysl².

V případě svépomoci a pomoci ze strany sociálního okolí hovoříme o neformální pomoci v krizi, zatímco institucionalizovanou odbornou pomoc v krizi označujeme jako formální.

Empirická část mimo jiné mapuje strategie svépomoci a možnosti sociální opory v krizi dospívajících.

7.1 Neformální pomoc v krizi

KLIMPL (in ŠPATENKOVÁ, 2004a) zdůrazňuje fakt, že „*svěpomoc a vzájemná pomoc představují cenné tradiční a zároveň nejobvyklejší způsoby zvládání krizových situací (s. 35).*“

V souvislosti se svépomocí můžeme hovořit především o funkci tzv. přirozených vyrovnávacích strategií. V odborné literatuře se v souvislosti s těmito strategiemi setkáme s pojmem coping. Jedná se o způsob a formu chování, kterým se přizpůsobujeme nárokům života. Některé z těchto mechanismů jsou vývojově staré. Jsou jimi obdařeni jak lidé, tak i zvířata a jejich úkolem je zajistit přežití. Fyziologicky můžeme tyto jevy popsat jako vybuzení určité části vegetativního nervstva zajišťující aktivaci nebo útlum. V případě aktivace vegetativního nervstva sympatiku jde o reakce typu útok a útěk a za reakce typů útlum je zodpovědný parasympatikus (VODÁČKOVÁ, 2002).

Nyní se pokusíme stručně popsat některé příklady vrozených copingových strategií, které mohou být přirozenou reakcí jedince na krizi:

- Útok je velmi častou reakcí na náročnou životní situaci. Zahrnuje rozmanité formy chování – od verbální ataky, přes výhrůžnou gestikulaci a mimiku až po fyzický útok. Útok může být směřován přímo ke zdroji ohrožení nebo na nějaký náhradní objekt (na někoho nebo na něco jiného) (ŠPATENKOVÁ, 2004a).
- Únik: obrana únikem nastává ve chvíli, kdy utrpení z úzkosti či vnitřního napětí nelze vydržet a jedinec s ním nedokáže bojovat, neumí mu čelit (SMÉKAL, 2002). Únik může

² Otázka smyslu je obsažena v logoterapii Viktora E. FRANKLA, který píše: „Konečně se však ukazuje, že tam, kde jsme konfrontováni s osudem, který jednoduše nelze změnit, řekněme s nevyléčitelnou nemocí, s inoperabilním karcinomem, že tedy také tam, kde jsme vystaveni jako bezmocné oběti beznadějně situaci, také tam, ba právě tam, lze ještě pořád utvářet život smysluplně, neboť potom můžeme uskutečnit dokonce to nejlidštější v člověku a to je jeho schopnost změnit také tragédii – na lidské úrovni – v triumf. To je právě tajemství bezpodmínečné smysluplnosti života: že člověk je právě v mezních situacích vyzván, aby podal svědectví o tom, čeho je schopen. Je to však skutečně utrpení, co dává člověku šanci, aby na něm vyrostl, aby se vůbec změnil (1994, s. 167 – 168).“

být jak faktický (např. útěk z místa tragédie) tak i symbolický (zavření očí, zakrytí obličeje rukama). Další formou je únik do fantazie („jaké by to bylo, kdyby...“), do nemoci („předstírání nemoci“ jako vyhnutí se prožití nebo řešení nějaké náročné situace, ale také somatizace), do alkoholu nebo drog, ale také únik ze života (sebevražda) (ŠPATENKOVÁ, 2004a)

- Represe představuje vytěsnění toho, co se ve skutečnosti děje (nebo stalo) z vědomí mimo vědomí. (Znásilněné ženě dělá problém si vybavit ve vzpomínkách akt vlastního znásilnění, týrané děti si „nedokáží vzpomenout“ na to, za co a jak je rodiče trestali apod.)
- Suprese znamená záměrné a vědomé potlačení. Jedinec si je vědom toho, co se stalo, ale záměrným sebeovládáním se snaží vzpomínky na traumatickou událost odsunout stranou (v myslí si opakuje věty typu „nebudu na to teď myslet“). Tento mechanismus má paradoxně opačný efekt – člověk je nucen se v duchu těmito potlačenými vzpomínkami zabírat mnohem častěji, než kdyby jim dal volný průběh (ŠPATENKOVÁ, 2004a).

Dalšími přirozenými mechanismy chránícími před fyzickou i psychickou bolestí jsou např.:

- Regrese je jednou z forem úniku. Projevuje se tím, že chování se stává infantilnější, méně organizované – jedinec se chová tak, jak se choval v předchozích vývojových stádiích. Objevuje se také nesamostatnost, hry odpovídající nižším věkovým úrovním apod. Za další symptomy regrese lze považovat i projevy pláče nebo chaotické zuřivosti, zběsilosti a neutišitelného vztekání (SMÉKAL, 2002).
- Disociace je ochranný proces, při němž dochází k oddělení dvou psychických procesů od sebe. Ty pak koexistují vedle sebe, aniž by docházelo k jejich propojování. Jedinec je k tomuto veden tlakem neúnosných prožitků a proces disociace mu pomáhá přežít dlouhodobě nepříznivé podmínky. Jako příklad můžeme uvést dítě, které aby dokázalo vydržet časté domácí násilí, naučí se být statečné a necítit bolest.
- Skotomizace představuje ochranný proces, při němž jedinec nevnímá ohraničené oblasti svého prostředí nebo sebe sama. Pojem vychází z latinského slova scotoma, což je prázdná oblast zrakového pole. Tato reakce může být důsledkem takových prožitků, které nelze přijmout a integrovat a to se pak odráží ve vzpomínkách na určitou událost,

kdy si buď nelze vzpomenout na vše, nebo jsou vzpomínky nedostupné, zkreslené či velmi kusé (VODÁČKOVÁ, 2002).

7.2 Formální pomoc v krizi

Odbornou pomocí v krizi se míní komplex služeb, které odpovídají na klientův prožitek vlastní životní situace, již vnímá jako neodkladnou a naléhavou a ve stavu nouze ji není schopen řešit vlastními silami a z vlastních zdrojů. Hlavním cílem je poskytnout klientovi bezpečí, podporu, naději a vedení, aby pocítil úlevu a zvýšila se jeho schopnost situaci zvládat. Výsledkem této pomoci by měl být návrat klienta na předkrizovou úroveň přizpůsobení a žití. Krizová pomoc je krátkodobá, obvykle trvá do sedmi dnů.

U nás probíhá odborná krizová pomoc v několika formách, které spočívají buď v osobním kontaktu klienta v krizi s krizovým pracovníkem (formy 1 – 4), nebo v kontaktu telefonickém (forma 5):

1. ambulantní forma
2. forma hospitalizace
3. forma terénní služby
4. forma krizové pomoci a služby v klientově přirozeném prostředí
5. telefonická forma

U všech forem se jedná o kontakt jednorázový nebo omezeně opakovaný a to pouze po tu dobu, kdy trvá krizový stav (VODÁČKOVÁ, 2002).

8. Jedinec v krizi

V empirické části práce se budu převážně zabývat dospívajícími a jejich zkušenostmi s krizí. Ty se však mohou týkat jak zážitků současných, tak i těch, které pochází z dětských let, či z kontextu fungování rodiny. Zde tedy popíši charakteristické jevy pro krizi dítěte, dospívajícího a rodiny.

8.1 Dítě v krizi

Krize v dětství má svá specifika, která se projevují nejen v identifikaci krize (kdo danou situaci za krizi označí, protože dítě to takto „racionálně“ nedokáže), ale také v pestrém spektru „spouštěčů“ krize, ale zejména v projevech a důsledcích samotné krize, které mají často velký význam pro budoucí život dítěte.

Jelikož dítě nedokáže jednoznačně verbalizovat, že se nachází v situaci krize, je zcela závislé na tom, zda si někdo jeho symptomů krize všimne či nikoli. Významným aspektem je také to, kdo si toho vlastně všimne, jak situaci pojmenuje a či je to ve skutečnosti krize.

Symptomů krize u dítěte si mohou všimnout: rodiče, prarodiče, sourozenec, učitel ve škole, vychovatel v družině, soused, dětský lékař, sociální pracovník apod.

Příčinou krize může být pro dítě i situace, která se dospělým zdá jako „banalita“, proto bychom neměli prožívání dítěte zlehčovat, ale naopak brát na zřetel jeho citlivost a zranitelnost. Jako precipitatory krize můžeme uvést tyto náročné životní situace:

- narození sourozence
- nemoc dítěte
- nemoc jiného člena rodiny
- odloučení dětí od rodičů
- adopce
- umístění dítěte do ústavního zařízení
- týrání a zneužívání dítěte
- nástup dítěte do výchovně-vzdělávacích institucí
- rozvod či rozchod rodičů
- smrt rodičů nebo jiných blízkých osob
- nevlastní rodič

Pomoc je dítěti v krizi poskytnuta spíše tehdy, když se její symptomy objevují současně ve škole, doma, ale i např. při návštěvě nějakého odborníka (lékaře, sociálního pracovníka). Ne vždy se však krize projevuje manifestně. V případě latentního průběhu krize, může být dítě za své chování paradoxně chváleno, jelikož je v důsledku krizového stavu ztišené. Okolí si tedy všimne nějaké změny u dítěte, ale rozhodně ji nepřipisuje krizi.

Čím je dítě mladší, tím více se krizová situace projevuje prostřednictvím těla (somaticky) nebo na úrovni chování.

Projevy a důsledky krize v dětství se mohou vyskytnout v nejrůznějších oblastech:

- poruchy řeči, koktavost, tiky
- pomočování
- pokusy o sebevraždu, sebepoškozování
- poruchy spánku
- problémy při hře
- školní selhávání

- fantazírování, lhaní
- krádeže
- agresivita, konflikty a trucování
- symptomy deprese
- psychosomatická reakce
- křeče a afektivní záchvaty (ŠPATENKOVÁ, 2004a)

Jak je již výše zmíněno, některé krize tvoří v životě jedince určité milníky, jejichž úspěšné vyřešení znamená posun ve vývoji. Na podobném principu je postavena teorie Erika H. ERIKSONA. Ten vytvořil schéma vývoje osobnosti, které je zaměřeno na specifické krize, typické pro jednotlivá životní stadia. Nyní si tedy popíšeme etapy vývoje a s ním spojené krize, jimiž musí dítě projít.

První fáze, nazývaná „důvěra versus nedůvěra“ se odehrává zhruba do jednoho roku. U dítěte se v ní rozhoduje, zda svět bude či nebude ochraňující a bezpečné místo. Jelikož je dítě naprosto závislé na druhých, to, co je určující pro rozvinutí smyslu pro bezpečí, je přirozená péče, které se mu dostává.

Druhá fáze, nesoucí název „autonomie versus pochybnosti a stud“, probíhá zhruba od jednoho roku do tří let. Hlavním úkolem je rozvoj samostatnosti a soběstačnosti dítěte. V tomto věku dochází k rychlému intelektuálnímu a fyzickému vzrůstu, jedinec rozvíjí smysl pro kontrolu (částečně získává dohled nad svým vlastním tělem). Osamostatňování v sobě vždy nese rizika neúspěchu a vzniku pocitů pochybnosti a studu. Zakouší-li dítě při počátečních pokusech o autonomii negativní zkušenost, ztrácí sebedůvěru a pravděpodobně bude preferovat závislost.

Ve fázi „iniciativy versus provinění“, jež probíhá od čtyř do šesti let, se dítě soustředí na aplikaci kontrolních mechanismů. Toto období je význačné představivostí, vývojem řeči a iniciativami plynoucími ze self. Začínají se však objevovat pocity viny nad zamýšlenými a uskutečňovanými cíli. S nástupem pocitů viny přichází také rozvoj svědomí, které jedince provází po celý život. Díky tomu, že se rodičovské role stávají atraktivními, jsou děti motivovány k přijetí norem, kterými se tyto role řídí. Sociální učení je tím značně usnadněno.

Ve fázi „příčinnosti versus méněcennosti“, probíhající od šesti do dvanácti let, dochází k osvojování hodnot vlastní kultury, dále se dítě učí se respektovat formy vzájemných vztahů a řešit úkoly. Tato fáze je také zásadní pro vývoj sebevědomí. Rozvoj nastává v procesech učení, ve schopnostech užívat nástroje a v aktivitách směřujících k výkonu. Za snahu něčemu

se naučit dítě vyžaduje ocenění, potvrzením úspěchu si posiluje sebedůvěru. Zdůrazňovaný neúspěch může naopak vyvolat pocity selhání, ztrátu sebevědomí, pocity nedostatečnosti a méněcennosti (KOŤA, 2004).

8.2 Dospívající v krizi

Období dospívání chápeme jako přechodné období mezi dětstvím a dospělostí. Představuje jednu dekádu života, od 10 do 20 let. Vzhledem k tomu, že se jedná o celkem dlouhou dobu, pro přehlednost se toho období ještě dále člení. A to na období pubescence, které je vymezeno v rozmezí od 11 do 15 let a dále na období adolescence, které probíhá od 15 do 20 let (LANGMEIER, KREJČÍŘOVÁ, 1998).

V tomto období dochází ke komplexní přeměně osobnosti v oblasti somatické, psychické, ale i sociální. Mnohé změny jsou primárně podmíněny biologicky, ale pokaždé je velmi významně ovlivňují psychické a sociální faktory, s nimiž jsou ve vzájemné interakci. Průběh dospívání je do značné míry dán konkrétními kulturními a společenskými podmínkami, z nichž vyplývají požadavky a očekávání společnosti ve vztahu k dospívajícím (VÁGNEROVÁ, 2005).

Staročeské slovo „jinoch“ vystihuje jeden ze základních aspektů, který toho období vystihuje: vše je jiné – nejen tělo, ale i prožívání, vnímání světa.

1. Jiné tělo

Bouřlivě se měnící tělo sebou přináší ztrátu pocitu jistoty ze samozřejmě fungující dětské tělesnosti. Dospívající je fascinován svým „novým“ tělem vyznačujícím se pubertálními nepatřičnostmi a útočícím na jeho sebeúctu. S nevyrovnanostmi svého těla („samá ruka, samá noha“) se snaží dospívající různými triky vypořádat (skrýt nebo zdůraznit).

2. Jiný svět

Dospívající si začíná všímat nových horizontů za hranicí své rodiny. Objevuje intimitu erotického a sexuálního charakteru, ale i hloubku osobního vztahu bez rozdílu pohlaví. V sobě však řeší řadu nejistot a pochybností o sobě i o světě rodičů. V opozici proti řádu panujícímu v původní rodině se vynořuje otázka po svobodě, smyslu a řádu světa. Vrstevnická skupina nabývá na významu, dospívající v ní tráví víc a víc času a rodí se v ní nový svět. Není to však ještě svět reálný, ale jen jeho ideový obraz. Pro dospívajícího je důležité prozkoumat jeho možnosti a vlastní místo v něm.

3. Jiné prožívání

Objevování nových horizontů sebou přináší i mnoho nových, neznámých prožitků. Tělo dospívajícího zaplavuje neznámými, nezvykle intenzivními pocity, které ohrožují jeho integritu. Poznává sám sebe skrze situace, které v něm probouzejí nové pocity a ideje. Mnohdy reaguje podrážděně, nečekaně přechází do útoku a nepochopitelně se stahuje zpět. Jeho kritičnost je způsobena omezeným vnímáním ve jménu jeho bytostného idealismu. Díky tomu, že svůj sebeobraz teprve vytváří, je velmi citlivý a zranitelný. Potřebuje tedy jak nezávislost, tak zároveň podporu (VODÁČKOVÁ, 2002).

Projevy vnějšího nesouhlasu s jeho chováním mohou být velmi zraňující, protože dospívající obecně mají tendenci ke generalizaci. Jednotlivé kritické výroky interpretují jako odsouzení celé své osoby, se vším všudy. Sami totiž často bilancují mezi pocity narcistní sebeúcty a negativistického sebehodnocení.

Snadná zranitelnost je patrná i v křehkých, silně emotivně nabitých milostných vztazích. Jejich rozpadem často velmi strádají. Ne vždy je to však znatelné, jelikož situaci často řeší bagatelizováním a cynickou odtažitostí (JEDLIČKA, 2004).

Vypořádávání se s těmito jinakostmi není vždy stejné u obou pohlaví. MACEK (2002) považuje za důležité brát v úvahu to, jak adolescenti prožívají a hodnotí načasování těchto změn. „*Ukazuje se, že časnější dospívání ve srovnání s vrstevníky je spíše výhoda pro chlapce než pro dívky. Chlapci se totiž snazším způsobem a rychleji přibližují kulturním standardům těla muže (rozvoj svalstva, skokový růst, atletická postava). Pokud někdo předbíhá v těchto parametrech své vrstevníky, prožívá a hodnotí tuto změnu a odlišnost většinou pozitivně. Na druhé straně opožděný růst a fyzický vývoj zakládají u chlapců často negativní pocity a snížené sebehodnocení.*

U dívek je percepce a hodnocení předčasného dospívání složitější. Jinak je změna dívčí postavy pozvolnější proces, jednak je tu větší tlak kulturních standardů na vzhled. Málokterá dívka je v průběhu puberty se svojí postavou spokojená. Švédský longitudinální výzkum dále zjistil, že časné dospívání dívek znamená větší subjektivní problémy s váhou a také menší spokojenost se svými osobními charakteristikami, zvláště temperamentem. Tyto dívky mají rovněž více problémů ve vztazích se svými rodiči, zvláště s matkou, též ve škole s učiteli (ovšem zhoršenou kvalitu vztahů percipují pouze dospívající, ne dospělí – viz STATTIN, MAGNUSSON, 1990).

Také se ukazuje, že časněji dospívající dívky jsou náchylnější k sociálně a zdravotně rizikovému chování. Dobré vztahy mají především se staršími chlapci (muži), vztahy

s vrstevnicemi (které ovšem tak časně nedospívají) se zhoršují. Častěji tendují ke konzumaci alkoholu a kouření (SILBEREISEN, KRACKE, 1993) (s.115-116).“

Dospívání je specifickým vývojovým obdobím, které se často označuje jako „kritické“. Ve svém důsledku představuje puberta krizi nejen pro samotného dospívajícího, ale i pro ostatní – zejména pro rodiče a další vychovatele. Konflikty a problémy se týkají odpoutávání se od rodičů a hledání sebe sama, své vlastní identity, což souvisí se základní otázkou dospívání a tou je otázka „Kdo jsem?“. Dospívající už není dítětem, ale ještě není dospělým, proto se vůči oběma skupinám vymezuje a zaujímá pozici opozičního postoje, který je zaměřen proti téměř všem a téměř všemu (ŠPATENKOVÁ, 2004a). Příčinou tohoto postoje může být pro toto období tak typické zjednodušeně vyhraněné vnímání reality. Černobílé vidění sice dospívajícímu pomáhá zpřehlednit situaci, ale mnohdy k jeho škodě (JEDLIČKA, 2004).

V mnoha oblastech usiluje o to být jiný než jeho rodiče a dospělí vůbec (zájem o nové věci, jiné hodnoty, vzory a modely chování, jiná hudba, oblečení atd.). Přístup rodičů a ostatních vychovatelů k dospívajícím je různý, někdy jsou bezradní, někdy nadměrně přísní, někdy bezmocní a ústupní. Dalším typickým projevem dospívání je negativní reakce na jakékoliv (především formální) autority a časté výměny (ale i změny) názorů se svým okolím (ŠPATENKOVÁ, 2004a).

Nedorozumění nebo konflikt s rodiči, k nimž dochází např. kvůli neochotě dospívajících podrobit se jinému názoru, požadavkům na určitý řád a kázeň, mají někteří tendenci řešit odchodem z domova. Jiní řeší útekem neúnosné napětí, které je často průvodním jevem rozvodových pří, odcizení mezi rodiči, citové prázdnoty. Ale někdy unikají i před špatným zacházením, jakým jsou urážky a ponižování, bití, sexuální obtěžování apod. (JEDLIČKA, 2004).

Pubertální krize představuje vzor nutné a velmi obsáhlé vývojové krize, která může být dalšími situačními krizemi značně prohlubována nebo komplikována.

Dospívání konfrontuje jedince s problémy týkající se jeho samého: střídání nálad, negativismus, nejrůznější strachy a obavy, zábrany, pocit osamělosti, pasivita, rezignace, rebelie, hostilita, nenávisť a sebenenávisť, snadná fyzická i psychická unavitelnost, problémy s koncentrací pozornosti apod. Dospívající často není spokojen sám se sebou (jak po fyzické, tak po psychické stránce) a v nejrůznějších ohledech není spokojen se svým okolím. K tomuto vývojovému období patří i idealizování si určitých osob a osobností (např. „hvězd“, „idolů“), jež se stávají vzorem či modelem chování a kterým se chce dospívající přiblížit ať už

oblékáním, způsobem vyjadřování, tak někdy i životním stylem (např. alkohol, drogy, promiskuita apod.). Často však tyto idoly nemají dlouho „životnost“.

Dospívající je konfrontován s celou řadou problémů, které musí vyřešit, protože jinak se nevyřešený konflikt nebo vývojový úkol stane příčinou krize další. Mezi tyto problémy patří např.:

- sexuální problémy (obavy z homosexuality, onanie, antikoncepce, sexuální násilí, sexuální promiskuita, předčasný sexuální styk atd.)
- problémy s násilím (dospívající jako násilník, nebo naopak oběť násilí)
- problémy s vlastní identitou
- problémy s vlastním tělem
- potíže v přizpůsobování se požadavkům okolí
- krize pramenící z psychopatologie (ŠPATENKOVÁ, 2004a)

Zmiňované problémy (vývojové úkoly) mají své načasování a tento „pravý čas“ se ohlašuje ve formě krizí. Tyto adolescentní vývojové krize popisuje blíže VODÁČKOVÁ (2002):

1. Krize sexuálního vývoje u dospívajících

Nejistoty spojené se sexuálními tématy mohou vyústit v těžké krize, které mohou vyvrcholit i v suicidální jednání. Pro dospívající může být obtížné vyrovnávat se s excesivní onanií, homosexuálními sklony, příp. odmítáním sexuálních impulzů. Snaží se nalézt partnera k rozhovoru o intimních tématech. Sami si kladou otázky typu: Nejsem úchylný? Jsem v pořádku? Jsem dostatečně přitažlivý? Jsou moje genitálie normální? Atd. Přestože je většina těchto problémů přechodných, dospívajícím jsou prožívány aktuálně a palčivě.

2. Krize tělesnosti u dospívajících

Bouřlivé tělesné změny a vývoj psychosexuální identity s sebou přináší také přeceňování vývojových asymetrií a zvláštností vlastního těla až po nerealistické představy o něm. Týká se to zejména reálných nebo domnělých vad v obličejí (asymetrie obličeje, tvar nosu, čistota pleti atd.), ale i tělesných proporcí (zejména dívky řeší velikost a tvar prsů, hýždí, stehen), vzrůstu (malý vzrůst u chlapců, nebo naopak příliš velký vzrůst u obou pohlaví), vadného držení těla atd. Obtížné prožívání své tělesnosti může taktéž vyústit v krizi vlastní hodnoty, případně v suicidální jednání.

Důležitou roli zde hrají rodiče a to jak jejich vzájemný partnerský vztah, tak i vztah a způsob jednání s dospívajícím. Ten je velmi citlivý na poznámky týkající se vzhledu, o to více, jsou-li vysloveny rodičem opačného pohlaví (VODÁČKOVÁ, 2002).

Puberta (a s ní spojené změny) už dávno přestala být společensky tabuizovaným tématem, a tak se jí jako fenoménem zabývají i média, kultura, umění, průmysl a společenské instituce. To, jak je sociálně reprezentována se zpětně stává podkladem pro reflexi a sebereflexi adolescentů (MACEK, 2002).

3. Krize identity a depersonalizační krize u dospívajících

S hledáním a vytvářením vlastní identity jsou spjaty otázky, které si dospívající klade: Kdo jsem? Jaké je moje místo ve světě? Kým chci být? Jak mne vidí druzí? Hledání odpovědí je provázeno mohutnými vnitřními otřesy, kdy nejsou výjimkou hluboké pocity nedostatečnosti, ztráty smyslu, depresivními náladami. Dospívající může být také překvapen pocity odcizení vlastního těla, emocí, případně i světa, zvláště po výjimečných prožitcích nebo vlivem excesivního způsobu života (probdělé noci, atd.). Nejistota a úzkost se může stát ohrožující pro jednotu jeho vnitřního prožívání. O jistotě svých vlastních prožitků se pak ubezpečuje pozorováním v zrcadle, dotyky vlastního těla, často si spontánně začne psát deník a formulovat v něm své vlastní pocity, skládat básně, aby vyjádřil intenzitu a výjimečnost svých prožitků (VODÁČKOVÁ, 2002).

Hledání identity je pro E. H. ERIKSONA jednou z polarit další vývojové fáze, fáze „identity versus zmatku (konfúze rolí)“. Ta probíhá přibližně od dvanácti do osmnácti let. Je to období plné dramatických fyzických a emocionálních změn. Jedinec v něm sehrává individuální zápas o nalezení vlastního místa ve velké společnosti a pokouší se o formování identity self. Dospívající má tendenci k sebepoznávání, ale zároveň je nucen se vyrovnat se svou nehotovou a proměnlivou podobou. Svou vlastní identitu hledá nejen skrze srovnávání s druhými, ale i prostřednictvím tzv. skupinové identity. Od vrstevníků očekává, že mu poskytnou podporu sebedůvěry, ale také, že ho ochrání před pocity nejistoty v období, kdy má značně labilní a zranitelnou sebeúctu (KOŤA, 2004).

4. Krize autority u dospívajících

Jak už bylo výše zmíněno, kritickým momentem pro adolescenta může být konfrontace s autoritami (rodiče, učitel, společnost jako celek). Krize nastává v momentě, kdy

dospívající volí jako protest ilegální způsoby jednání, které mohou ohrozit jeho další psychosociální perspektivu (závislost na psychoaktivních látkách, delikvence).

5. Krize sebeúcty u dospívajících

Dospívající je zaměřen na vnitřní prožívání, patrná je i jistá sebestřednost a pocity jedinečnosti. Toto nastavení způsobuje, že když se dospívající setká se zraňujícími prožitky a ohrožením vlastní sebeúcty, kompenzuje tuto situaci nereálnými představami o svých vlastních možnostech. Na kritiku reaguje velmi citlivě, mnohdy neadekvátně – odpovídá na ni zlostí nebo stažením se. Jeho prožívání je poznamenáno silným kolísáním mezi přeceňováním a podceňováním vlastní osoby. Nezdařené pokusy o nabytí sebeúcty vyústí v projevy této krize, která při vyhoceném prožívání může vést též k sebepoškozujícímu jednání.

6. Suicidální krize u dospívajících

Statistická data ukazují, že počet suicidálních pokusů prudce stoupá kolem 15. roku, ve věkové kategorii 15 – 19 let dosahuje vrcholu a pak postupně klesá v dalších věkových kategoriích. Některé prameny dokonce uvádějí dokonané suicidium jako druhou nejčastější příčinu smrti v adolescenci. Zajímavý je také podíl suicidálních pokusů a dokonaných suicidií u dospívajících chlapců, který činí 10:1, u dospívajících dívek 30:1. Suicidální jednání může vyvolat souhra mnoha faktorů - nejenom způsob adolescenčního prožívání, ale i konfrontace s novým významem pojmu smrti, časté suicidální myšlenky, ale i tabuizace smrti v dospělém světě. Jako nejčastější vyvolávající příčiny se uvádějí konflikty v rodině, rozchod s partnerem, školní problematika a sexuální problémy (VODÁČKOVÁ, 2002).

Nezvládnutí nebo obtížné zvládnání těchto vývojových krizí může řešit dospívající různými způsoby deviantního jednání. To má často kořeny v narušeném sociálním klimatu v rodině – může se jednat např. o špatné vztahy mezi rodiči, alkoholismus v rodině apod. (ŠPATENKOVÁ, 2004a). JEDLIČKA (2004) komentuje vliv dřívějších vztahů s rodiči takto: *„Ohrožující může být jak zavrhuující a trestající autoritářská výchova, kterou už dále nechtějí snášet, tak i přespříliš pečující, veškeré aktivity podvazující rodičovská obětavost, jež svou „něžnou tyranií“ nepřipouští vlastní cestu (s. 198).“*

Svoji roli sehrává také školní prostředí – šikanování, „vyhořelí“ učitelé nemající porozumění apod. Nesmíme opomenout ani na další socializační činitele, např. vrstevnické skupiny (party), masmédiá apod. (ŠPATENKOVÁ, 2004a).

Vývoj osobnosti dospívajícího určují především tyto základní vývojové úkoly (in VODÁČKOVÁ, 2002):

- *„Akceptace tělesných změn.*
- *Osvojení si mužské nebo ženské role. Dospívající musí najít individuální řešení své sexuální role a jejího vlastního obrazu.*
- *Osvojení nových vztahů k vrstevníkům obojího pohlaví.*
- *Získání emocionální nezávislosti na rodičích a jiných dospělých.*
- *Příprava na partnerství a rodinný život.*
- *Osvojení sociálně odpovědného jednání.*
- *Vytvoření hodnotového systému a osvojení etických pravidel jednání (s. 279).“*

Při překonávání krize u dospívajícího hraje roli jeho citová nestabilita a nezakotvenost, snadné „přestřelování“ emocí a dosud ne zcela zvládnutá schopnost cílevědomé sebekontroly. Nepříznivě se může projevit také nedostatek potenciálu k alternativním řešením a variantním sociálním strategiím.

Významným faktorem při vypořádávání se s životními krizemi je emoční podpora a potvrzení správnosti jednání ze strany vrstevníků nebo naopak jejich absence. Tento fakt souvisí s typickou vazbou dospívajících na názory a hodnotové soudy, jež panují v okruhu jejich spolužáků, přátel a lásek.

Zátěžové situace, emočně vypjaté stavy, jež se dotýkají niterné jistoty či vyznávaných hodnot, mají sklon adolescenti řešit návratem k vývojově nezralejším (infantilním) způsobům reagování. Regresi představuje jak trucovitě odbojná nespolupráce s okolím (negativismus), tak izolace od afektů (popření a vytěsnění emocí) či únik z tísnivých poměrů. Mnohdy se snaží ulevit si z napětí alkoholem. V případě selhání sebekontroly ventilují agresivní tenzi sprostotou, nadávkami, ničením věcí, napadáním druhých i sebepoškozováním (JEDLIČKA, 2004).

Náročná životní situace ve formě separace rodičů je během dospívání komplikována obdobím, v němž se dospívající snaží vyrovnat s emočními bouřemi, které sebou toto vývojové období přináší. Stres z rozchodu rodičů může zesílit některé charakterové rysy dospívajícího a spustit agování dospívajícího, depresi či dokonce sebevražedné chování.

Hlavním faktorem, který ovlivňuje to, jak a s jakými následky se s rozchodem vyrovná dospívající, je způsob, jakým se s rozchodem vyrovnávají rodiče (ELLIOTT, PLACE, 1998).

8.3 Rodina v krizi

„Ve své teorii krize rozlišuje E. LINDEMANN (1944) dvě formy poruch přizpůsobení: nouzi a krizi. Nouzi je možno odstranit osvědčenými prostředky, krize vyžaduje nové vzorce chování. Z kybernetického hlediska je nouze poruchou adaptability, kterou může odstranit změna prvního řádu, zatímco krizi je možno překonat pouze změnou druhého řádu (SIMON, STIERLIN, 1995, s. 96).“

Evoluční procesy se obecně dají chápat jako postupná řada různých krizových situací. Na to je vlastně postavena představa E. H. ERIKSONA o vývoji jedince v rámci jeho sociálního prostředí (viz výše). Analogické procesy můžeme pozorovat i v rodině jako celku. Tam představuje změna jednoho člena rodiny změnu ekosystému všech ostatních členů. Jejich procesy vývoje a s nimi spojené krize jsou mezi sebou úzce propojené (SIMON, STIERLIN, 1995).

V každém rodinném systému dochází k různým druhům napětí a ke konfliktům. Konflikt chápeme jako součást párového a rodinného soužití. Rodiny se však liší v tom, jakým způsobem na konflikty a krize reagují, jak je zvládají a jaký význam jim připisují. To vše přispívá k velké rozmanitosti rodinných či párových krizí (ŠPATENKOVÁ, 2004a).

Jak se tato rozmanitost odráží v definování rodinné krize? Přístup k tomuto problému popisuje na dvou příkladech STEELE a RAIDER (1991): Zkušenost by mohla nasvědčovat, že rodina čelící rozvodu je mnohem více v krizi, než rodina, kde oba rodiče pracují a děti musejí samy čekat několik hodin, než se rodiče vrátí domů, nebo například rodina, kde mají oba rodiče tak nabitý program, že se jen vzácně všichni sejdou jako rodina. Každopádně všechny tyto rodiny mohou považovat svou situaci za krizi a mohou poukázat na celou řadu závažných problematických důsledků, které z ní pramení. Rodina v rozvodu si může povšimnout zlepšení, způsobeného tím, že se nestýkají, ale zaměstnaná rodina se může cítit v krizi kvůli konfliktům, které nepřítomnost člena způsobuje celé rodině. Jak potom lze krizi definovat? Rodinná krize nemusí být nutně způsobena samotnou událostí, ale mnohem spíše tím, nakolik rodina tuto událost vnímá jako nebezpečnou či ohrožující, jako něco, co nemohou či nedokáží úspěšně řešit, odstranit, vyhnout se tomu, nebo kontrolovat. Znovu se tedy dostáváme k tomu, co bylo řečeno již výše a platí nejen pro jedince v krizi, ale i pro rodinu v krizi. Jedná se o fakt, že krize je čistě subjektivní prožitek a krizí je jen to, co rodina

za krizi označí. Tento fakt také pomáhá vysvětlit, proč dvě rodiny mohou tak odlišně reagovat na stejnou událost.

Konfliktům a krizím se nelze vyhnout kvůli jedinečnosti všech členů rodiny, kteří mají každý své – a často různé – potřeby, styly prožívání i reagování, způsob komunikace atd. V úvahu musíme brát i složitý vývoj rodiny v čase, vliv dalších sociálních skupin a širší sociokulturní změny. Rodina se chová, vyvíjí a reaguje jako živý systém, který je nutno vidět v celé složitosti a proměnlivosti jeho vnitřních vazeb i vnějších vztahů. Neustálé proměny uvnitř rodiny i v jejím okolí představují pro rodinu nemalé nároky. Rodina si musí zachovat svou kontinuitu a identitu a současně reagovat na změny. Kromě každodenních, celkem drobných problémů a těžkostí jsou rodiny čas od času vystaveny i masivním nárokům na změnu. Takovým situacím říkáme situace krizové (ŠPATENKOVÁ, 2004a).

Rodinné a manželské krize vymezuje PLAŇAVA (in ŠPATENKOVÁ, 2004a) takto: *„Lze je chápat jakožto situace narušeného vnitřního a/nebo vnějšího přizpůsobení systému, kdy dosud osvědčené adaptační mechanismy, způsoby chování, struktura i zaměřenost rodiny přestávají vyhovovat, brzdí či zabraňují plnit její základní funkce a jednotlivým jejím členům znesnadňují či brání v dalším vývoji (s. 74).“*

Můžeme shrnout, že příčinami rodinných krizí bývají určité události nebo procesy, které vyžadují mobilizaci sil a spolupráci v rodině k uskutečnění zásadních změn. Tyto změny se mohou týkat všech stránek rodinného soužití – struktury rodiny, jejích hranic, rolí, pravidel, způsobů komunikace, vztahů s okolím atd.

Řešení rodinných krizí vyžaduje jistou flexibilitu. STEELE a RAIDER (1991) vysvětlují její význam prostřednictvím zajímavé metafory. Schopnost ohnout se a narovnat ve vichřici chrání stromy před zlomením v půli. Není to výška, která činí rozdíl, ale mnohem spíše stupeň pružnosti či míra, do které se kmen může ohnout a překonat bouři, aniž by se zlomil, a která určuje jeho přežití. Stromy, jež stojí nepoddajně a pohnou se jen o málo se zlomí nejnárodněji. S rodinami to není jiné. Přežijí ty pružné, které dokáží přizpůsobit pravidla a vyhnout se krizi, zatímco rodiny držící se rigidních postojů se často rozpadnou. Pružné rodiny se poohlédnou po pomoci, vyzkouší nové situace, dočasně změni svou rutinu, role a reakce, sníží své očekávání a změni své priority. Oproti tomu rigidní rodiny změnu nepřivítají a ještě pevněji se přidrží běžné rutiny, nepřijmou pomoc či řešení zvenčí a nezmění své priority. Mohou dokonce zvýšit svá očekávání. Rigidní rodiny se jednoduše neohnou a tím se stávají velmi zranitelnými.

9. Shrnutí poznatků o krizi

Na závěr teoretické části uvádím shrnutí, které je krátkým připomenutím důležitých informací o krizi. Naomi GOLANOVÁ (in ŠPATENKOVÁ, 2004a) shrnuje poznatky několika autorů o krizi následovně:

1. Existence jedince je spjata s obdobími vzrůstajícího vnitřního a vnějšího napětí, které narušuje běžný stav rovnováhy (homeostázy) s okolním prostředím. Tyto epizody jsou obvykle způsobeny nějakou ohrožující (nebezpečnou) událostí, která může být ojedinělá, epizodická, ale může se jednat také o sérii menších událostí, které se kumulují.
2. Dopadem takovéto události je narušení emoční rovnováhy daného jedince. To se pak odráží v krátkodobém, často nepozorovaném zvýšení napětí, které spustí adaptační vzorce, automatické řešení problému. V případě, že tato snaha není úspěšná, napětí narůstá, jedinec si ho začíná plně uvědomovat, mobilizují se vědomé způsoby řešení problému metodou pokus – omyl. Pokud se ani takto problém nepodaří vyřešit, napětí ještě více stoupá a je pociťováno jako úzkost, nepohoda. Jedinec se pokouší inovovat metody řešení problému. Pokud stále není možné problém vyřešit, ani se mu nějak vyhnout nebo jej redefinovat, napětí stoupá k vrcholu.
3. V tomto bodě, během něhož přestávají fungovat adaptační mechanismy, se jedinec nachází ve stavu akutní krize. Tu doprovází dezorganizace a rozvoj psychiatrických symptomů. Potom následuje období postupné reorganizace a to až do chvíle, než je opět dosaženo stavu rovnováhy.
4. V závislosti na tom, jak se krize vyvíjí, může jedinec vnímat počáteční podnět a následné stresové události jako ohrožení svých základních potřeb nebo své suverenity a duševní pohody; jako ztrátu identity, ztrátu statusu nebo role, zpochybnění kontroly nad sebou samým, svým prožíváním a chováním, nad svým životem apod.
5. Prožitek každé této ztráty či ohrožení vyvolává charakteristickou emocionální reakci, která odráží subjektivní význam události pro daného jedince. *„Přirozenou, normální reakcí na každou uvědomovanou ztrátu je smutek (resp. truchlení). Proces truchlení představuje určitý způsob zpracování této ztráty, proces vyrovnávání se s danou situací. Čím byla vazba jedince ke ztracenému objektu intenzivnější, tím výraznější, intenzivnější a delší jsou projevy smutku a truchlení. Smutek se pak projevuje na emocionální a kognitivní úrovni, ale manifestuje se také v chování a na úrovni tělesných projevů (ŠPATENKOVÁ, 2004b, s. 55).“* Ohrožení vyvolává znepokojení, zpochybnění

podněcuje mírný nárůst napětí a podporuje naději a očekávání, uvolňuje novou energii pro řešení problému.

6. Krizi nelze chápat jako nemoc ani patologický stav, naopak odráží snahu jedince vyrovnat se s náročnou životní situací. Krize může souviset s nějakým dřívějším nevyřešeným nebo ne zcela vyřešeným konfliktem. V takovém případě může dojít ke spuštění nepřiměřené nebo přehnané reakce. Krizová intervence je v takovýchto situacích mnohonásobnou příležitostí pro vyřešení současných problémů, opětovnou práci na předcházejících potížích a/nebo pro přerušování spojitosti mezi nimi.
7. Doba mezi počátečním podnětem a konečným vyřešením krizové situace se může velmi lišit. Záleží to na mnoha faktorech, např.: závažnosti ohrožující události, charakteristických reakcích jedince, přirozenosti a komplexnosti úkolu, který musí být splněn, na dané sociální situaci jedince (zdrojích pomoci). Nicméně, stav akutní krize má určitý časový rozsah, jež se obvykle pohybuje od čtyř do šesti týdnů.
8. Domníváme se, že každý konkrétní příklad krizové situace (například smrt blízkého člověka nebo zážitek znásilnění) má své specifické fáze, které mohou být předvídané a zmapovány. Pro každou fázi jsou typické určité emocionální reakce a behaviorální odezvy. Model fází může pomoci určit, kde jedinec „ustrnul“ a co je pravděpodobnou příčinou neschopnosti „pracovat s krizí“ a optimálně zvládnout danou situaci.
9. V průběhu krize signalizuje jedinec potřebu pomoci a ochotu tuto pomoc přijmout. Je totiž ve stavu, kdy běžné obranné mechanismy slábnou, obvyklé adaptační mechanismy se prokázaly být neadekvátní a kdy se ego stává přístupnější k vnějšímu ovlivňování a změně. V tomto období může být nepatrná pomoc, správně zaměřená, efektivnější než extenzivní pomoc v období menší emocionální přístupnosti.
10. Jako vedlejší produkt správně zaměřené pomoci se může během fáze reintegrace objevit nové ego, mohou se vyvinout nové adaptační mechanismy, které umožní jedinci efektivněji se vypořádat s jinými náročnými životními situacemi v budoucnu. Pokud se však jedinec v kritickém úseku této pomoci nedostane, může si osvojit neadekvátní a maladaptační vzorce, které se později projeví oslabenou schopností přiměřeně fungovat (in ŠPATENKOVÁ, 2004a).

O krizi se hovoří tehdy, jsou-li přítomny tyto symptomy:

- intenzivní kritická událost, která vybočuje z každodenní reality
- prožívání události (situace) jako ztráty, ohrožení nebo šance (výzvy)
- přítomnost negativních emocí a zážitků

- pocity nejistoty z budoucnosti
- pocity ztráty kontroly
- narušení obvyklých vzorců chování jedince, jeho způsobu života, denního rytmu, návyků apod.
- stav emočního napětí trvající určitou dobu (nejčastěji 2-6 týdnů, někdy dokonce měsíců)
- nutnost podniknout nějaké změny a přizpůsobit se nové situaci (ŠPATENKOVÁ, 2004a)

DE MEUS (in ŠPATENKOVÁ, 2004a) prováděl výzkumy se studenty a k původním poznatkům o krizi připojil další:

- *„Účinky drobných stresorů se sčítají.*
- *Je žádoucí přihlížet k působení zdánlivě nevýrazných prahových a podprahových stresorů (činnost ve ztížených podmínkách, v novém sociálním prostředí).*
- *Styk s lidmi je větším zdrojem stresu, než zacházení s věcmi (viz povolání učitele, zdravotnického pracovníka, psychologa, novináře).*
- *Určitý stresor má na různé jedince různý vliv.*
- *Člověk může být autostresorem (ustaranost, přetrvávající tenze, špatné svědomí).*
- *Stresorem je morální selhání (s. 26).“*

EMPIRICKÁ ČÁST

1. Použité metody

1.1 Semistrukturovaný rozhovor

S každým respondentem jsem vedla individuální semistrukturovaný rozhovor.

Rozhovory byly z důvodu jejich následného doslovného přepisu (viz Přílohu č. 2) zaznamenávány na diktafon. Jejich délka se v průměru pohybovala od 20 do 40 minut.

Ve většině případů sestávala struktura rozhovorů z těchto částí: úvodní představení a vysvětlení kdo jsem a co bude předmětem rozhovoru, zadání tématické kresby, rozhovor o kresbě, vlastní rozhovor o krizi, ukončení rozhovoru, poděkování a rozloučení.

V úvodní části rozhovoru jsem respondentům zdůraznila, že jejich anonymita zůstane zachována a obsah rozhovoru nebude nijak spojován s jejich osobou.

Hlavní a nejdelší částí byl vlastní rozhovor o krizi, který se týkal předem připravených okruhů – pracovně stanovené otázky (viz Příloha č. 1) jsem v průběhu rozhovoru přizpůsobovala respondentovi. Nyní stručně popíši zmiňované okruhy otázek:

1. Porozumění, definování pojmu krize

Otázky z tohoto okruhu směřovaly ke zjištění, co všechno dospívající o krizi vědí, co si o ní myslí a jak ji vnímají. Nešlo o získání „laických“ definic, ale spíše o sondu, která měla zjistit, co je vlastně pro dospívající krize. Další otázky směřovaly ke konkrétním zkušenostem s krizí.

2. Příčiny krize

Zde mne zajímalo, jak dokáží dospívající situaci krize zhodnotit a přemýšlet o souvztažnosti jevů.

3. Délka trvání krize

To, o jakou krizi se jedná (viz typologii krizí v teoretické části) nám může hodně napovědět i délka jejího trvání.

4. Pocity během krize

Dospívání samo o sobě přináší jistou emoční labilitu (viz teoretickou část), proto mne zajímalo, jak dospívající krize prožívají a jaké pocity je přitom provázejí.

5. Řešení krize

Jakou strategií dospívající krize řeší, o co se při řešení opírají? Mají nějakou představu ideálního řešení krize? Podobné otázky se nabízí v tomto okruhu.

6. Pomoc v krizi

Kdo nebo co pomáhá dospívajícím při vypořádávání se s krizí? V souvislosti s tím, jakou mají sami respondenti podpůrnou síť (do níž spadají neformální, ale i formální formy pomoci) jsem mapovala jejich nabídky možností podpory a pomoci někomu, kdo se nachází v krizi.

7. Pozitiva krize

Nahlíží dospívající na krizi i z druhé strany, má pro ně nějaký přínos? Je možné v dospívání (období černobílého vidění) na něčem spatřovat něco pozitivního, když celek může být vnímán nepříjemně, negativně?

8. Projektivní otázky (barva, zvíře)

Tyto otázky jsem do rozhovoru zařadila jednak proto, že mají uvolňující charakter v závěru rozhovoru a jednak proto, že mohou zajímavě dokreslit předešlé vyprávění. Navíc mě zajímalo, zda bude zmíněná barva nějak korespondovat s kresbou.

1.2 Tématická kresba

Po úvodním představení sebe a účelu rozhovoru jsem respondentům zadávala tématickou kresbu (kresby respondentů naleznete v Příloze č. 3) s touto instrukcí: „Zkus nakreslit něco na téma krize. Může to být cokoli, co tě napadne, když se řekne slovo krize.“ Zadání bylo víceméně stejné pro všechny, jen jsem ho někdy musela více přiblížit respondentům, pro něž bylo téma hůře uchopitelné. Důležité v zadání bylo ujištění, že nejde o to, aby vzniklo umělecké dílo.

Všem respondentům byl předložen bílý kancelářský papír A4 a to rohem, aby si sami mohli zvolit formát na výšku či na šířku. Všichni měli také k dispozici stejnou paletu pastelek, která obsahuje 24 odstínů.

Kresba nebyla časově nijak ohraničena. Po dokončení kresby jsem respondenty požádala, zda by mi mohli obrázek blíže popsat.

Důvodem, proč jsem kresbu zařadila ještě před samotným rozhovorem, bylo to, že jsem nechtěla, aby byla kresba nějak „poznámenána“ tím, o čem by se mluvilo v rozhovoru. Bezesporu má tento postup i své nevýhody. V období dospívání se ještě někdo nevyrovnal s krizí výtvarného projevu a kreslit se mu tedy nechce. Navíc, v začátku rozhovoru, kdy mě respondent ještě příliš „nezná“, nezvykl si na mne, může být kreslení trochu frustrující. Přes

tohle všechno jsem se rozhodla riskovat možný odpor ve prospěch čisté informační obsažnosti kreseb, kde by se mohla uplatnit ryzí projekce³.

Kresby není možné interpretovat a to z několika důvodů: vyvozovat interpretační závěry pouze z jednoho obrázku respondenta by bylo unáhlené a zjednodušující. Situace rozhovoru nebyla standardní a pro všechny respondenty stejná a v neposlední řadě tématická kresba v této práci má jiný než interpretační záměr. Kresba měla být spíše dokreslením celého rozhovoru a měla mít spíše informační charakter.

Na tomto místě považuji za důležité udělat malý teoretický exkurz týkající se kresby a zejména jejího projektivního potenciálu.

V kresbě se odrážejí různé psychické i jiné procesy. Jedná se např. o kognitivní přístup ke ztvárnění tématu, o celkovou úroveň jemné motoriky a senzomotorické koordinace, o schopnost vizuální percepce, resp. o soustředěnost na vizuomotorickou činnost. Do kresby vnáší autor své emoční prožívání a projevuje v ní i svůj typ temperamentu. V tématické kresbě lze zjistit i způsob nazírání a postoj k určité skutečnosti, např. rodinným vztahům či sebepojetí. Z tohoto důvodu se kresba začala využívat pro standardizované kresebné testy, které se staly velmi oblíbené a široce využívané. Dalším důvodem je i snadnost jejich administrace a převažující ochota dětských klientů kreslit. Kresebný test či tématickou kresbu je tudíž možné použít jako úvodní metody při navazování kontaktu. Kreslení poskytuje mimo jiné i možnost motorického, resp. celkového uvolnění, snižuje napětí, nejistotu a nedůvěru, která může komplikovat spolupráci. Kresebné metody většinou nebývají časově ani jinak náročné a mohou poskytovat různé užitečné informace (VÁGNEROVÁ, 2001).

Z kresby se můžeme dovědět něco o vitalitě a emocionalitě dítěte, o jeho aktivitě a zájmech. Dítě tu však i odhaluje obsahy, o nichž by se mu verbálně nevyprávělo snadno, buď proto, že se mu ještě nedostává slov, anebo proto, že si svůj stav neuvědomuje. Obsahy jeho mysli jsou podobně jako ve snu zastřeny do podoby, která ani jemu samému není dost sdělná. V kresbě totiž užívá obrazů a symbolů, které tlumí syrovost nebo naléhavost obsahů a prožitků (ŠTURMA; in DAVIDO, 2001).

Jak už jsem výše uvedla, tématické kresby nebudu interpretovat, ale pro představu čeho se tento postup týká, uvádím slova SLAVÍKA (in ŠICKOVÁ-FABRICI, 2002), který tvrdí, „že interpretace výtvarného díla je založena na předpokladu, že kresba, malba, plastika nejsou jen samy sebou, ale že něco znamenají. Obsahují latentní, na první pohled nepřístupné významy. Při interpretaci jde o přiřazení srozumitelných významů k určitému prvku nebo

³ Termín „projekce“ má více významů. V pojetí výtvarném se všeobecně uznává, že veškeré tvoření jistým způsobem odráží určité stránky osobnosti tvůrce (CAMPBELL, 2000).

souboru prvků. Existují tzv. všeobecné symboly. Jejich podstata je odvozená z antropologických, tzn. všeobecných, zákonitostí lidského vnímání a ze životních zkušeností. Slavík hovoří o tzv. konceptech, které jsou nevědomým významovým jádrem symbolických manifestací (s. 101).“

2. Zpracování dat

2.1 Analýza rozhovorů

Jak jsem již uvedla, rozhovory jsem převáděla z mluvené podoby do psané. Druhým krokem bylo odstranění (pro tuto práci) nepoužitelného materiálu od obsahově nabytého. To jsem prováděla opakovaným čtením a podtrháváním toho, co se jevílo k tématu obsahově nabyté. Tyto výroky jsem pak rozřazovala do vytvořených pracovních kategorií, které víceméně vycházely z okruhů otázek. Kategorie jsem však plnila nejen výroky, které se vyskytly v odpovědi na otázku z daného okruhu, ale i výroky, které se nacházely v jiných částech rozhovoru, ale logicky do dané kategorie spadaly.

Nevýhodou tohoto „očesání“ může být narušení komplexnosti celku jednotlivých rozhovorů, což však na druhou stranu může přinést i nespornou výhodu přehlednější a snazší porovnatelnosti výroků respondentů mezi sebou.⁴

A právě porovnávání výroků bylo dalším krokem v práci s daty. Označovala jsem ty jevy a charakteristiky, které se vyskytly u dvou a více respondentů. Některé fenomény, jevy a charakteristiky, jež byly zmíněny jen jedním respondentem, ale jsou natolik zajímavé, že by bylo chybou se o nich vůbec nezmínit, popisují v samostatné kapitole „zajímavosti z rozhovorů“ (viz níže).

V konečné úpravě jsem trsy významově podobných výroků nazvala (např. „absence něčeho“ v případě kategorie „pojem krize“) a jako podkategorie zařadila a popsala pod vytvořené kategorie.

2.2 Analýza tématických kreseb

V analýzách tématických kreseb se opírám o provedení kresby, ale také o jejich projektivní potenciál. V provedení kresby si všímám fenoménů jako např. formát, využití

⁴ Přestože je empirická sonda prováděna spíše kvalitativně, než kvantitativně, nepostupuje přesně podle metodologie kvalitativního výzkumu a to v tom smyslu, že nepopisuje všechny jednotlivosti, které se v rozhovorech vyskytují. Nedělá si nárok na zpracování dat v jejich čisté podobě a může si tedy toto „očesání“ dovolit. Pro sondu je naopak stěžejní porovnávání výroků respondentů a hledání určitých shod.

plochy papíru, zaplnění prostoru, barevnost, propracovanost, přítlak atd.). Z projektivního hlediska je zase velmi důležitá volba tématu a jeho zpracování.

3. Popis vzorku respondentů

Vzhledem k tomu, že si práce neklade za cíl uvést všeobecné závěry ohledně vnímání krize dospívajícími, ale je spíše kvalitativní sondou, pracuji v ní se vzorkem dvanácti respondentů. Vzorek je tvořen třemi odlišnými skupinami dospívajících ve věkovém rozpětí 13 až 16 let. Každou skupinu tvoří dvě dívky a dva chlapci.

Nyní blíže popíši jednotlivé skupiny.

3.1 Psychiatrická léčebna

Zde jsou dospívající hospitalizováni na dětském oddělení. Pobyt trvá od několika týdnů do několika měsíců. Jsou sem přijímáni nejen dospívající s psychickými nebo psychiatrickými problémy, ale i s poruchami chování.

Eva_PL⁵

Věk: 16,2 let

Z anamnézy: 1. pobyt v PL. 3 roky v péči psychiatra – sebepoškozování (škrtila se, škrábala, jedla ostré předměty, odlamovala si nehty)

Diagnóza: F230 – Akutní a přechodné psychotické poruchy – Akutní polymorfni psychotická porucha bez s schizofrenních symptomů

Průběh rozhovoru: Rozhovor probíhal s kolísavou tenzí. Evě se příliš nechtělo mluvit o právě proběhlé krizi, ale po ujištění, že kdykoli jí to bude nepříjemné nebo bude vyčerpaná, můžeme skončit, pokračovala ve vyprávění dál. Ke konci rozhovoru už byla znatelně unavená, bylo vidět, že jí rozhovor vyčerpal.

Vlastní krize⁶

Nehovoří o aktuální krizi

Kdy se krize objevila⁷: opakovaně od 13 let

⁵ Jména respondentů jsou v zájmu anonymity změněná. Zkratka za pomlčkou značí příslušnost respondenta k dané skupině.

⁶ Vzhledem k tomu, že tři respondenti hovořili o krizi v obecné rovině a ostatní o krizi, kterou sami prožili, uvádím u každého respondenta označení: „vlastní krize“ nebo „krize obecně“.

⁷ Kromě délky trvání krize (viz okruhy otázek) je důležité vědět, v jakém věku se krize, o níž respondent hovoří, objevila.

David_PL

Věk: 15,7 let

Z anamnézy: 3. pobyt. Vrácen z nemocnice, somaticky v normě, v popředí paranoidní produkce se sníženou emoční složkou.

Diagnóza: F 231 Akutní a přechodné psychotické poruchy – Akutní polymorfni psychotická porucha se symptomy schizofrenie

Průběh rozhovoru: Zpočátku nebyl David příliš spolupracující. Později se to zlepšilo, ale v průběhu celého rozhovoru byl trochu nejistý (místy odpovídal otázkou).

Krize obecně

Nela_PL

Věk: 14,6 let

Z anamnézy: 2. pobyt (halucinace). Obtížná rodinná situace (otec bere drogy, rodiče se rozvádí). Je umístěná v Klokánku, kde se pořezala – důvodem byly deprese kvůli otci. Dle jejích slov se řezala, aby se jí ulevilo, nešlo prý o sebevražedný pokus.

Diagnóza: F928 Jiné smíšené poruchy chování a emocí

Automutilace

Disharmonický vývoj osobnosti

Průběh rozhovoru: Nela působila během rozhovoru velmi křehce (přispěla k tomu i tichá mluva) a možná i trochu vyplašeně. Některé její odpovědi byly nejisté (často používala „asi“). Troufám si říci, že Nela na svůj věk působí trochu kognitivně zaostale (některým otázkám vůbec nerozuměla).

Vlastní krize

Nehovoří o aktuální krizi

Kdy se krize objevila: opakovaně od dětství

Dominik_PL

Věk: 15,1 let

Z anamnézy: Matka mu zemřela v 5-ti letech, otec si našel přítelkyni, se kterou se oženil a založil novou rodinu. Dominik si s nevlastní matkou nerozumí, ona nezvládá jeho chování (zneužívání návykových látek, drobné krádeže, agresivní chování).

Diagnóza: Disharmonický vývoj osobnosti

Délka rozhovoru: 13 min⁸

Průběh rozhovoru: Dominik komunikoval pružně, bystře, bez zábran. Přestože jsme hovořili o vážných tématech, snažil se neustále vtípkovat, možná svou krizi i částečně bagatelizovat.

Vlastní krize

Nehovoří o aktuální krizi

Kdy se krize objevila: cca před půl rokem

3.2 Dětský diagnostický ústav

„Diagnostický ústav XXX⁹ je školské zařízení pro děti, u nichž se rozhoduje o dalším umístění do zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy. Pokud je vydáno předběžné opatření a soud během vymezené doby nerozhodne o nařízení ústavní či ochranné výchovy, je zde předpoklad zkvalitnění péče v rodinném prostředí a děti jsou po nabytí právní moci rozsudku umístěny zpět domů nebo k příbuzným, kteří jsou schopni se o ně dostatečně postarat. Možné je i svěření dětí do pěstounské péče.

Po skončení zhruba dvouměsíčního diagnostického pobytu jsou děti s nařízenou ústavní výchovou (nebo tam, kde se k nařízení schyluje) dle závěrů komplexní diagnostiky rozmísťovány do různých typů školských zařízení dané sítě pro výkon ústavní či ochranné výchovy.“ (Základní informace [online]. [cit. 2008-10-29]. Dostupné na WWW: <http://www.dud.cz/du_dobri.html>)

Robert_DDÚ

Věk: 15,3 let

Z anamnézy: Záškoláctví, nerespektování autorit. Vysvědčení si na konci roku ani nevyzvedl. Své chování nezlepšil ani v době nařízeného soudního dohledu i když věděl, že probíhá řízení o nařízení ústavní výchovy.

Průběh rozhovoru: V porovnání s ostatními třemi respondenty z diagnostického ústavu Robert projevoval během rozhovoru v mnohem menší míře nespokojenost s tím, že je právě umístěn v ústavu. Své vyprávění o krizi místy pojímal jako humornou příhodu. Způsob mluvy, ale i některé odpovědi, které by mohly ukazovat na nepochopení otázky, mne přivádějí k domněnce, že je u Roberta přítomný jistý kognitivní deficit.

Vlastní krize

⁸ Rozhovory trvaly v průměru 20 – 40 minut. Konkrétní délku trvání rozhovoru uvádím jen u těch respondentů, kteří se odchylojí od tohoto průměru a to jak nahoru, tak dolů.

⁹ V rámci zachování anonymity zařízení uvádím v citaci XXX místo názvu ústavu.

Zmiňuje se o aktuální krizi ve spojitosti se závislostí na cigaretách

Kdy se krize objevila: v 9/10 letech automobilová nehoda; v současnosti závislost na cigaretách

Petra_DDÚ

Věk: 15,2 let

Z anamnézy: Po předchozím pobytu v PL XXX¹⁰ opakované pokusy o sebevraždu, záškoláctví, neshody v rodině. Otec agresor – fyzicky Petru týral. V době, kdy žila jen s matkou to bylo bez problémů. Před rokem si matka našla přítele, ten byl stejně jako Petřin otec velmi agresivní, bil obě – matku i dceru. Petra začala chodit za školu, utíkala z domova, chtěla spáchat sebevraždu. Matka se kvůli finančním problémům s přítelem rozešla. Tím se prý vztahy s matkou zlepšily. Ve škole není klasifikovaná z důvodu záškoláctví, bude tedy opakovat 8. ročník.

Průběh rozhovoru: Petra vypadala během rozhovoru velmi unaveně (opuchlé oči, svěšená hlava, pomalá mluva). Z vyprávění bylo zřejmé, že se svým problémem hodně trápí a má obavy, jak to bude vypadat dál.

Vlastní krize

Explicitně hovoří o aktuální krizi

Kdy se krize objevila: v současné době (posledních 14 dní)

Simona_DDÚ

Věk: 13,6 let

Z anamnézy: Nařízena ústavní výchova – není v péči matky, žije u strýce a tety, ti jí údajně vedli k zahálčivému životu (např. nechodila do školy) – rodiče s tím nesouhlasili. Pracovnice orgánu sociálně právní ochrany dětí uvádí podezření na pohlavní zneužívání ze strany strýce, což však Simona popírá. Toto podezření nelze hodnověrně vyvrátit ani potvrdit, neboť již více věcí, které Simona popírala, bylo prokázáno. V rodině je časté domácí násilí, otec je alkoholik, matce údajně uřízl prsty, ona to vzala na sebe, aby nešel do vězení. Otec je agresivní i k dětem, údajně náznaky pohlavního zneužívání (bezdotykově – nutil děvčata vysvlékat se – jen se díval). Simona se s rodiči nechce stýkat – odmítá i možnost, že by telefonovali, preferuje strýce a jeho ženu s tím, že chce být u nich ve výchově.

Průběh rozhovoru: Simona se mnou komunikovala velmi otevřeně a sdílně.

¹⁰ V rámci zachování anonymity neuvádím místo předchozí léčby.

Vlastní krize

Explicitně hovoří o aktuální krizi

Kdy se krize objevila: opakovaně (od 6ti let slovní potyčky s otcem, od 12ti let ji otec údajně sexuálně obtěžoval)

Roman_DDÚ

Věk: 13,8 let

Z anamnézy: Nechodí do školy (byl 3 měsíce doma, matka to zjistila až po 2 měsících; problémy s učiteli ani spolužáky neměl, škola ho nebavila), nerespektuje autoritu matky (ve vztahu k ní je Roman ten, kdo určuje pravidla, manipuluje s ní), pohybuje se ve společnosti (převážně starších) jedinců zneužívajících návykové látky. Zaznamenáno rovněž toto závadové chování: neoprávněný vstup na cizí pozemky, ničení obecního majetku, dále podezření na krádeže, zneužívání návykových látek a alkoholu. Romanův otec zemřel, neví v kolika letech to bylo, ale byl prý ještě malý.

Průběh rozhovoru: Roman byl během celého rozhovoru dost nespolupracující, místy až v odporu (zejména v případě kresby). Stále opakoval formulaci „nevím“, „ted' mě nic nenapadá“. Když ho však něco zaujalo, odpovídal celkem rozumně, takže jeho negující postoj vyjadřoval spíše neochotu něco sdělit nebo o něčem přemýšlet.

Krize obecně

3.3 Základní škola

Jedná se o fakultní školu s rozšířenou výukou jazyků.

Blanka_ZŠ

Věk: 15,7 let

Z anamnézy: Blanka pochází z úplné rodiny. Chystá se na střední výtvarnou školu.

Průběh rozhovoru: Blanka spolupracovala a o svých odpovědích na otázky dost přemýšlela (usuzuji z délky intervalu mezi mými otázkami a jejími odpověďmi). V některých momentech působila trochu nejisté (často používala slovo „nevím“, ale může to být jen tzv. „výplňové“ slovo) a často nedokončila započatou větu, stále začínala znovu, hledala vhodná slova.

Vlastní krize

Nehovoří o aktuální krizi

Kdy se krize objevila: této respondentky jsem se přímo na dobu, kdy se setkala s krizí, nezeptala a z jejích odpovědí to také nevyplývá

Fanda_ZŠ

Věk: 14,5 let

Z anamnézy: Fanda pochází z úplné rodiny.

Délka rozhovoru: 46 min

Průběh rozhovoru: Fanda má v důsledku somatické nemoci pomalejší tempo řeči s občasnými záseky a opakováním. Obsahem odpovědí však prokazoval jistou pružnost v myšlení a vyrovnanost se svými problémy.

Vlastní krize

Nehovoří o aktuální krizi, ale zmiňuje důsledky níže uvedené krize.

Kdy se krize objevila: V pěti letech se zjistila diagnóza zánět mozkových blan, ve druhé třídě byl operován.

Oskar_ZŠ

Věk: 14 let

Z anamnézy: Rodiče jsou rozvedení, Oskar žije s matkou. S otcem se vídají často, otec si ho bere na víkendy.

Délka rozhovoru: 16 min

Průběh rozhovoru: Oskar byl v odpovědích velmi pohotový, ale trochu stručný. Působil na mne dojmem, že se nechce příliš do ničeho pouštět a raději si drží bezpečný odstup.

Krize obecně

Kamila_ZŠ

Věk: 15,3 let

Z anamnézy: Kamila pochází z úplné rodiny. Chystá se na jazykové gymnázium.

Délka rozhovoru: 54 min

Průběh rozhovoru: Kamila na mne působila jako inteligentní dívka s „dobrým vychováním“. Z některých odpovědí na mne dýchalo zklamání či deziluze z toho, že reálný život se liší od jejích představ o „správném životě“ (co by se mělo a nemělo). V odpovědích zacházela do osobních detailů a podrobných líčení situací. V rozhovoru se zmínila o krizi svých příbuzných (rozvod v 60ti letech), ale pak hovořila i o své krizi. Kvůli větší autenticitě zde upřednostňuji krizi, kterou si sama prošla.

Vlastní krize

Nehovoří o aktuální krizi

Kdy se krize objevila: ve 14 letech

4. Výsledky empirické sondy

4.1 Závěry z analýz rozhovorů

V této kapitole popisují jednotlivé podkategorie, u nichž je vždy uveden soubor výroků respondentů. Počet respondentů je dán počtem odrážek u dané podkategorie. V případě, že jeden respondent plní jednu podkategorii více výroky, jsou psány za sebou a oddělovány středníkem.

4.1.1 Pojem krize

V úvodu rozhovoru jsem se respondentů ptala, co si představují pod pojmem krize, jak ho vnímají, co to pro ně znamená, když se řekne krize. Tím, že otázka nebyla směřovaná přímo k nějaké definici, poskytovala respondentům dostatek prostoru k vyjádření v podstatě čehokoli – od obecných popisů podobných definici až po konkrétní situace, které pro ně představují krizi (tento způsob vysvětlení pojetí krize převládal).

Pojem krize asocioval u dospívajících nejčastěji „**absenci něčeho**“¹¹, co je určitým způsobem existenčně důležité a to zejména finančních prostředků a s tím souvisejícího bydlení.

- „...když je někdo zadlužený, ...“; „...jít na ulici...“ (David_PL)
- „..., peněžní krize, ...“ (Dominik_PL)
- „...bez těch peněz, ...v krizi jako na ulici...“ (Kamila_ZŠ)
- „...nemá peníze...“ (Robert_DDÚ)
- „...když někdo nemá peníze, ...“ (Roman_DDÚ)
- „...něco schází? Ale hodně, že to potřebuje k životu.“ (Simona_DDÚ)

Druhým nejčastěji zmiňovaným fenoménem ve spojitosti s pojmem krize jsou „**vztahové problémy**“. Čtyři z pěti respondentů hovoří o krizi v rodině (potažmo v manželství) a dva z pěti zmiňují problémy ve vztahu dvou, nebo i více osob (např. přátelství, partnerský vztah).

- „..., když se někomu rozvádějí rodiče, tak je to dítě z toho v krizi, že ztratí někoho z rodičů...“ (David_PL)

¹¹ V této kapitole mají uvozovky v odstavcích význam označení názvu podkategorii. Ty jsou navíc pro větší přehlednost psány tučně.

- „ ..., krize v manželství, v přátelství, ve vztahu. “ (Dominik_PL)
- „ ...problém třeba dvou osob, nebo i víc, ... “ (Oskar_ZŠ)
- „ ...rodinná krize, kdy se prostě zničej vztahy... “; „ ...krize pocitová, kdy se vlastně někdo složí psychicky a je vlastně ve svý krizi, kdy má třeba pocit, že ho ostatní opustili... “ (Kamila_ZŠ)
- „ ...myslí, že mu nikdo nemůže pomoci, že mu všichni akorát ubližují. “ (Petra_DDÚ)

Zajímavé je, že čtyři respondenti vnímají krizi jako něco, co je opravdu hodně „**těžké a vážné**“.

- „ ...je pro člověka těžkej, ... “ (Eva_PL)
- „ ...hrozně těžký, ... “ (Blanka_ZŠ)
- „ ...něco hodně vážnýho. “ (David_PL)
- „ ...bylo fakt tak vážný, ... “ (Kamila_ZŠ)

Až nyní se dostáváme k obecnému popisu toho, co to vlastně je krize? Tři respondenti jí chápou jako „**problém**“ a pouze dva o ní hovoří jako o „**stavu**“.

- „ ...je někoho problém, když má nějaký velký problém, ... “ (David_PL)
- „ ...nějaký problém... “ (Fanda_ZŠ)
- „ ...určitej problém. “ (Oskar_ZŠ)
- „ ...stav, ... “ (Eva_PL)
- „ ...když se člověk dostane do stavu, ... “ (Petra_DDÚ)

Pro dva respondenty představuje krize také neočekávanou událost typu „**katastrof či různých nehod**“.

- „ ...katastrofy, neštěstí. “ (Fanda_ZŠ)
- „ ...nehoda, nebo různý katastrofy, ... “; „ Autonehoda taky. Požáry... “ (Oskar_ZŠ)

Dva respondenti popsali své vnímání krize pomocí víceméně známých „**metafor**“, které svým pojetím vyznívají velmi vážně, téměř až existenciálně. Člověk se v nich dostává do určité krajní polohy, bodu zlomu. V obou metaforách je však cítit malý kousek naděje – svět se zhroutil před očima, ale ne pod nohama, takže je pořád na čem stát a ode dna je možné se odrazit.

- „ ..., když se vám zhroutí svět před očima, ... “ (Eva_PL)
- „ ...když je člověk třeba úplně na dně, nebo když prostě to, hůř to nejde... “
(Kamila_ZŠ)

4.1.2 Příklad vlastní krize

Další otázka směřovala k tomu, zda respondenti sami zažili nějakou situaci nebo událost, kterou by nazvali krizí.

Nejčastěji (5 respondentů) dospívající zažili (někteří stále zažívají) „**krizi ve vztazích**“ a to jak v rodině, tak v přátelství. Krize v rodinných vztazích je spojena se závadovým chováním rodiče nebo i obou rodičů (např. zneužívání alkoholu, násilí páchané na členech rodiny, verbální agresivita vůči členům rodiny), se zamítnutím dospívajícího dítěte nevlastním rodičem, s hádkami s rodiči.

- „ ...něco jako když mi nadává táta, ... “; „ Vlastně teďkon bydlím jako s mámou a s tátou a táta právě, táta mě jako prostě moc nemá rád a mámu mlátil no. Vlastně, jako mi furt nadával, že jsem blbá, že si ani neumím uklidit v pokoji a takový no, když to ani moc nebyla pravda. “ (Nela_PL)
- „ ..., když mi nevlastní máma řekla, že prostě už mě nechce, ... “ (Dominik_PL)
- „ ...třeba s kamarádkama nebo tak, ... “; „ ...jsem se prostě přestala bavit se svojí kamarádkou... “ (Kamila_ZŠ)
- „ ...hádam s rodinou... “; „ ...jsem se kolikrát pohádala s mámou... “; „ ..., ta hádka pro mě znamenala hodně, protože je to vlastně kvůli máminému přítelovi, že já se s nim nesnesu. “ (Petra_DDÚ)
- „ ...když táta pod mámě pod krkem měl nůž, kdy se mlátili, když chlastali, oba dva chlastali, když po mě něco házel, vyhazoval mě z baráku, pořád, ... “; „ Mě sem vlastně nešoupla sociálka, ale máma. To bylo pro mě taky dost silný. “
(Simona_DDÚ)

Jiným příkladem krize byla „**nemoc**“ a to u dvou respondentů jejich vlastní (avšak jeden z těchto respondentů zmiňuje, že pro něj to ani tak krize nebyla, spíš pro jeho matku a okolí) a u jednoho respondenta nemoc otce.

- „ ...polykání (střepů), všechno, co jsem viděla předtím. Nejhorší byly ty představy, jak jsem třeba viděla jako že někomu ubližuju, ... “; „ ...jsem měla...ty vidiny, ...jsem vlastně se bála rodičů kvůli tomu, že jsem viděla, jak se mě snažej otrávit a tak jsem viděla takhle upíří zuby takhle u nich, jako že se mi tam snažej něco dávat a jako

takovej drak s hlavou a jako jsem je vnímala jakože jsou rozdvojený.“; „... taky jsem často byla mimo, že jsem vůbec nevnímala ten okolní svět, že jsem prostě chodila jako ve snu. Teď kon jsem si myslela, že už jsem mrtvá a že jsem prostě duch, ...“; „...jsem zase chtěla zachraňovat před těma bombama a tatínka a maminku jsem prostě viděla jak jsou mrtví, ...“; „...já jsem si myslela, že vidím třetím okem, ...“; „Nebo jsem taky viděla, že třeba rozbijím nějaký skleničky.“ (Eva_PL)

- „...asi možná jednou...když vlastně můjho tátu jakoby odvezli do nemocnice a druhý den ho operovali, protože měl nádor na mozku, ...“ (Blanka_ZŠ)
- „Já jsem tu krizi ani tak moc nevnímal, já jsem to vnímal spíš jako krizi pro moje okolí, protože matka, ta z toho byla na nervy, protože vlastně ono se zjistilo, že to bylo dědičný a že ona proti tomu měla nějak imunitu nebo nevim, ale to pro ní byla krize, jednak, že má nemocný dítě a že je riziko, že vlastně jsem se...že se ta operace nezdaří, jako se zdařila, že třeba budu mít nějaký problémy hodně velký a jednak krize v tom, že ono to má i svý následky a ty následky maj svý důsledky, třeba, že jsem pomalejší, mam problémy s růstem, to mam ještě krz to, že jsem byl ozařovaném a potom nemam vlasy a nerostou mi moc a jinak jako myslim, že s většinou věcí se dá vyrovnat. Ta pomalost má ještě nějaký ty dyslexie a ty poruchy, ale to nevnímám jako krizi. Takže jinak tu krizi moc nevnímám, ale myslim, že v tomhle byla ta hlavní krize, v těchle věcech.“ (Fanda_ZŠ)

Z teoretické části víme, že každý člověk prochází během života různými krizemi, některé k jeho vývoji dokonce přirozeně patří. Proto bychom zřejmě předpokládali, že dospívající už mají nějakou tu krizi za sebou. Na druhou stranu jsme se výše dozvěděli, že krize je to, co člověk za krizi považuje. Možná i tento fakt mohl být důvodem, proč tři respondenti uvedli, že vlastní krizi buď nemají (nikdy neměli), nebo si na ní nevzpomínají. Možná někdy nějakou krizí prošli, ale nebyla jimi jako ta „pravá“ krize pocíťována, tudíž si na ní nepamatují. Dalším důvodem může být to, že se mnou o své krizi mluvit nechtěli. Když jsem z respondenta měla tento pocit, ptala jsem se ho, zda se s krizí setkal někde ve svém okolí. Ani na tuto otázku tito tři respondenti nereagovali pozitivně.

- „Ono je to těžký popisovat, když jsem to nikdy nezažil, ani u toho nikdy nebyl.“ (David_PL)
- „..., tak to určitě jo, ale teď si nic nevybavuju.“; „...já ty krize moc nemívám, ...“ (Oskar_ZŠ)
- „..., já jí třeba tu krizi nemam, ...“ (Roman_DDÚ)

Dalším příkladem krize je „nehoda“ ve smyslu dopravním a to u dvou respondentů, z nichž jeden jí byl přímo účasten jako spolujezdec a druhý pocíťoval krizi z nehody, která se stala jeho kamarádce.

- „...jeli s kámošem, najeli jsme na takovou polní cestu a tam prostě se objevila srnka. My jsme jeli ve větší rychlosti, tak jsme jí sundali a točili jsme se po střěše. No a já jsem vlastně vyšel z auta, ne a on někde vypad o kus dál z auta, nevím kde. ..., pak jsem říkal, že zavolám policisti, no a on říkal, že je nevolám, že by byl problém. No a on pak zdrhnul. No a já právě, že jsem nevěděl, co a jak s nim,... “ (Robert_DDÚ)
- „...kámošku srazilo auto,... “ (Petra_DDÚ)

V oblasti vztahových problémů se tato kategorie do značné míry částečně překrývá s předchozí kategorií „pojmem krize“, k čemuž dochází i v další kategorii týkající se „příčin krize“.

4.1.3 Příčiny krize

Ptala jsem se respondentů, co si myslí, že jejich krizi způsobilo, co bylo jejím spouštěčem, nebo čím to začalo. Šest respondentů vidí příčinu krize opět v nějakém „vztahu“ (mezi rodiči či partnery, mezi rodičem a dospívajícím, mezi kamarády). Dva z těchto respondentů navíc uvedli jako příčinu krize specifické problémy ve vztahu rodič – dospívající, zejména „hádky týkající se dodržování či spíše nedodržování určitého režimu, pravidel“.

- „...když si ty rodiče spolu nerozuměj, hádaj se spolu, tak se pak musej rozvíst, když už spolu nevydržej.“; „Maj problémy. Protože se spolu hádaj, tak maj problémy, kvůli hádkám se rozváděj.“; „Když to jsou velký hádky.“ (David_PL)
- „..., když mi nevlastní máma řekla, že prostě už mě nechce,...“; „..., že už mě máma nechtěla,...“ (Dominik_PL)
- „...asi to bylo proto, že jsme se prostě nějak nedokázaly spolu dohodnout, se každá změnila, obě to jako odmítaly přiznat si a tím, že jsme se tak dobře neznaly, tak jsme to spolu nedokázaly řešit,...jsme se tak dobře neznaly, abysme to spolu mohly nějak zvládnout,...byl to asi vzdor a nějaká hrdost, která vlastně bránila tomu znovu jakoby odpustit tý druhý...“ (Kamila_ZŠ)
- „...táta pod mámě pod krkem měl nůž, kdy se mlátili, když chlastali, oba dva chlastali, když po mě něco házel, vyhazoval mě z baráku,...“; „...já jsem všechnu

pravdu řekla co se doma dělo, že táta po mě chtěl to a to, no a oni to všechno svedli na strejdu, že strejda se se mnou vyspal. “; „...od šesti let. To byly první, že jsem kurvička a takovýhle, ... “; „..., asi ve dvanácti, no ve dvanácti táta po mě chtěl ty věci a takový. “ (Simona_DDÚ)

- hádky týkající se ne/dodržování pravidel v rodině (např. pozdní příchody, výběr kamarádů)
 - *„...já jsem vždycky chodila hodně jako ven a tátovi to asi jako vadilo, že jsem furt nebyla doma, že jsem furt lítala venku, tak vždycky sem se vrátila večer a on mi to takhle vyčítal... “ (Nela_PL)*
 - *„...já jsem se s mámou věčně hádala kvůli tomu, že do školy chodím a nechodím, co dělám za problémy a nedělám...kvůli ptákovinám. “; „...že chodím třeba pozdě domu, nebo, že se bavím s lidma, se kterejma si máma nepřeje, abych se bavila. A nebo třeba, že mě vynadá, že mě zatáhnou do nějakýho problému, ale ono to není pravda, tak se hned začneme hádat. “ (Petra_DDÚ)*

4.1.4 Délka trvání krize

Pozoruhodné je, že na otázku „jak dlouho trval stav či pocit krize“ odpovědělo šest respondentů ve smyslu toho, že jejich krize probíhala (někde ještě probíhá) „několik let“. Co je to tedy za situace a stavy, které dospívající prožívají roky? U dvou respondentů se jedná o závadové chování rodičů a u dalších dvou o dlouhodobou somatickou nemoc a opakující se stavy psychické nemoci. Zbylí dva respondenti hovořili o krizích v obecné rovině.

- *„Tři roky. “ (Eva_PL)*
- *„Třeba roky. “ (David_PL)*
- *„...už dlouho, už od malička. “ (Nela_PL)*
- *„...ta prvotní fáze, to bylo tak dva roky, to byla ta prvotní, kdy jsem jenom ležel a potom byla fáze, kdy jsem jako normálně jako byl docela v pohodě, ale chodil jsem na ozařování a měl jsem hodně těch, vyšetření, ... a to trvá až do teď, ... “ (Fanda_ZŠ)*
- *„..., někoho třeba může přejít po třech dnech, někoho po roce, po dvou. “ (Oskar_ZŠ)*
- *„..., to začalo od té doby, co mladší ségra se narodila, od šesti let. To byly první, že jsem kurvička a takovýhle, no a když jsem byla trošku větší, ..., asi ve dvanácti, no ve dvanácti táta po mě chtěl ty věci a takový. “ (Simona_DDÚ)*

Pět respondentů sdělilo, že jejich krize (popřípadě krize obecně) trvala (nebo trvá) v rozmezí „od 3 dnů do dvou týdnů“.

- „...asi týden...“ (Blanka_ZŠ)
- „..., někoho třeba může přejít po třech dnech, někoho po roce, po dvou.“ (Oskar_ZŠ)
- „...asi čtrnáct dní.“ (Kamila_ZŠ)
- „...čtrnáctej den.“ (Petra_DDÚ)
- „Tejdny. Podle toho jaká to je ta krize? “; (Délka trvání záleží) „...na vůli toho člověka, jestli se z toho chce dostat do normálu.“ (Roman_DDÚ)

Krizi trvající „od půl hodiny do 2-3 dnů“ zažili dva respondenti.

- „...půl hodiny...“ (Robert_DDÚ)
- „Dva tři dny.“ (Dominik_PL)

4.1.5 Pocity během krize

Ptala jsem se respondentů, jaké měli pocity během krize, nebo v případě rozhovoru o krizi v obecné rovině: jak asi člověku v krizi je, jaké může mít pocity.

Polovina respondentů (tedy 6) uvedlo nějaký negativní pocit, často se opakovalo, že to bylo „nepříjemné“, stav krize provázely „špatné“ pocity.

- „..., špatný, ...“ (Nela_PL)
- „...špatně jim je v tom asi.“; „..., špatný pocity má z toho, chce se z toho dostat.“ (Roman_DDÚ)
- „...to bylo takový nepříjemný.“ (Blanka_ZŠ)
- „..., to bylo hodně nepříjemný, ...“ (Fanda_ZŠ)
- „...to bylo pro mě strašně nepříjemný, ...“ (Kamila_ZŠ)
- „Strašný, prostě děsivý.“ (Simona_DDÚ)
- „...ty, který jsou při smyslech třeba, tak to musí prožívat hrozně, protože prakticky věděj třeba, že umřou.“ (Oskar_ZŠ)

Stejný počet respondentů hovořil o „pocitech smutku“. Ten byl vázán na situaci, která krizi zapříčinila.

- „...jsem z toho smutná...“; „..., jsem byla smutná...“ (Eva_PL)
- „...je smutnej, ...“ (David_PL)
- „...jsem byla smutná...“ (Nela_PL)

- „*Smutek, ...*“ (Dominik_PL)
- „*...nějaký pocity smutku, ...*“ (Fanda_ZŠ)
- „*...jsem z toho byla strašně smutná, ...*“; „*..., takže jsem z toho byla smutná...*“ (Kamila_ZŠ)

Do kategorie pocitů jsem zařadila i „**pláč**“ jako doprovodný emoční projev, který zmiňovalo pět respondentů.

- „*...jsem kvůli němu i brečela.*“ (Nela_PL)
- „*..., brečím, ...*“ (Dominik_PL)
- „*...za prvý jsem hodně brečela, ...*“ (Blanka_ZŠ)
- „*..., bylo mi do breku...*“ (Kamila_ZŠ)
- „*Pořád jsem brečela, ...*“ (Simona_DDÚ)

U čtyř respondentů se vyskytl během krize nebo v souvislosti s ní nějaký „**strach či obavy**“. Ve všech čtyřech případech hrála roli v kontextu pocitu strachu jiná osoba – strach o někoho, strach z někoho, strach z ublížení někomu, strach z pokažení vzájemného vztahu.

- „*...jsem se bála těm lidi podívat do očí, aby si nemysleli, že jsem jim něco chtěla udělat.*“ (Eva_PL)
- „*...jsem se teda bála, aby to dopadlo dobře, ...*“ (Blanka_ZŠ)
- „*...se bojím, že ty hádky nikdy neustanou.*“ (Petra_DDÚ)
- „*...já jsem se v noci probouzela strachy, prostě jsem nemohla usnout, pořád jsem měla zavrtaný v hlavě, že táta přijde a něco mi udělá, že mě udusí nebo takový, prostě i když jsem byla od rodičů nějakých sedm kilometrů pryč, tak prostě ten pocit jsem měla.*“ (Simona_DDÚ)

Tři respondenti zmiňovali „**pocit lítosti**“.

- „*...je mu to líto, že se rozváděj rodiče, ...*“ (David_PL)
- „*..., je mi to líto, ...*“ (Nela_PL)
- „*..., bylo mi to líto...*“ (Blanka_ZŠ)

U stejného počtu respondentů dochází k pocitům „**obviňování se**“ z toho, co se stalo (děje), v důsledku tedy z toho, že byli (jsou) v krizi.

- „*...třeba se i obviňuje z toho.*“ (David_PL)

- „...nejdřív jsem myslela, proč vlastně existuju a říkala jsem si prostě, kdybych neexistovala, tak táta se kvůli mně furt nehádá takhle.“ (Nela_PL)
- „..., vztek na sebe sama, že se to stalo, ...“ (Dominik_PL)

Dále se u dvou respondentů vyskytovat blíže neurčený negativní pocit, který se může, ale nemusí překrývat z již zmiňovanými negativními pocity. Může se jednat o těžce popsatelný pocit, takže nejvýstižnějším označením je pak spojení „**blbej**“ pocit, ale může to být také slangové označení pro pocit „nepříjemný“, v tomto případě bychom pak tyto dva výroky zařadili do balíčku negativních pocitů.

- „Asi blbě.“ (David_PL)
- „...blbej pocit.“ (Petra_DDÚ)

Obdobně obsahově tajuplné jsou i „**smíšené pocity**“ dvou respondentů.

- „...smíšený...“ (Fanda_ZŠ)
- „...smíšený.“ (Oskar_ZŠ)

4.1.6 Řešení – vlastní

Hodně zajímavých odpovědí se mi dostalo na otázku „jak jsi tu situaci řešil/a?“

Fakt, že pět respondentů uvedlo jako řešení „**snahu o vytěsnění krize**“ (tedy nemyslet na to, snažit se na to zapomenout), je trochu znepokojující. Je však nutné dodat, že většina z těchto respondentů nezmínila jen tento způsob řešení krize, ale i jiné, „konstruktivnější“, takže tento způsob řešení je jen jakýmsi doplňkem pro fungování v provozní rovině.

- „...nemyslet na to...“ (Blanka_ZŠ)
- „...na to nemyslet, ...“ (Fanda_ZŠ)
- „...někdy to taky nechaj bejt.“ (Oskar_ZŠ)
- „..., abych na to nemyslel.“ (Robert_DDÚ)
- „..., snažím se na to zapomenout.“; „...já se věčně seberu a odejdu, já to nijak neřeším. A prostě jakoby před tím utíkám.“ (Petra_DDÚ)

Pět respondentů řešilo krize za „**pomoci někoho druhého**“ – a to jak rodiny, tak odborníků. Buď tuto pomoc sami vyhledali, nebo nabízené pomoci využili. Kromě jedné respondentky se ostatním tento způsob řešení zdál být účinný nebo alespoň podpůrný.

- „*Sehnat si psychiatra a říct mu o svých problémech.*“; „*Psychiatr mu pomůže, nejspíš.*“; „*...je lepší, když se snaží hledat pomoc. Obvykle to lidi nezvládají sami.*“; „*Druhá osoba vždycky pomůže, většinou.*“ (David_PL)
- „*...tam se mnou pořád někdo byl – často tam chodila máma, pak jsem byl na pokoji, kde mohla bejt se mnou, tak to bylo dobrý. Táta musel chodit do práce, takže se tam pak střídali, máma přes den a táta večer.*“; „*..., že mi lidi kolem mě hodně pomáhali.*“ (Fanda_ZŠ)
- „*..., s někým jsem to furt řešila, ale vůbec mi to vlastně nepomáhalo, ...*“ (Kamila_ZŠ)
- „*..., ono se to většinou vyřeší tak, že to za mámu vyřeší třeba její táta nebo někdo takovej z rodiny, kdo nám oběma promluví do duše.*“; „*..., já mu věřím zase. Když mi tohle řekne, tak já se třeba tý mámě omluvím a pak se s ní zase v pohodě bavím.*“ (Petra_DDÚ)
- „*..., já jsem vlastně byla u tety na chvílku, na měsíc, ... a řekla jsem to první bratrancovi, co se děje doma, protože oni nic nevěděli, ani babička, nikdo, no a tak jsem to řekla bratrancovi, pak jsem to řekla buď tetě nebo strejdovi, teďka nevím komu z nich jsem to řekla první, no a oni řekli, že to začnou řešit.*“ (Simona_DDÚ)

Další způsob řešení nacházíme u čtyř respondentů a to „**vypovídáním se**“ či „**vypouštěním emocí**“. Jedná o ventilaci nějakého vnitřního napětí a pocitů. I zde může jako pomocný prvek figurovat druhá osoba, ta je ale spíše naslouchajícím, než rádce a „řešitelem“, jak tomu bylo v předchozím způsobu řešení. Někdy však druhé osoby není za potřebí, ventilovat emoce lze i prostřednictvím nějakého objektu.

- „*..., aby si sehnal někoho, komu se může vyprávět a říct mu to všechno o svých problémech. Není dobrý to držet v sobě a dusit to.*“ (David_PL)
- „*..., podle mě se buďto vyprávět nebo ty emoce nějak vypustit, jinak podle mě ne, jinak se to v sobě dusí a je to horší a horší. Ty emoce musej jít ven, buďto vyprávěním nebo tím jiným způsobem.*“ (Dominik_PL)
- „*...vyprávět, popovídat si...*“ (Oskar_ZŠ)
- „*..., se z toho vyprávět a prostě říct ty své pocity je příjemný, hnedka má člověk pocit aspoň, že není na to jako nějak sám.*“ (Kamila_ZŠ)

Tři respondenti uvedli jako další příklad řešení krize „**zabavení se něčím jiným**“. Je nutné upřesnit, že tato strategie není ani tak řešením vlastní krize, jako spíše prevencí před

psychickými následky krize vzniklými z propadnutí pocitům, jež krizi doprovází. Nevzniká zde pak riziko úplného propadnutí krizi a zůstává tak jistý manévrovací prostor pro její vlastní řešení či přijetí a přizpůsobení se na nově vzniklý stav, který sebou krize přinesla.

- „...já jsem se to snažil řešit tím, že jsem něco dělal. Něco jsem omalovával, ...“;
„..., zkusit se zabývat jinými věcmi.“; „...já jsem se z ní dostal tak, že jsem něco dělal, že jsem jenom neležel, ...“ (Fanda_ZŠ)
- „..., já se právě musím něčím zabavit, ...“ (Robert_DDÚ)
- „...se odvážu v něčem jiném, ...“; „Třeba když si jdu zaplavat...“ (Petra_DDÚ)

4.1.7 Řešení - ideální

Odpovědi na otázku: „Existuje nějaké ideální řešení krize? Pokud ano, tak jaké?“ byly velmi různorodé.

Dva respondenti se shodli na tom, že ideálním řešením je „**vyhledat pomoc někoho druhého**“ (odborníka, někoho z okolí - rodinu, přátel), kdo může člověku v krizi pomoci buď fakticky (finančně, materiálně, společným hledáním řešení) nebo „**nasloucháním**“. To záleží na typu problému a na tom, jak se ním člověk dokáže zacházet.

- „No a taky to s někým probrat, třeba i za někým jít, za nějakým odborníkem.“
(Fanda_ZŠ)
- „Ale když je to krize třeba psychická, no tak pokud ten člověk s tím nedokáže bojovat, tak mu taky musí někdo pomoci, sám to asi mockrát nejde, to samý jako když je bez těch peněz, nebo když je někde v krizi jako na ulici nebo tak, tak taky to sám zvládnout nemůže, takže když si nedokáže pomoci sám, tak mu může pomoci někdo z okolí.“; „...u vztahů je dobrý se z toho dejme tomu vypovídat, ...“
(Kamila_ZŠ)

Ve dvou případech jsem se setkala s odpovědí „**nevím**“.

- „...já nevím, ...“ (Petra_DDÚ)
- „Nevím.“ (Roman_DDÚ)

4.1.8 Pomoc zvenčí

Otázka týkající se pomoci zvenčí během krize přinesla tyto výpovědi:

Překvapivě všichni respondenti (8), kteří hovořili o krizi, jež sami zažili, uváděli, že jim v krizi pomáhal někdo z „**rodiny**“. Jednalo se nejen o rodiče a sourozence, ale i o příslušníky širší rodiny, jako prarodiče, strýc s tetou, sestřenice a bratranec. Pomoc od někoho z rodiny

spočívala jak ve faktickém řešení problému, tak v povídání si o problémech, v naslouchání, v podporování a v neposlední řadě v trávení společného času.

- „...maminka mě podporovala vždycky a vždycky bude, to zase jsem se s maminkou mluvila jako aby mě to přešlo, takže maminka a tatínek, moje rodina.“ (Eva_PL)
- „..., máma říkala, prostě, že ho nemam poslouchat, ...“; „...vždycky jako mamka říkala, že nemam poslouchat co říká, ...“ (Nela_PL)
- „..., moje sestra... a rodina, babička s dědou.“ (Blanka_ZŠ)
- „...hlavně zase jsem poznal jako kdo jako za mnou stojí, i když se tak někdo občas nechová, třeba muj bratr, starší.“; „Taky mi hodně pomohlo, že tam se mnou pořád někdo byl – často tam chodila máma, pak jsem byl na pokoji, kde mohla být se mnou, tak to bylo dobrý. Táta musel chodit do práce, takže se tam pak střídali, máma přes den a táta večer.“; „..., nebyl jsem sám, rodiče mi hodně pomáhali...“ (Fanda_ZŠ)
- „..., příbuzný můžou pomoci většinou, ...“ (Oskar_ZŠ)
- „...máma mi říkala, ať jí odpustím, ..., že prostě je v pubertě, že jsem se i já změnila od té doby co jí znám, že si to třeba neuvědomuju.“; „..., já mám... sestřenicí, ...o rok starší než já, ...je to moje dobrá kamarádka, tak nějak mi připadá, že se ve všem vyzná, ..., ta mi dokázala zvednout náladu, sice jakoby mi úplně neporadila, ale dokázala mě prostě rozveselit nebo prostě přinutit, abych si užívala i něco jinýho, než se do toho potopila moc a přestala si všimnout ostatních lidí.“ (Kamila_ZŠ)
- „...ono se to většinou vyřeší tak, že to za mámu vyřeší třeba její táta nebo někdo takovej z rodiny, kdo nám oběma promluví do duše.“ (Petra_DDÚ)
- „Když jsem byla u tety, tak mi pomáhali strejda, bratranec, teta, ...“ (Simona_DDÚ)

Čtyři respondenti uvedli, že jim v krizi pomáhali také „kamarádi“, kteří s nimi mluvili o problémech a trávili společný čas.

- „...pár lidí mi tady pomáhá, ...“ (Dominik_PL)
- „Kamarádi, ...“ (Oskar_ZŠ)
- „..., kamarádka říkala, ..., že se na ní mam vykašlat, že si to nezaslouží, že prostě vlastně mam si jí přestat všimnout, přestat se s ní bavit, ...“ (Kamila_ZŠ)
- „No, mam kámoše, který mi pomáhá.“ (Petra_DDÚ)

Další formou pomoci zvenčí byla „pomoc odborná“, o níž se zmínili dva respondenti.

- „...mě tady pomohli těma práškama, ...“; „Jsem se z toho dostala díky tomu, že mě včas sem odvezli, takže jsem...takže sem se z toho dostala díky těm práškům.“ (Eva_PL)
- „...nebo potom se obrátit na nějakýho doktora speciálního.“ (Oskar_ZŠ)

Tři respondenti (Roman_DDÚ, Oskar_ZŠ, David_PL), kteří mluvili o krizi v obecné rovině, se shodli na tom, že je lepší, když člověk v krizi není sám a někdo mu pomáhá.

4.1.9 Pomoc - někomu

Dále mne zajímalo, zda by respondenti sami dokázali pomoci někomu v krizi, zda by věděli, co mu říct, popřípadě co udělat.

Šest respondentů uvádělo věty, které by mohly vést ke zklidnění člověka v krizi, ale ne k řešení samotné krize. Zajímavé je, že dvě respondentky uváděly věty, které v jejich krizi slýchaly od druhých nebo si je samy říkaly, ale nebyly u nich funkční.

- „zklidňující věty“:
 - „Určitě bych mu řekla, že ho mam ráda, že si vážím, že tady prostě na tyhle planetě je a snažila bych se nějak povzbudit, ...“ (Eva_PL)
 - „Asi bych ho hodně povzbuzoval, že to bude lepší.“ (David_PL)
 - „..., kdyby to bylo vážný, tak prostě bych řekla, ať to neposlouchá, že se to časem nijak to...“ (Nela_PL)
 - „..., určitě nějak ho utěšit, ..., třeba že má přátele, blízký...“ (Oskar_ZŠ)
 - „Říct mu třeba, že se nemá čeho bát, že čas to prostě...časem to všechno zvládne. Nesmí se vlastně bát průběhu svého života.“ (Petra_DDÚ)
 - „Utěšit ho a ať na to nemyslí, že se to nějak vyřeší.“ (Simona_DDÚ)

Tři respondenti by se pokoušeli o „konkrétní pomoc v řešení“ nebo alespoň v jeho hledání. Jedna z nich dokonce popisovala svou zkušenost s řešením krize někoho jiného.

- „Asi bych se mu snažila pomoci tu krizi nějak vyřešit, ...“; „Jedině pomoci to vyřešit asi nějak, když to jde, že jo.“ (Blanka_ZŠ)
- „...pomáhal mu hledat řešení, ...“ (Fanda_ZŠ)
- „Jsem třeba jednou zažila holčičku, kterou na táboře nějak jí ubližovali a snažila jsem se jí právě nějak pomoci a byla to jenom chvilková krize, ale nějak se mi podařilo jí rozveselit a vyřešit to s těma ostatníma, s těma klukama, takže už jí to pak nedělali.“ (Kamila_ZŠ)

„Naslouchání či vyslechnutí“, jako další formu pomoci, by uskutečnili dva respondenti.

- „*A řekl bych mu, aby mi o tom třeba něco řekl.*“; „*Aby si to jako vyzpovídal.*“ (David_PL)
- „*...kdyby mi to řekl, tak bych ho určitě vyslechnul...*“ (Fanda_ZŠ)

4.1.10 Pozitiva krize

V teoretické části je možno se dočíst, že krize v jistých ohledech může člověku přinést i nějaká pozitiva (např. posun ve vývoji, zocelení na základě zkušenosti atd.). Tyto stránky krize je však člověk schopen vidět až po odeznění a zpracování krize, ne v jejím akutním průběhu. Domnívám se tedy, že respondenti, kteří jsou právě v některé akutní fázi krize, budou na otázku „zda se dá vidět na krizi něco pozitivního“ odpovídat negativně.

Přesně polovina respondentů odpovídá, že na krizi pozitiva nevidí (David_PL, Nela_PL, Oskar_ZŠ, Robert_DDÚ, Petra_DDÚ, Roman_DDÚ). Dalších šest respondentů se však domnívá, že na krizi lze vidět něco pozitivního (Eva_PL, Dominik_PL, Blanka_ZŠ, Fanda_ZŠ, Kamila_ZŠ, Simona_DDÚ).

Dva respondenti se shodli na tom, že pro ně bylo pozitivní „**spojení či sblížení lidí**“ (rodina, známí v případě jejich osobní krize; lidé při nějaké katastrofě).

- „*...z každé krizi se dá něco jako ponaučení, jako že jsem si uvědomila, že mam strašný štěstí, že jsem potkala moje rodiče vlastní a jako že jim nikdy už neublížim a jako že budeme spolu...*“; „*...určitě to, že jsme teďkon jako že jsme se spojili a jako že nám to pomáhá, že prostě vědomí, že máme jeden druhýho rádi a že nic jako nezabrání tomu, pokud je to tak doopravdy.*“ (Eva_PL)
- „*...nás (rodinu a její známé) to jako spojilo a že se na ty lidi kolem sebe můžu spolehnout, když se něco takovýho stane.*“; „*...někdy možná jo, třeba to, jak se lidi spojej. Když byla třeba ta tsunami, tak jak tam lidi posílali peníze.*“ (Fanda_ZŠ)

4.1.11 Barva krize

Na projektivní otázku: „Kdyby byla krize barvou, jaká by to byla?“ uvedlo osm respondentů „**černou**“ (Oskar_ZŠ, Roman_DDÚ, David_PL, Petra_DDÚ, Nela_PL, Simona_DDÚ, Eva_PL, Dominik_PL). Tato barva byla nejčastěji uváděna v nějakém negativním kontextu (smutek, něco zlého, smrt atd.). Dva respondenti z této skupiny hovořili o kombinaci barev (černo-červená: Oskar_ZŠ a černo-šedá: Dominik_PL).

„Červená“ byla zmiňována dvěma respondenty (Oskar_ZŠ, Kamila_ZŠ), jednou v kombinaci s barvou černou (viz výše) symbolizující krev a jednou jako svítivá, blikající ve smyslu alarmujícího nebezpečí.

U dvou respondentů se opakovala barva „hnědá“ (Blanka_ZŠ, Robert_DDÚ).

Jedná se tedy o dvě temné tmavé barvy a jednu signální, která mimo jiné asociuje krev.

4.1.12 Zvíře

Ve druhé projektivní otázce jsem se stejným způsobem jako na barvu (viz výše) ptala na zvíře.

Tato otázka vyžaduje zapojení určitých myšlenkových postupů (jako např. asociace, generalizace atd.). Pro tři respondenty (Nela_PL, Roman_DDÚ, Robert_DDÚ), kteří byli v celém rozhovoru méně pružní, byla tato otázka trochu problematická. Možná i proto zůstali u odpovědi „nevím“.

Dvě respondentky (Simona_DDÚ, Eva_PL) měly problém spojovat si negativně vnímanou krizi s nějakým zvířetem z důvodu jejich obliby. **„Žádné zvíře tedy nevnímají jako krizové“.**

Na jednom zvířeti se přece jen dva respondenti (Oskar_ZŠ, David_PL) shodli a to na „hadovi“.

Odpovědi byly velmi rozmanité, ale přesto je něco málo poji. Ze sedmi respondentů, kteří uvedli nějaké zvíře, si bylo pět respondentů v jedné skutečnosti podobných – jimi uváděná zvířata jsou schopná **„ublížit, poranit nebo i zabít“.**

- „Asi černou vdovu, protože to je nejjedovatější pavouk na světě... a je to prostě, ta krize je taky prostě k člověku jedovatá a dokáže zabít, prostě proč sebevrazi skáčou z mostu, proč se řežou, proč sebevrazi se oběšují? Protože maj krizi v životě... a krize dokáže zabít.“ (Dominik_PL)
- „Že had je špatný zvíře, může jako poranit, tak jsem ho vybral k tý krizi jako nejlepší.“ (David_PL)
- „... nějaký surový zvíře, možná. Někákýho krokodýla, nebo něco takovýho, co člověku ublíží asi, čemu se může bránit, ale je to složitý nebo těžký.“ (Kamila_ZŠ)
- „Asi pavouk, hodně lidí se jich bojí. Některý jsou neškodný, ale některý můžou hodně ublížit.“ (Fanda_ZŠ)
- „Vlk“; „Tak on většinou nenávidí svoje okolí a ohrožuje zvířata a možná je chce zabít.“ (Petra_DDÚ)

4.2 Popis tématických kreseb

Kromě popisu si všímám zejména obsahu kreseb. Ten poté uvádím do vztahu s tématy, které se vyskytly v rozhovoru. Vyjma jednoho jsem získala kresby od všech respondentů. U každého uvádím i komentář, který je vždy velmi podstatnou součástí kresby. Komentář byl většinou reakcí na mou otázku, jež následovala po dokončení kresby: „Můžeš mi ten obrázek nějak blíže popsat?“ nebo „Mohl/a bys mi blíže popsat, co se na obrázku děje?“. Někdy respondenti začali o tom, co nakreslili, mluvit spontánně.

Eva_PL

Komentář: *„To má znamenat, jako že se všichni teďkon spojujou a jako že teďkon běží ekologické věk a takový jako že se všichni lidi teďkon změňj k lepšímu.“*; *„To znamená jako že se všichni držejí spolu, že to je vlastně jeden člověk, kterej má všechny rád, je vede a jako že srdíčka jsou spojený, jako že my se teďkon spojujeme, jako maminka a tatínek a teďkon se vlastně spojujou všichni.“*; *„A tohle jako že jsou všichni spolu a tohle jako dělá takovýho jednoho člověka a ten nás tady hlídá, to je něco jako Bůh.“*; *„A nás je šest, takže takhle šest srdíček (na obrázku) a ještě tadyto, jako že to je celej svět.“*

Zjevná stránka kresby: Eva zvolila formát na šířku, nevyužila celý prostor papíru, ale držela se jen v horní části. Z barevné škály využila jen červenou a modrou a kresba není příliš propracovaná.

Obsah kresby: Už na začátku rozhovoru se Eva zmiňovala, že se jí teď nechce mluvit o něčem nepozitivním (o krizi), když už je jí dobře. Stejně se zachovala i v kresbě a téma si přizpůsobila své aktuální potřebě a pocitu. Kresba je stylizovaná do symbolů (překrývající se srdce – členové rodiny, panáčkové držící se za ruce – spojení lidí). V komentáři i v rozhovoru se zmiňuje o tom, jak se jejich rodina během krize spojila a všichni se mají rádi. Tento fakt v podstatě jednoduše, ale přesto výstižně zobrazila v podobě srdíček. Jak ale s krizí souvisí další symbol v podobě kruhu s křížem uprostřed, na němž stojí postavičky držící se za ruce? **Domnívám se, že symbol spíše představuje její vizi budoucnosti, jak to bude vypadat bez krize.**

David_PL

David nevěděl, co má kreslit (nejspíš se mu ani moc nechtělo), tak jsem se mu snažila téma nějak přiblížit, přestrukturovat. Nakonec vzal červenou pastelku a začal s ní vytvářet

barevnou plochu. Když byl hotov, chtěla jsem se o kresbě dozvědět víc. Dobrali jsme se však k tomu, že jeho kresba nic neznamena a bylo to jen splnění mého úkolu.

Kresba v případě tohoto respondenta nemá žádnou výpovědní hodnotu (i výběr barvy prý nebyl cílený).

Komentář: „*Já jsem prostě vůbec nevěděl co dělat, mě pod tím nic nenapadá, žádnou krizi nemam.*“

Překvapivé pro mne bylo, že mi po nakreslení upřímně přiznal, že jen plnil úkol, aniž by si pod tím tématem něco představoval.

Nela_PL

Komentář:¹²

R: „*No, to je vlastně že, tady je ta holka a tý holce vlastně nadávaj rodiče, že je blbá a že se nesoustředí na učení a prostě, že...že jí prostě úplně nadávaj no, jakože prostě, že je úplně blbá no a takový, že se nesoustředí prostě a ona za to jako nemůže, takže jí ty rodiče jako nadávaj, no.*“

T: „*Hm. Jak se v tom cejtí, když na ní lítaj ty hlášky: ‚Bud’ zticha‘, ‚Seš úplně blbá‘?‘*“

R: „*Asi špatně no... to je něco jako to no, něco jako když mi nadává táta, no.*“

Zjevná stránka kresby: Nela si zvolila formát na výšku, prostor z větší části využila. Kresba svým přítlakem čar působí navzdory obsahu celkem jistě. Z barev použila Nela jen černou (na postavu – ta tím působí „bezemočně“) a tmavě modrou (na bubliny).

Obsah kresby: Dívka má sama o sobě smutný, možná až vystrašený výraz v obličeji. Přidáme-li k tomu věty v bublinách, není divu, že se dívka cítí „špatně“, jak to popisuje Nela v komentáři. Odkud však jdou ty věty? Takto to vypadá, že je říká dívka sama, nebo o nich možná přemýšlí. Druhá možnost je pravděpodobnější vzhledem k tomu, že se Nela s dívkou identifikovala a sdělila, že „*je to něco jako když mi nadává táta, ...*“.

V případě Nely tedy kresba zachycuje téma její krize, o němž se dále zmiňuje v průběhu rozhovoru.

Dominik_PL

Komentář: „*Tak já nevím, všude, když je krize, tak je u toho takový ty křivky, že nejdřív to je nahoře a pak to klesá všechno a pak to zase stoupá a krize se považuje podle mě pod 50 %,*

¹² Tam kde je to smysluplné (jako v tomto případě) uvádím výňatek z rozhovoru. R je zkratka pro respondenta, T pro tazatele.

podle mě, já bych považoval krizi... u mě teda považuju krizi, když mam náladu horší pod 50 %, prostě pod normal, to pro mě už je krize.“

Zjevná stránka kresby: Dominik si zvolil formát na šířku a využil celý prostor papíru. Z barev použil červenou a fialovou. Kresba představuje graf s kolísavou křivkou.

Obsah kresby: Bez komentáře autora bychom kresbě asi těžko porozuměli. Jak tedy Dominik uvedl, křivka vyznačuje jeho náladu. Když je křivka pod 50 % hodnotou, tak se Dominik ocitá v krizi. Dominik se v kresbě vyjádřil spíše obecně o svých krizích, než o jedné konkrétní.

Do určité míry tedy kresba souvisí s tématem krize, o němž jsme hovořili v rozhovoru, ale nedá se přímo propojit.

Robert_DDÚ

Komentář: „*No, na tohle teď myslím.*“; „*Takže bych si dal cigaretu.*“

Zjevná stránka kresby: Robert situoval kresbu na spodní okraj papíru, který si položil na šířku. Kresba je chudá (což umocňuje velká plocha nevyužitého prostoru). Barevné provedení je omezeno na kombinaci modré a červené.

Obsah kresby: Jednoduše zachycená krabička cigaret „Start“ s dvěma povytaženými cigaretami odkazuje na Robertovu závislost na cigaretách.

Krize s tím spojená se týká současné nemožnosti si zapálit, což bylo jedním z témat v našem rozhovoru.

Petra_DDÚ

Komentář: „*Opuštěná příroda.*“; „*Vlastně, jak je opuštěná příroda, tak to je vlastně můj život, že věčně taky opouštím rodinu.*“

Zjevná stránka kresby: Kresba je situována na spodním okraji papíru ve formátu na šířku. Co se týče barevnosti, tak strom a květina víceméně barevně odpovídá realitě. Fialové slunce s obličejem, jehož výraz je unavený či rozzlobený, však působí v celku kresby téměř až patologicky. Kresba neodpovídá věku (provedení stromu, obličej u slunce), což však může být způsobeno aktuálním stavem, nikoli kognitivním deficitem.

Obsah kresby: Podle Petřina komentáře se jedná o opuštěnou přírodu, kterou dává do souvislosti se svým opouštěním rodiny. Nakolik ji zasáhl její vlastní pocit opuštěnosti (např. během útěků, pokusů o sebevraždu)?

Téma kresby jistě do značné míry souvisí s tím, co jsme probírali dále v rozhovoru. Petra má obavu z toho, že hádky s matkou by mohly vést k tomu, že už se spolu nikdy neuvidí (může si tedy v sobě nést skrytý strach z matčina opuštění).

Simona_DDÚ

Komentář: „*Já nevím, tak, se doma často hádali, prali se, táta pořád vyhrožoval mámě, že jí zabije a nás taky. Pak po mě táta chtěl, abysem stáhla nahoru tričko a pyžamo... Prostě, když se prali, tak tekla z mámy krev, nebo ze sourozenců někdy. Když se jednou prali a máma vstávala, tak o ní táta zlomil koště, tak měla takovej pruh velké fialovej. Prostě mam zkažený dětství si myslím.*“

Zjevná stránka kresby: Simona umístila kresbu do levé středové části papíru formátu na výšku. Celý prostor papíru nevyužila. Barvy volila podle významu a zřejmě i podle důležitosti toho, co chce sdělit. Příliš významné pro ni zřejmě nebylo oblečení postavy (to je provedeno jen v černých liniích). Naopak důraz je kladen na obličej (vlasy, oči i ústa jsou vybarveny) a pak na krev, která prýští postavě od úst a vytváří kolem ní louže. Fialovou barvou je zachycena modřina na pravé noze.

Obsah kresby: Podle toho, jak Simona komentuje obrázek, se můžeme domnívat, že postava na obrázku je její matka. Každopádně kresba představuje nějaké zranění (může to být zranění jak matky, tak její). V tomto kontextu působí úsměv a celkový výraz postavy nekongruentně a možná by si žádal další vysvětlení autorky.

Téma zranění a násilí se objevuje i v rozhovoru o krizi.

Blanka_ZŠ

Komentář:

R: „*No, mě to jako jediný napadlo, jako, bejt za zavřenejma dveřma. Jako člověk že, já nevím, prostě je sám třeba, nevím.*“

T: „*Hm. Tak jestli je to to, co ten pocit vystihuje...?*“

R: „*No, já nevím, podle mě třeba tu samotu.*“

T: „*Hm.*“

R: „*Hm, třeba jako přemejšlení, nějaký smutek třeba.*“

Zjevná stránka kresby: Kresba je situovaná mírně doleva od středu ve formátu na šířku. Přestože není prostor zcela zaplněn, kresba nepůsobí vyprázdněným dojmem. Naopak horizontální linie, která představuje hranu oddělující stěnu od podlahy, dává tušit dalšímu pokračování prostoru, v němž se nachází sedící postava. Prostor tam tedy je, ale je prázdný,

což podtrhuje atmosféru pocitů, jež Blanka zmiňovala v komentáři. Co se týče barev, tak se Blanka omezila na hnědou, kterou však v jednotlivých místech odlišila stínováním a přitlakem. O hnědé, jako o barvě, která představuje krizi se Blanka zmínila i v projektivní otázce v rozhovoru.

Obsah kresby: Kresba přesně koresponduje s tím, co Blanka uvádí v komentáři (být za zavřenými dveřmi, samota, přemýšlení, smutek).

Tato témata se v rozhovoru o její krizi objevují jen z části (přemýšlení, smutek).

Fanda_ZŠ

Komentář: „*Já nevím, jak bych udělal tu explozi, to je prostě exploze pocitů jako jedna ze začátku, když se na to přijde, tak se vlastně.. to vyvolá nějaký pocit, taková explozivní reakce nějakýho pocitu a ono se to postupně uklidňuje.*“

Zjevná stránka kresby: Kresba se rozprostírá na levé polovině papíru, který je ve formátu na šířku. Je tvořená slabými nitkovitými tahy, působí tedy velmi nevýrazně (způsob provedení kresby však může být dán nemocí narušenou jemnou motorikou). Fanda použil červenou a žlutou, které pro něho asociují explozi. Žlutou barvu zmiňoval i v odpovědi na projektivní otázku týkající se barvy krize.

Obsah kresby: I zde by kresba bez komentáře nebyla příliš čitelná. Fanda se pokusil zachytit explozi pocitů, která podle něho přichází na začátku krize.

V rozhovoru o krizi Fanda explicitně o takovéto explozi pocitů nehovořil.

Oskar_ZŠ

Komentář: „*No, prostě ten je pořád venku a prostě se dostanou do určitý fáze, kde se prostě hádají strašně a ani jeden nechce ustoupit a není to příjemný ani pro jednoho.*“

Zjevná stránka kresby: Oskar si zvolil formát na výšku, ale kresbou vyplnil jen malou část v levé horní části papíru. Rychle provedená kresba je schématická, spíše se jedná o zástupné symboly (hůlkový panáček - člověk, bublina s čárkami – řeč, vykřičník – rozkaz, apel). Kresba je provedena pouze černou pastelkou, což může představovat jak výtvarný minimalismus (pro vytvoření schématu nepotřeboval více barev), tak i neochotu se příliš angažovat nebo jakkoli emočně investovat z nejrůznějších důvodů.

Obsah kresby: Kresba představuje dvě osoby, které spolu mají nějaký verbální konflikt. Oskarův komentář zněl tak autenticky, že jsem trochu očekávala, že se v rozhovoru dotkneme nějakého tématu krize v podobě hádek. Oskar si však žádné situace či stavy krize nevybavuje.

Bylo tomu skutečně tak, nebo se mu jen nechtělo se mnou v tu chvíli o tom hovořit? K zodpovězení této otázky bohužel nemám dostatek relevantních informací.

Rozhovor o krizi se krom jiných týkal i tématu ztvárněného v kresbě.

Kamila_ZŠ

Komentář:

R: „No, tak mě napadlo jako první, jako vztahová krize, krize ve vztazích, takže to jsou vlastně dva lidi, přičemž jeden je spíš smutnej, druhej jako je se znázorněním toho, že se zlobí, což je jejich jako třeba rodinná krize, kdy je to vlastně jedny straně líto, jeden se zlobí a je z toho nevyřešitelný spor, kterej je teda jako, že už se prostě nedaj dohromady a je z toho velká krize.“

T: „A tyhle postavy v pozadí...?“

R: „No, to je okolí, který vlastně na tu krizi doplácí stejně jako oni.“

T: „Hm.“

R: „Aniž by si to ty hlavní postavy nějak uvědomovaly, takže není úplně vidět, není výrazný, ale jsou tím stejně zničeni.“

T: „A ten mrak s tím bleskem...?“

R: „To je jako bouře no, jako vztahová nebo rodinná bouře, no.“

Zjevná stránka kresby: Kamila si dala na kresbě záležet, byla pro ni důležitá sdělitelnost, ale i estetika kresby (příkrášlování detailů jako např. mrak s bleskem, velké X uprostřed na znamení krachu je jakoby v plamenech, modrý podklad, na kterém stojí dvě hlavní postavy, je tvořen dvěma odstíny modré barvy a je zde i pokus o stínování za postavami). V kresbě je použito osm odstínů barev, z čehož dvě (červená a černá) byly v rozhovoru spojovány s krizí. Kamila si zvolila formát na šířku. Nejdříve začala kreslit hlavní postavy, k nimž pak dokreslovala další symboly. Využila plně celý formát papíru, místy se skoro zdá, že jí formát nestačí, nevejde se do něj. Jen pro srovnání: stejně tak, jako je její kresba nejpopisnější, nejpropracovanější a prostorově nejrozsáhlejší ze všech jedenácti kreseb, tak i rozhovor s ní byl nejdelší¹³ a nejpopisnější ze všech dvanácti respondentů.

Obsah kresby: Kresba představuje vztahovou krizi, konkrétně rozvod.

V rozhovoru o krizi Kamila mimo jiných mluvila i o tématu, jež zpracovala v kresbě.

¹³ Obrazně řečeno se i zde nevešla do průměrného formátu rozhovoru, který byl v rozmezí 20 – 40 minut.

4.3 Zajímavosti z rozhovorů

V této kapitole uvádím některé výroky respondentů, které jsou pro jejich pojetí krize zajímavé. Tím, že se vyskytovaly jen u jednoho respondenta, jsem je nezařazovala do analýz rozhovorů, ale věnuji jim prostor právě zde.

Eva_PL

Rozhovor s Evou byl protkán vyprávěním o projevech její nemoci (Akutní a přechodné psychotické poruchy – Akutní polymorfni psychotická porucha bez schizofrenních symptomů). Přestože byla v době rozhovoru medikovaná a sama říkala, že už je jí dobře, některé její odpovědi upoutaly mou pozornost svým idealisticko-mystickým pojetím, které ve mne vyvolává otázky po jejím zakotvení v realitě. Eva mi např. líčila představu o brzké budoucnosti světa: „*To má znamenat, jako že se všichni teďkon spojujou a jako že teďkon běží ekologické věk a takový jako že se všichni lidi teďkon změňj k lepšímu.*“ „*Jenom vim, že tohle se brzo stane, že prostě bude nediskriminace, všichni se budou mít líp, všichni budou mít peníze, protože se už brzo nebude platit těma penězma, co si myslim, ale bude se platit kamínkama, znáte ametysty?*“ „*Takže peníze vlastně nic neznamenají, že vlastně peníze to je jenom jako, stejně za to si lásku nekoupíte. Bych si myslela, že kdybych já tady byla prezidentkou, tak bych dala ty peníze vyměnit a každému bych dala tolik peněz, kolik by potřeboval.*“

Dominik_PL

U Dominika mě velmi zaujala jeho představa pojmu krize: „*Pro mě krize je úplná psychická vyčerpanost, prostě vydeptanej člověk, deprese.*“ Překvapivé je pro mne jeho využití odborných termínů.

Dalším zajímavým momentem je jeho přesvědčení o tom, že krizím je možné se vyhnout, dokonce popisuje jak: „*Nejlepší je krizím se vyhejbat...vim to z vlastní zkušenosti, protože krize dokáže člověka dostat do těch největších... no tam, až tam.*“ „*Tak dá se vyhybat věcem, který tu krizi můžou způsobit.*“ „*Nevim, prostě nechodit s partnerama, který... o kterých se ví, že jsou to kurevníci a děvky, ale prostě chodit s normálníma lidma, s normálníma, který jsou věrný a takhle. Nebo prostě vyhejbat se problémům v práci, aby nás nevyhodili, prostě dá se tomu vyhnout, když je člověk chytrej, tak se tomu dá vyhnout.*“

Jeho přesvědčení působí zvláště proto, že sám má zkušenost s krizí, které se do značné míry vyhnout nemohl.

David_PL

Davidovo sdělení o tom, že žádnou krizi nemá a nesetkal se s ní, na mne působilo jen jako výraz aktuální neochoty možná i strachu o něčem takovém mluvit. Tato domněnka vzešla zejména z rozhovoru o příkladu krize (rozvod rodičů) a David měl prostor mluvit o tom jako o krizi někoho jiného. Měla jsem pocit, jakoby o některých tématech hovořil docela autenticky (například když mluvil o pocitech dítěte, kterému se rozvádějí rodiče: „*Asi je mu to líto, že se rozváděj rodiče, je smutnej, možná má deprese z toho, třeba se i obviňuje z toho.*“) Zda však David skutečně procházel nějakou rodinnou krizí se mi pročtením rodinné anamnézy ve spisu nepotvrdilo.

Blanka_ZŠ

Blanka mne zaujala svou asociací na spojení krize se zvířetem: „*Zvíře? Hmm... mě napadla hyena.*“ „*Protože je taková... někdo si jí představuje, že je ošklivá, mě se teda líbí docela, ale že loví třeba a i čistí, vlastně, to špatný třeba.*“ Stejně tak krize může v některých momentech života „pročistit“ vzduch a přinést změnu.

Kamila_ZŠ

Kamila se od ostatních respondentů liší hlavně tím, že krizi pojímá zejména jako selhání jedince a jeho okolí: „*...no tak hlavně vlastní chyba v něčem mi připadá a taky třeba nepružnost okolí, pokud nepomůže. Nevím, když se řekne krize, tak mě napadne, že je to hlavně chyba toho člověka, kterej se nějak nedokáže vzchopit a nedokáže tu krizi jako zažehnat, aby nedošlo právě k tomu špatnému.*“

4.4 Porovnání skupin

Při vzájemném porovnávání jsem narazila na některé výpovědi, které jsou svým charakterem pro všechny tři skupiny stejné či alespoň podobné.

Jak se ukázalo, kromě tří respondentů, kteří hovořili o krizi v obecné rovině (David_PL, Oskar_ZŠ, Roman_DDÚ), **zažili nějakou krizi všichni respondenti**. Navíc je během toho **provázely podobné pocity**. Tato empirická sonda tedy prokázala to, co se objevuje i v odborné literatuře (viz výše), že krize je čistě subjektivní prožitek a krizí je tedy vždy to, co za krizi jedinec považuje.

Všechny tři skupiny si byly **podobné** tím, že vždy minimálně pro dva jejich respondenty **byly v jejich krizích klíčové vztahy**. Pro dospívající z této sondy jsou tedy problémy ve vztazích nejčastějším předmětem krize. Bylo by zkratkovité se domnívat, že příčinou těchto

vztahových problémů je pouze změna chování a jednání jedince způsobená dospíváním. Ze sedmi respondentů, kteří se o vztahové krizi zmínili se u čtyřech (Nela_PL, Dominik_PL, David_PL, Simona_DDÚ) setkáváme s nějakým **rozpadem, selháním či nefunkčností rodiny**.

Podpora ze strany rodiny (rodičů, ale i příbuzných) byla vždy minimálně u dvou respondentů z každé skupiny (ve skupině ze základní školy dokonce u všech) zmiňována v kategorii pomoci zvenčí v situaci krize.

Ke **zjevné shodě zejména u skupin z psychiatrické léčebny a diagnostického ústavu došlo při představě barvy krize. Černá barva**, kterou zvolilo celkem osm respondentů (Eva_PL, Nela_PL, David_PL, Dominik_PL, Petra_DDÚ, Roman_DDÚ, Simona_DDÚ, Oskar_ZŠ), zde reprezentuje něco negativně vnímaného.

V tomto místě se přesunu k odlišnostem jednotlivých skupin.

Tři respondenti ze skupiny čtyř respondentů z **psychiatrické léčebny** se jako jediní z celého vzorku dvanácti respondentů zmiňují o **pocitech sebeobviňování**.

Skupina respondentů ze **základní školy** se od ostatních dvou odlišuje uvažováním o tom, jak lze někomu **v krizi pomoci**. Tři respondenti z této skupiny se shodli na tom, že by se druhému snažili pomoci nějakým **konkrétním řešením**.

Ve výrazné opozici **proti sobě stojí skupina** respondentů z **diagnostického ústavu**, jejíž tři členové neshledávají na krizi **žádná pozitiva** a skupina respondentů ze **základní školy**, jejíž tři členové se vyjadřují v tom smyslu, že **se na krizi dá vidět něco pozitivního**.

5. Shrnutí a diskuse závěrů

Než se pustím do samotného shrnutí a diskuse, považuji za nutné i zde znovu zdůraznit to, že budu-li v této kapitole používat označení „dospívající“, jedná se pouze o reprezentanty této skupiny, představovanými dvanácti, výše popsanými, respondenty. Následná shrnutí a interpretace závěrů tedy nemohu generalizovat a brát za všeobecné pojetí dospívajících o krizi.

Pustím-li se do porovnávání současného vědění o krizi v řeči odborníků s pojetím krize u dospívajících, musím mít jasně, ale posléze i čtenář této práce na paměti fakt, že se jedná o dvě zcela odlišné roviny, které nelze zkratkovitě propojovat či kategoricky oddělovat. Obě skupiny mají svůj specifický úhel pohledu, z něž se na téma dívají. Tento fakt reflektuje ŠPATENKOVÁ (2004a), která se zmiňuje o laickém pojetí pojmu krize. Vzorek

dospívajících respondentů se s tímto pojetím shodoval v negativním vnímání situací, jež sami za krize označili.

Jednou z otázek empirické sondy bylo chápání pojmu krize. V tomto bodu dochází asi k největší odlišnosti v konfrontaci s odborníky. Ti se ve vysvětlování pojmu krize snaží o co největší objektivizaci a zevšeobecnění, zatímco respondenti tendují k větší konkretizaci. Tento závěr pro mne není nijak překvapivý. To je dáno tím, že odborník k tématu přistupuje jako vnější pozorovatel, vybavený teoretickými informacemi a metodikou a vlastní emoční obsahy a subjektivní zkušenost se snaží eliminovat, zatímco respondent vidí celé téma spíše zevnitř a pokud se pokouší vyvodit širší závěry, je to právě na základě osobní zkušenosti. THOM (in VODÁČKOVÁ, 2002) a ŠPATENKOVÁ (2004a) hovoří o krizi jako o přechodném stavu, v němž se subjekt nachází. O krizi jako o nějakém stavu se zmínili dva respondenti a další tři popisovali krizi jako nějaký problém. Ukázalo se tedy, že pět respondentů má jakési obecné ponětí o tom, co může pojem krize označovat. Jedná se však o menšinu.

Velmi mne překvapily výpovědi dvou respondentek, které vysvětlovaly pojem krize za pomoci metafor, které svou šíří interpretace dávají každému dostatek prostoru, aby si podle svého subjektivního vnímání zvolil, co právě pro něj představuje krizi. Obsahem metafor by ale zřejmě opět byly nějaké konkrétní příklady, takže ani tento způsob vysvětlení nevede k obecným závěrům, s nimiž pracují odborníci. Přesto využití metafor pro vysvětlení nějakého pojmu sledávám tvořivým a inspirativním postupem.

Při vysvětlování pojmu krize tedy respondenti spíše odpovídali ve stylu: „Krise je když...“. Sem by pak spadala nejvíce (6)¹⁴ sycená podkategorie absence něčeho (např. peněz, bydlení), dále podkategorie vztahové problémy (5) a také podkategorie nehody a katastrofy (2). Všechny tyto konkrétní příklady krizí by se však daly shrnout pod společný jmenovatel, o němž píše ŠPATENKOVÁ (2004a). Jde o takové životní události, které vyžadují zásadní změny a řešení.

U otázky týkající se příčin krize jsem se nejčasněji setkala s odpovědí, v níž hlavní roli hrály opět vztahy (např. problémy či hádky s rodiči, nedorozumění s kamarádkou). O tomto píše i THOM (in ŠPATENKOVÁ, 2004) jako o vnější příčině krize, kterou je změna či ztráta ve vztahu (rodinném, přátelském). Překvapivé však je to, že se výroky týkající se vztahových problémů vyskytly v hojném počtu ve třech kategoriích (pojem krize, vlastní krize a příčina krize). Na první pohled by to mohlo vypadat, že respondentům tyto kategorie splývají.

¹⁴ Čísla v závorkách značí počet respondentů, kteří svými výroky sytili danou kategorií.

Přestože se výroky po zevšeobecnění týkají vztahových problémů, jsou mezi nimi citelné rozdíly. V kategorii pojem krize definovali respondenti vztahové problémy obecným vysvětleními (např. krize mezi dvěma a více lidmi, manželská krize, když se dva lidi spolu hádají). V kategorii vlastní krize vystřídaly obecná vysvětlení konkrétní příběhy a v kategorii příčin se objevovaly popisy chování a jednání respondenta nebo druhé osoby, jež považoval respondent za příčinu krize (např. nezájem nevlastní matky o výchovu chlapce; pozdní příchody a závadové kamarádství, jež způsobovaly hádky matky s respondentkou).

V literatuře (THOM, in ŠPATENKOVÁ, 2004) se setkáváme i s oblastí příčin vnitřních, s nimiž jsem se ve výrocích respondentů vůbec nesetkala. Dle mého názoru to může být tím, že zmiňovaní respondenti hovořili pouze o krizích s vnější příčinou, nebo dosud nejsou (s ohledem na svůj věk) plně schopni reflektovat svůj vnitřní stav a hledají tedy příčiny krize vně.

Co se týče délky trvání krize, uváděli respondenti ve větším počtu buď krize trvající několik let (6), nebo naopak krize krátkodobějšího charakteru od 3 dnů do 2 týdnů (5). Obě tyto podkategorie výroků se shodují s tím, jak pojednávají o délce krize odborníci. Například VODÁČKOVÁ (2002) popisuje čtyři fáze krizového stavu, z nichž první dvě trvají od několika hodin do několika dnů. Dále podle typu krize a individualitě jedince se popisují krize trvající 2 až 8 týdnů a pak krize trvající od několika měsíců až do několika let (např. BAŠTECKÁ, GOLDMANN, 2001; GOLANOVÁ, in ŠPATENKOVÁ, 2004a). ŠPATENKOVÁ (2004a) v této souvislosti uvádí, že akutní krize se projevuje do 6 – 8 týdnů od kritické situace, u kumulovaných (chronických) krizí bývá časový odstup delší, někdy dokonce i několik let. Nelze však jednoznačně prohlásit, že polovina respondentů hovoří o kumulované (chronické) krizi. Ve svých výrocích se sice zmiňují o tom, že určité problémy u nich trvají roky, ale explicitně je neoznačují jako krizi. Bylo by zajímavé provést navazující empirickou sondu, která by mapovala co je to přesně za problematiku situace, jaký byl jejich průběh, jaké v nich měli respondenti pocity a zda se nějak měnili v čase, zda prožití jedné takové situace ovlivnilo další a jak.

V oblasti pocitů provázejících krizi dochází mezi respondenty a odborníky také k překvapivé shodě. Respondenti nejčastěji uváděli obecně nepříjemné, špatné pocity (6), dále pocity smutku (5) a u čtyř respondentů se vyskytl nějaký strach, obavy. V literatuře píše GOLANOVÁ (in ŠPATENKOVÁ, 2004a) o negativních emocích např. o úzkosti, dále ŠPATENKOVÁ (2004a, 2004b) popisuje negativní emoce a zážitky a smutek chápe jako průvodní pocit jakékoli ztráty. Pět respondentů se zmiňovalo o tom, že pocity během krize doprovázel pláč. Pláč jako projev smutku na úrovni chování a jednání uvádí ŠPATENKOVÁ

(2004b). Čím to je, že je v našem prostředí krize vnímána výhradně negativně? Je vůbec možné u nás přes všechny tyto negativní pocity vidět krizi jako šanci (KASTOVÁ, 2000)?

V odpovědích na otázku týkající se řešení krizového stavu se nejčastěji (5) vyskytly výroky, v nichž hlavní roli hrála pomoc někoho druhého (ať už z prostředí rodiny nebo kamarádů). Čtyři respondenti řešili krizový stav (nebo navrhovali řešení krizového stavu) tím, že se někomu vypovídali a ventilovali tím své emoce. I v tomto bodě se respondenti s odborníky víceméně shodují. Například KLIMPL (in ŠPATENKOVÁ, 2004a) označuje svépomoc a vzájemnou pomoc za tradiční způsob při vyrovnávání se s krizí. SILVEROVÁ a WORTMANOVÁ (in ŠPATENKOVÁ, 2004a) přímo zdůrazňují možnost ventilace emocí jako faktor, který napomáhá jedinci v překonávání krize. Pět respondentů také uvedlo jako jedno z řešení vytěsnění krize (většinou ve smyslu „nemyslet na to“), což sice samo o sobě není příliš konstruktivním řešením, ale ve spojení s dalšími způsoby, o nichž respondenti hovořili, se to zdá jako přirozený obranný mechanismus. I tyto způsoby reakcí na krizi jsou často v literatuře popisovány. Například VODÁČKOVÁ (2002) píše o vyrovnávacích strategiích jako formě svépomoci a ŠPATENKOVÁ (2004a) pak uvádí konkrétní příklad: represe jako snaha o vytěsnění toho, co se ve skutečnosti děje.

Výsledky z kategorie řešení krizového stavu jsem ještě porovnávala s výsledky evropského projektu Euronet Pilot Study, kterého se účastnili i čeští adolescenti. Projekt se sice netýkal přímo krizí, ale byl zaměřen na zvládání překážek a problémů souvisejících s plněním vývojového úkolu adolescence, což je téma, které je krizím v dospívání velmi blízké. Z odpovědí na otázku: „Když se setkáš s nějakými obtížemi či problémy, jak na ně obvykle reaguješ?“ byly vyprofilovány tyto nejčastější strategie zvládání náročných situací: aktivní snaha uklidnit se, racionální rozebírání situace a hledání řešení problému, opětovné zkoušení, zapomenutí na obtíže tím, že člověk dělá něco jiného. Na šestém a sedmém místě (na úrovni spíše netypických strategií) se umístila pomoc u rodičů a pomoc u přátel (MACEK, 1999). Respondenti z mé empirické sondy se shodují s těmito ve strategiích řešení využívajících pomoci od někoho (rodiče, přátelé, odborník) a pak také ve strategii řešení zaměstnání se něčím jiným.

Respondentům v jejich krizích nejčastěji (8) pomáhal někdo z rodiny a také kamarádi (4). Logicky se o těchto činitelích pomoci zmiňují i odborníci. SILVEROVÁ a WORTMANOVÁ (in ŠPATENKOVÁ, 2004a) hovoří o tom, že jedinci v krizi může pomoci jeho přirozené sociální prostředí, kam spadá právě rodina, příbuzní a přátelé. Tato sonda tedy ukázala, že rodina má u těchto respondentů pozitivní význam a je schopná podpory.

K zajímavému závěru jsem dospěla z odpovědí na otázku týkající se pozitiv krize. Přesně polovina respondentů se vyjádřila v tom smyslu, že na krizi je možné shledat něco pozitivního, druhá polovina odpovídala pravý opak. Nejznatelnější rozdíl ve vidění či nevidění pozitiv se ukázal mezi skupinami respondentů ze základní školy (3) a z dětského diagnostického ústavu (3). Respondenti ze ZŠ odpovídali ve prospěch pozitiv, zatímco respondenti z DDÚ naopak. Je možné si tento rozdíl něčím vysvětlit? KASTOVÁ (2000) tvrdí, že krize v sobě obsahuje zásadní potenciál proměny. Využití tohoto potenciálu je však závislé na tom, zda je jedinec schopen v situacích krize vidět nějaký smysl. Podle mého názoru schopnost vidět v situacích krize nějaký smysl vyžaduje určitou vyzrálost a schopnost dávat věci do souvislostí. Úroveň těchto charakteristik bylo možné alespoň částečně vysledovat z obsahu a průběhu rozhovorů. Na základě toho se domnívám, že respondenti ze ZŠ dosahují vyšší úrovně těchto charakteristik, než respondenti z DDÚ. Myslím se, že jistou roli zde může hrát i osobní zkušenost s krizí. V této souvislosti mne napadá další otázka, kterou by bylo zajímavé respondentům položit: „Kam mě krize dostala?“ a to ve smyslu jak fyzickém, tak psychickém.

Krize byla respondenty z barev nejčastěji (8) spojována s černou, která byla respondenty spojována do souvislosti se smutkem či jinými negativně pojímanými událostmi. V literatuře je možné se dočíst o významu černé barvy v kresbě. DAVIDO (2001) píše, že symbolika černé je zvláštní v období pubescence, kdy vyjadřuje nepřístupnost a ostych ve vyjadřování citů. Mě se však nepotvrdilo, že by respondenti nějak výrazně v tématických kresbách používali černou a vyjadřovali tím nepřístupnost a ostych k emoční angažovanosti (z jedenácti kreseb se tento případ vyskytl jen jednou). Volbu této barvy v souvislosti s vnímáním krize si vysvětlují tím, že černá je kulturně podmíněná jako barva smutku (spojená se smrtí, truchlením atd.), a proto může být i symbolem událostí, které jsou jedincem vnímány jako emočně negativní. Otázkou však zůstává, do jaké míry je volba černé barvy ovlivněna její módností. Obliba černé barvy a s ní spojených pocitů se zejména v období pubescence hojně vyskytuje.

Ve výročích, kterými respondenti vysvětlovali spojitost jimi vybraného zvířete s krizí, převažovala vysvětlení, že dané zvíře může ublížit, poranit nebo i zabít. VODÁČKOVÁ (2002) píše, že krize je zároveň nebezpečím i příležitostí. Z výroků o zvířeti je znatelné, že pro pět respondentů (což je méně než polovina všech respondentů) je krize spíše nebezpečím. Domnívám se, že (podobně jako v případě vnitřních příčin krize), je to způsobeno především věkem a jemu odpovídající ne/zralostí respondentů. Bylo by zajímavé dalšími otázkami zjistit, jak to vidí i ostatní respondenti.

ZÁVĚR

Předkládaná diplomová práce je zaměřena na obraz krize v dospívání, tedy na pojetí pojmu krize samotnými dospívajícími a na jejich vlastní zkušenosti s krizí. Na základě provedené empirické sondy jsem došla k závěrům, které podrobně popisuji v diskusi závěrů (viz výše). Tento prostor tedy využiji spíše k jakémusi ohlédnutí a vyzdvižení klíčových momentů ze závěrů empirické sondy.

Při vysvětlování pojmu krize se dospívající opírají o své vlastní zkušenosti a tendují k větší konkretizaci pojmu (v porovnání s odborníky). Pokud se snaží o zobecnění, vycházejí opět z toho, co sami zažili nebo co znají ze svého okolí (rodina, škola, média).

V obecném pojetí krize vyznívají jako klíčové vztahové problémy, o kterých se respondenti zmiňovali jak při vysvětlování pojmu krize, tak i u příkladů své vlastní krize, či jejích příčin.

Jak se ukázalo, kromě tří respondentů, kteří hovořili o krizi v obecné rovině, zažili nějakou krizi všichni respondenti. Navíc je během toho provázely podobné pocity. Tato empirická sonda tedy prokázala to, co se objevuje i v odborné literatuře, že krize je čistě subjektivní prožitek a krizí je tedy vždy to, co za krizi jedinec považuje.

Dalším zajímavým závěrem je to, že respondenti vnímají krizi jako něco vážného či nepříjemného, co může mít dlouhý průběh a nelehké řešení. Jako příklady uváděli situace spojené s vážnou změnou nebo ztrátou (např. vážné problémy v rodině, rozpad rodiny, nemoc).

U těchto respondentů se nepotvrdilo, že by se ve svých krizích setkávali s problémy specifickými pro období dospívání, jak o tom píše někteří odborníci.

Pomoc někoho blízkého (zejména z rodiny, ale i kamarádů) se u respondentů ukázala být velmi významným prvkem při vyrovnávání se s krizí.

RESUME

My diploma work is focused on representation of crisis in adolescence. The goal of this work is to find out how do adolescent understand the notion of crisis and what are their own experiences with the crisis.

In the teoretical part of my work there are presented contemporary findings of the scholars and experts about the crisis. This part is also engaged in occurence of the crisis in relation to the individual's age.

In the empirical part of this work there are presented the methods of the research. The main method is a semi-structured interview that is based on the beforehand given themes but it also gives to respondents chance for a free expression. The additional method is a thematic drawing. The purpose of the thematic drawing is to mediate another analysis of the theme and it is also good resource of the information (the information can be obtained from drawing's content and design). The exploratory sample has 12 respondents. These respondents come from the three different settings (from the Mental institution, from the Children's diagnostic institution and from the basic school). The collected data were treated by qualitative analysis.

On the basis of the empirical survey I present following results. By the explanation of the notion of crisis adolescents result from their own experiences and tend to more concretization (in relation to the experts). When they try to generalize, they result from their own experiences again or from their surroundings (family, school, media).

In the general conception, crisis seems to be crucial relational problems. Respondents talk about relational problems both by the explanation of the notion of crisis and by the examples of their own crisis or their causes. All respondents experienced some crisis apart from three respondents who talked about crisis in general way. Moreover, they had similar feelings during their crisis. So, this empirical survey confirms the following fact that is appeared in specialized publications – the crisis is purely subjective experience and accordingly crisis is always that which someone consider crisis is.

Another interesting result is that respondents perceive the crisis like something serious and unpleasant that can have a long process and difficult solution. They talk about situation that are connected with a serious change and loss (for example serious problems in their family, family break up, illness etc.).

This study has't confirmed the findings of experts that the respondents have some crisis specific for adolescence. The support of someone close (mainly family, friends etc.) is for the respondents very important element during coping with crisis.

There are also three supplements in my diploma work. The first one contains themes from the semi-structured interview, the second one contains literal transcription of the interviews with respondents and in the third one there are the copies of respondent's thematic drawing.

LITERATURA

- BAŠTECKÁ, B.; GOLDMANN, P. *Základy klinické psychologie*. Praha, Portál, 2001. ISBN 80-7178-550-4.
- CAMPBELL, J. *Techniky arteterapie ve výchově, sociální práci a klinické praxi : skupinové výtvarně-terapeutické činnosti pro děti i dospělé*. Praha, Portál, 2000. ISBN 80-7178-428-1.
- DAVIDO, R. *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. Praha, Portál, 2001. ISBN 80-7178-449-4.
- EIS, Z. *Krize všedního dne*. Praha, Grada, 1994. ISBN 80-85424-56-8.
- ELLIOTT, J.; PLACE, M. *Dítě v nesnázích : Prevence, příčiny, terapie*. Praha, Grada, 1998. ISBN 80-247-0182-0.
- FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu*. Brno, Cesta, 1994. ISBN 80-85139-29-2.
- JEDLIČKA, R.; KLÍMA, P.; KOŤA, J. aj. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha, Themis, 2004. ISBN 80-7312-038-0.
- KASTOVÁ, V. *Krize a tvořivý přístup k ní*. Praha, Portál, 2000. ISBN 80-7178-365-X.
- KLIMPL, P. *Psychická krize a intervence v lékařské ordinaci*. Praha, Grada, 1998. ISBN 80-7169-324-3.
- LANGMEIER, J.; KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha, Grada, 1998. ISBN 80-7169-195-X.
- MACEK, P. *Adolescence : psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha, Portál, 1999. ISBN 80-7178-348-X.
- SIMON, F. B.; STIERLIN, H. *Slovník rodinné terapie*. Hradec Králové, Konfrontace, 1995. ISBN 80-901773-1-X.
- SMĚKAL, V. *Pozvání do psychologie osobnosti : Člověk v zrcadle vědomí a jednání*. Brno, Barrister & Principal, 2002. ISBN 80-85947-80-3.
- SMĚKAL, V.; MACEK, P. (eds.) *Utváření a vývoj osobnosti. Psychologické, sociální a pedagogické aspekty*. Brno, Barrister & Principál – studio, 2002. ISBN 80-85947-83-8.
- STEEL, W.; RAIDER, M. *Working with families in crisis : school-based intervention*. New York, The Guilford Press, 1991. ISBN 0-89862-241-7.
- Stránky dětského diagnostického ústavu Dobříchovice : *Základní informace* [online]. [cit. 2008-10-29]. Dostupné na WWW: <http://www.dud.cz/du_dobri.html>
- ŠICKOVÁ-FABRICI, J. *Základy arteterapie*. Praha, Portál, 2002. ISBN 80-7178-61-0.

ŠPATENKOVÁ, N. (2004a) *Krize jako psychologický a sociologický fenomén*. Praha, Portál, 2004. ISBN 80-247-0888-4.

ŠPATENKOVÁ, N. a kol. (2004b) *Krizová intervence v praxi*. Praha, Grada, 2004. ISBN 80-247-0586-9.

VÁGNEROVÁ, M. Kresebné techniky. In *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Praha, Portál, 2001, s. 271 - 319. ISBN 80-7178-545-8.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. : dětství a dospívání*. Praha, Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.

VODÁČKOVÁ, D. a kol. *Krizová intervence*. Praha, Portál, 2002. ISBN 80-7178-696-9.

PŘÍLOHY

1. Příloha

Otázky k rozhovoru

1. Dokázal(a) bys mi říct, co je to pro tebe krize? Co si pod tím slovem představíš, co pro tebe znamená?
2. Setkal(a) ses někdy se stavem, situací, která by se dala nazvat krizí?
3. Jak taková krize, kterou prožíváš, nebo jsi prožíval(a), vypadá, nebo vypadala?
4. Jak krize probíhá (probíhala)?
5. Myslíš, že dokážeš určit, co tu krizi způsobilo, jak to začalo?
6. Jak ses do krize dostal(a)?
7. Jak dlouho krize trvala?
8. Jaké pocity krizi provázely?
9. Jak s takovými pocity zacházíš, jak je řešíš?
10. Jak jsi krizi řešil(a)?
11. Jsi na to sám, nebo ti v tom někdo pomáhá? (Byl někdo, kdo ti během krize pomohl?)
12. Jak ses z krize dostal(a)?
13. Dá se na krizi vidět něco pozitivního?
14. Jaké by bylo podle tebe ideální řešení krize?
15. Kdyby byl někdo z tvých kamarádů nebo blízkých v krizi, věděl(a) bys jak mu pomoci, co mu říct nebo poradit?
16. Kdyby byla krize barvou, jaká by to byla?
17. Kdyby byla krize zvířem, jaké by to bylo?

2. Příloha

Přepis rozhovorů

Psychiatrická léčebna

Eva_PL

Kresba:

Po standardním zadání tématu se ptá:

R: „A jak jako krize...?“

T: „To záleží na tobě, co si pod tím představíš, když se řekne krize, co to pro tebe je, jak to vnímáš.“

R: „Já jsem z toho smutná, no, že třeba když se něco... třeba, jak jsem měla takový ty vidiny, jako že... já jsem totiž kvůli tomu, že jsem vlastně se bála rodičů kvůli tomu, že jsem viděla, jak se mě snažej otrávit a tak jsem viděla takhle upíří zuby takhle u nich, jako že se mi tam snažej něco dávat a jako takovej drak s hlavou a jako jsem je vnímala jakože jsou rozdvojený.“

T: „Hm.“

R: „No a projevilo se to právě na tý dovolený.“

T: „Hm. A dalo by se to pojmenovat jako krize?“

R: „No, bylo to docela velký a maminka a tatínek teďkon z toho berou prášky, takže je to postihlo i je. Vlastně celou naši rodinu to nějak dostalo, takže jsme do Chorvatska neměli jezdit. Teďkon jsem slyšela, že se posmívaj jako Čechům, jako, že si nezjišťujou vůbec nic, tak se snažim, až odsud puđu, tak jim budu pomáhat zjišťovat, kde jsou nejlepší zájezdy.“

T: „Hm, tak jo. Zkusila bys mi teda něco nakreslit k tomu, co tě napadne.“

R: „A můžu nakreslit i něco jako... a co mam nakreslit?“

T: „Cokoliv, co tě napadne k tý krizi.“

R: „Totiž teďkon to vidim hezky barevný, takže...“

T: „Hm.“

R: „...protože už se cejtim mnohem líp, než tenkrát.“

T: „Hm.“

Začne kreslit.

R: „To má znamenat, jako že se všichni teďkon spojujou a jako že teďkon běží ekologickéj věk a takový jako že se všichni lidi teďkon změněj k lepšímu.“

T: „Hm.“

R: „A jako že to ozdravuje tu planetu Zemi, protože to, co lidi dělali dřív, to jako... jak se hádaj, tak to ničí docela dost tu přírodu. Já jsem tu kvůli tomu, abych tu pomáhala, akorát teďkon se mi to nedaří, tak musim bejt někde v nemocnici kvůli tomu, co jsem viděla všechno. Ale aspoň jsem si uvědomila, že mam planetu Zemi ráda. To znamená jako že se všichni držej spolu, že to je vlastně jeden člověk, kterej má všechny rád, je vede a jako že srdíčka jsou spojený, jako že my se teďkon spojujeme, jako maminka a tatínek a teďkon se vlastně spojujou všichni.“

T: „Hm. A jak to souvisí s tou krizí, to cos nakreslila?“

R: „Protože já si totiž, já tady totiž mám takovej úkol a já jsem si nějak jakoby... jako že z každý krizi se dá něco jako ponaučení, jako že jsem si uvědomila, že mam strašný štěstí, že jsem potkala moje rodiče vlastní a jako že jim nikdy už neublížim a jako že budeme spolu až tady odejdu odsud.“

T: „Hm.“
R: „A že z každý krize se dá vzít něco dobrýho.“
T: „Hm. Dokázala bys mi teda ještě říct, co to pro tebe ta krize je, jak to vnímáš, jak si jí představuješ?“
R: „Já jsem se teďkon cejtila dost dobře, takže o krizi nějaký...nevím, teďkon se cejtím dobře naladěná, tak o nějakých nepozitivních věcech se mi blbě mluví.“
T: „Hm.“
R: „Takže vlastně krize je to období jako...já vůbec nevím, co to je ta krize. Přitom jsem ráno ještě něco viděla, ale teďkon už to vůbec nějak...jako mi to nějak vygumovala ta hlava, že teďkon vůbec nic nevím, co mam na tu krizi říct. Jenom vim, že tohle se brzo stane, že prostě bude nediskriminace, všichni se budou mít líp, všichni budou mít peníze, protože se už brzo nebude platit těma penězma, co si myslím, ale bude se platit kamínkama, znáte ametysty?“
T: „Hm.“
R: „Takže peníze vlastně nic neznamenají, že vlastně peníze to je jenom jako, stejně za to si lásku nekoupíte. Bych si myslela, že kdybych já tady byla prezidentkou, tak bych dala ty peníze vyměnit a každému bych dala tolik peněz, kolik by potřeboval. A tohle jako že jsou všichni spolu a tohle jako dělá takovýho jednoho člověka a ten nás tady hlídá, to je něco jako Bůh.“
T: „Hm. Tak já bych se ještě vrátila přece jen k tý krizi, i když je to asi ne moc pozitivní, tak to že si o tom povídáme neznamená, že to musí přinést nějakou špatnou náladu, tak můžeme se na to podívat jakoby z vrchu, ale nepustit si to k sobě, co ty na to? Šlo by to?“
R: Mlčí.
T: „Tak to zkusíme a kdyby ti to bylo nějak nepříjemný, tak klidně řekni.“
R: Kývá hlavou.
T: „Tak tys říkala, že úplně nevíš, jak to pojmenovat, co to ta krize vlastně je. Možná nějakou představu máš, jenom se to nějak těžko formuluje, vid’?“
R: „Nejhorší jsou, nejhorší jak jsem viděla ty upíří zuby a takový jako, že jsem viděla jak jakoby že jo nějaký lidé...tak jsem se toho potom začala bát a myslela jsem si, že jsem zlá. A snažila jsem se ničit těma práškama a taky jsem se snažila bejt jako ostatní, jsem se snažila kouřit a takový a naštěstí jsem nikdy nedošla k tomu, abych třeba si něco vzala, protože mě vždycky někdo našel kdo mě vždycky nějak jako zachránil. Myslim si, že kdybych je nepoznala ty lidi, který mě pomáhali, když jsem se snažila polykat střepy a takový...já jsem je polykala, ale už to mam za sebou. Tak naštěstí, že už to je minulost a že se už nikdy nebude opakovat. Stejně jako tadyto. Tak teďkon jsem v nemocnici a vlastně jsem si dřív myslela, že se mi tady nesnažej pomoct a teďkon už je to mnohem lepší.“
T: „Hm.“
P: „A jako že se mě snažila zachránit ta holka a já jsem na ní pak byla ošklivá, tak to jsem neměla. Takže jsem se snažila kvůli klukovi škrtit ve škole, tak to jsem taky neudělala nejlíp, protože kvůli mně brečeli, takže si příště dám pozor na nějaký sobecký myšlenky, že prostě člověk nemůže mít všechno a že by neměl mít všechno. Ne pokud by to někomu ublížilo. Tak naštěstí jsem byla malá, takže jsem to...takže bych to teďkon už neudělala.“
T: „Zažila jsi nějaký situace, kdy by se to dalo nazvat třeba tou krizí?“
R: „Asi to polykání, všechno, co jsem viděla předtím. Nejhorší byly ty představy, jak jsem třeba viděla jako že někomu ubližuju, to bylo docela hodně blbý.“
T: „Hm.“
R: „Takže jsem se bála těm lidí podívat do očí, aby si nemysleli, že jsem jim něco chtěla udělat.“
T: „A dokázala bys určit, co tu krizi mohlo způsobit?“
R: „To, že jsem prostě byla sobecká a myslela jsem si, jak jsem prostě úžasná, když budu... já jsem se totiž vždycky snažila mezi někoho zapadnout nebo to...skrejt ty problémy.“

T: „A jak dlouho to trvalo ty pocity krize?“

R: „Tři roky. No ještě jsem to měla už tři roky, ale bylo to takový jenom chvilkový, že jsem třeba viděla jak...pak ke konci jsem většina jako takový ty myšlenky jako dobrý, ale ze začátku to byly takový jako: ‚Spolkní to‘, a nebo ‚Zabij ho‘ a já jsem, jak jsem myslela, že jsem zlá, tak jsem se prostě s nima nechtěla vůbec bavit. Taky jsem je viděla různě ty lidi bez hlavy, prostě takovýhle. Tak doufám, že mě ty obrazy teďkon nějak přejdou, a že se nebudu muset bát. Vždyť já bych těm lidem doopravdy nechtěla nic udělat.“

T: „Hm. To muselo bejt pro tebe těžký...takovýhle věci vidět a slyšet.“

R: „To jo no, zvlášť když víte, že nejste zlá.“

T: „Hm. Vzpomeneš si, jaký jsi u toho měla pocity?“

R: „Takový nejistý, jako že jsem nevěděla, jsem byla smutná a pak jsem zase měla ty stupidní myšlenky jako to ‚Spolkní to‘, nejdřív jsem měla ‚Zabij někoho‘, pak jsem měla ‚Spolkní to‘ a pak jsem brečela a bylo to takový divný. Taky jsem s nima vůbec nechtěla jezdit na vejlety a taky jsem často byla mimo, že jsem vůbec nevnímala ten okolní svět, že jsem prostě chodila jako ve snu. Teďkon jsem si myslela, že už jsem mrtvá a že jsem prostě duch, když jsem tady byla. Teď jsem zase chtěla zachraňovat před těma bombama a tatínka a maminku jsem prostě viděla jak jsou mrtví, tak kvůli tomu jsme odjeli z tý dovolené. Tak naštěstí žijou a já taky a všechno je v pohodě, všechno se to zlepšuje.“

T: „Takže ty pocity, který jsi měla, tak už nějak částečně zmizely?“

R: „No, jo, určitě některý jo. Třeba jsem cejtila benzín a taky jsem...mam totiž, já mam takovou tu vlasovou žehličku a já jsem cejtila, že jí někdo, že jí někdo prostě...že jí někdo používal a pak jsem měla pocit, jako že se mě někdo snaží otrávit...bylo to holt blbý no. A když si na to teďkon vzpomenu, tak vůbec to nechápu, co to jako mělo bejt.“

T: „Hm.“

R: „Já jsem si totiž myslela, že vidím třetím okem, tak jsem...tady tím, takový to s tou mandlí.“

T: „Můžeš mi to nějak blíž popsat?“

R: „No, že totiž my jsme rodina, která se zabývá, teda nezabývá, jako já jsem si myslela, že se zabýváme, ale ono to tak nebylo už..., prostě jsem měla pocit, že to tak vidím jako tím třetím okem. Tam je totiž taková čakra, tady, taky tady, taky tady, taky tady, taky tady“ (ukazuje jednotlivá místa na těle).

T: „Hm.“

R: „No a já jsem myslela, že to prostě vidím tím třetím okem, tak jsem jim věřila. To je asi všechno, víc bych k tomu neřekla.“

T: „Hm. A jak jsi s tím zacházela, s těma pocitama, který jsi měla?“

R: „Jsem je snažila zatlačovat. Jako že jsem třeba dělala takhle, nebo že jsem dělala takhle“ (předvádí, jak si prsty tlačila na čelo v místě „třetího oka“ a na oči).

T: „Hm.“

R: „A jako a taky jsem se snažila říkat si: ‚Jsem v bezvědomí, jsem v bezvědomí...,‘ a jednou jsem si to říkala dokola, že jsem se do toho bezvědomí dostala kvůli tomu, že ty představy o tom polykání a toho, jak někoho prostě někoho ničím a tak. Tak jsem vždycky dělala takhle, no a nepomohlo to a teďkon jsem tady kvůli tomu.“

T: „Hm. Když jsi byla v těchle situacích, který jsi teď popisovala, tak byl někdo ve tvym okolí, kdo ti v tom nějak pomáhal, podporoval nebo jsi to řešila spíš sama?“

R: „No, maminka mně jako...já už si vlastně nepamatuju, co jsem dělala, když jsem to měla... Jo, určitě maminka mě podporovala vždycky a vždycky bude, to zase jsem se s maminkou mluvila jako aby mě to přešlo, takže maminka a tatínek, moje rodina. Většinou mě říkaj, ať jako ty myšlenky neposlouchám... Nebo jsem taky viděla, že třeba rozbíjím nějaký skleničky.“

T: „Hm. Vzpomněla by sis, jak ses z té krize dostala ven, jestli už máš pocit, že to máš za sebou?“

R: „Tak mě tady pomohli těma práškama, že jsem totiž viděla ty věci, jako že se mě snaží otrávit a že jsem utíkala před těma tsunami, který přitom tam kde jsme byli, tak tam nemohly být. Jsem se z toho dostala díky tomu, že mě včas sem odvezli, takže jsem...takže sem se z toho dostala díky těm práškum. Taky díky tomu, že jsem si uvědomila, že maminka mě má ráda.“

T: „Hm. Myslíš, že se dá na té krizi vidět něco pozitivního?“

R: „Tak určitě to, že jsme teď kon jako že jsme se spojili a jako že nám to pomáhá, že prostě vědomí, že máme jeden druhýho rádi a že nic jako nezabrání tomu, pokud je to tak doopravdy. A nás je šest, takže takhle šest srdíček (na obrázku) a ještě tadyto, jako že to je celý svět.“

T: „Hm. Máš představu, jaký by bylo nějaký ideální řešení krize?“

R: „Pustit si relaxační hudbu, svíčky k tomu, nějakýho...nějakou kamarádku. Hlavně kdyby mě něco třeba našťvalo, tak si sednu tam počítat...já si ale s agresivníma věcmama já nemam problém, já jsem spíš viděla, než jsem agresivní. No a kdybych byla agresivní, tak prostě bych si řekla...bych se nadechla, počítala bych do sta a pak bych se teprv rozdejchla.“

T: „Hm. Kdyby třeba někdo z tvých kamarádů nebo blízkých se ocitl v nějaký situaci krizový, tak věděla bys, jak mu třeba pomoci nebo co mu říct?“

R: „Určitě bych mu řekla, že ho mam ráda, že si vážím, že tady prostě na týhle planetě je a snažila bych se nějak povzbudit, jakýkoliv, i kdyby mě neměl rád, tak bych se mu snažila nějak poradit, jako mu třeba nějak pomoci, aby třeba kdyby kouřil, tak bych to na něj řekla prostě s tím, že bych chtěla, aby to nedělal.“

T: „Hm. Já se ještě zeptám, kdyby ta krize měla nějakou barvu, tak jaká by to byla?“

R: „Tak černou, asi černou a pak bílou a pak ty barevný.“

T: „A co znamenají ty barvy?“

R: „Černá to je jako černá je jako strach, nejistota, úzkost a ta bílá jako která to všechno zamtlá, stejně jako sluníčko, když vyjde. A ...pak barevný, to je jako duha, že prostě i když prší, tak se vždycky udělá hezky. Takže ať je jakýkoli stav, tak se vždycky udělá hezky, pokud ten člověk o to má zájem.“

T: „Hm. A teď bych se tě ještě chtěla zeptat, kdyby krize byla zvíře, jaké by to bylo?“

R: „Šedá.“

T: „Hm a jak to spolu souvisí zvíře a šedá?“

R: Mlčí.

T: „Co by to bylo za zvíře, ta krize?“

R: „Žádný zvíře není takový jako že krizový. Ale vlastně i zvíře může mít krizi, to jo.“

T: „Dobře. Já bych se teď už jenom vrátila k tomu, na co jsem se ptala úplně na začátku. Zkusila bys mi říct po tom, co jsme si tu o té krizi povídali, co je to pro tebe ta krize, co si pod tím slovem představíš, co to pro tebe znamená a jak ji vnímáš?“

R: „Tak je to stav, kterej jako je pro člověka těžkej, ale dokáže se z tohohle dát pryč. Krize je vlastně, když se vám zhroutí svět před očima, ale pak zase, pokud to sluníčko vyjde, tak se to zase zlepšší, vždycky se totiž ten stav může zlepšit, pokud chceme.“

T: „Hm. Dobře, tak to byla ode mne úplně poslední otázka. Já ti moc děkuju za popovídání.“

Nela_PL

Kresba:

R: „Už to mam.“

T: „Hm. Mohla bys mi něco říct k tomu obrázku?“

R: „No, to je vlastně že, tady je ta holka a tý holce vlastně nadávaj rodiče, že je blbá a že se nesoustředí na učení a prostě, že...že jí prostě úplně nadávaj no, jakože prostě, že je úplně blbá no a takový, že se nesoustředí prostě a ona za to jako nemůže, takže jí ty rodiče jako nadávaj, no.“

T: „Hm. Jak se v tom cejtí, když na ní lítaj ty hlášky: ‚Bud' zticha‘, ‚Seš úplně blbá‘?“

R: „Asi špatně no... to je něco jako to no, něco jako když mi nadává táta, no.“

Vlastní rozhovor:

T: „Zkusila bys mi říct, co je to pro tebe krize, jak jí vnímáš, co si pod tím slovem představíš, jak ji chápeš?“

R: „No, to je když se člověk do něčeho jako dostane nebo se prostě něco stane a ten člověk je právě pak v tý krizi.“

T: „Hm. A ocitla ses ty někdy v situaci, která by třeba odpovídala tomu, co jsi teď říkala?“

R: „Hm.“

T: „A jak se to stalo, jak to vypadalo? A jak ses do tý krize dostala?“

R: „Vlastně teď kon bydlím jako s mámou a s tátou a táta právě, táta mě jako prostě moc nemá rád a mámu mlátil no. Vlastně, jako mi furt nadával, že jsem blbá, že si ani neumím uklidit v pokoji a takový no, když to ani moc nebyla pravda. Byl právě vychován jako špatně, že máma na něho furt křičela.“

T: „Jak dlouho to trvá, ten pocit tý krize v tomhle tom vztahu vašem?“

R: „No, už dlouho, už od malička.“

T: „Hm. Je to pořád stejný nebo to nějak kolísá, mění se to?“

R: „No, teď kon právě já už nebydlím u mámy... a u táty, já bydlím v tom Klokánku.“

T: „Hm.“

R: „To je, prostě tam jsem se vlastně šla kvůli tátovi no. No a právě teď kon s nima nebydlím, no a máma se teď bude rozvádět s tátou a já budu bydlet u mámy.“

T: „Hm. A jaký to bylo v tomhle vztahu s tátou, jaký jsi u toho měla pocity?“

R: „No, špatný, no.“

T: „Co ti třeba běželo hlavou?“

R: „No, nevím no, prostě, máma říkala, prostě, že ho nemam poslouchat, no.“

T: „Hm, pomohlo to?“

R: „Hm. Trochu jo.“

T: „A jak ještě jinak jsi to řešila ty pocity?“

R: „Spíš jsem jako to...nevím no.“

T: „Takže jsi to řešila tak, jak doporučila mamka a trochu to fungovalo?“

R: „Hm.“

T: „A šlo to zařídít, abys ho neposlouchala?“

R: „Ale jo, ale ...spíš jsem ho jako poslouchala a pak jsem byla smutná a nejdřív jsem myslela, proč vlastně existuju a říkala jsem si prostě, kdybych neexistovala, tak táta se kvůli mně furt nehádá takhle.“

T: „Hm. Takže vaši mezi sebou měli nějaký konflikty?“

R: „Hm.“

T: „A ty jsi měla pocit, že to s tebou nějak souvisí?“

R: „Hm.“

T: „A kdy jsi přemýšlela o tý tvé existenci doma a vůbec? Kolik ti bylo, nebo kdy to bylo?“

R: „Já nevím, no. To už je dlouho, no.“

T: „Máš to ještě někdy tyhle pocity?“

R: „Ani už ne.“

T: „Hm. Kdybych se vrátila ještě k tý krizi, tak dokázala bys určit, co to vlastně způsobilo?“

R: „No, já jsem vždycky chodila hodně jako ven a tátovi to asi jako vadilo, že jsem furt nebyla doma, že jsem furt lítala venku, tak vždycky sem se vrátila večer a on mi to takhle vyčítal a tak, no.“

T: „Hm. Když jsi byla v takovém stavu, kdy ti nebylo dobře, bylo to náročný, těžký, tak byl v tu chvíli někdo, kdo byl s tebou, nějak ti pomohl, podržel nebo jsi na to byla sama?“

R: „Právě, že vždycky jako mamka říkala, že nemam poslouchat co říká, no. Ale já jsem to stejně poslouchala a mě to vadilo, že jsem kvůli němu i brečela.“

T: „Hm, tak to bylo asi dost těžký.“

R: „Hm.“

T: „Myslíš, že existuje z krize nějaký východisko, nějaká cesta ven?“

R: „Jo, určitě.“

T: „Máš nějakou představu, jak z té tvé krize ven, nebo kde by ses viděla teď, jestli už je to dobrý nebo ještě je to k řešení?“

R: „Já si myslím, že je to lepší, no.“

T: „A jak se cítíš teď, když si na to vzpomeneš? Jak to vnímáš?“

R: „No, je mi to líto, no.“

T: „Ještě se zeptám, kdyby se někdo z tvých blízkých nebo někdo z tvého okolí ocitl v situaci, která by byla tou krizí, tak dokázala bys mu nějak pomoci nebo poradit, věděla bys, co mu říct?“

R: „Jo, určitě.“

T: „Hm.“

R: „Snad jo, no.“

T: „A jak bys to řešila nebo co bys mu řekla?“

R: „Já bych mu asi poradila, že prostě..., že prostě...no, kdyby to bylo vážný, tak prostě bych řekla, ať to neposlouchá, že se to časem nijak to..., že prostě...“

T: „Takže bys to s ním řešila ty sama?“

R: „Hm.“

T: „Nebo poslala bys ho ještě někam jinam?“

R: „No, to by záleželo na tom, jak by to byl ten problém.“

T: „Hm. A už ses někdy dostala do takovýhle situace, že by někdo vedle tebe měl nějaký problém a ty bys mu třeba nějak pomáhala?“

R: „Asi ne, ještě asi ne.“

T: „Hm. Myslíš, že se dá na krizi vidět něco pozitivního?“

R: „Hm, asi ne.“

T: „Kdyby sis představila, že ta krize má nějakou barvu, nebo že je nějakou barvou, tak jaká by to byla?“

R: „Černá.“

T: „Hm. A z jakého důvodu, co ti to připomíná ta černá v té krizi?“

R: „No, že vlastně, agrese, že vlastně se děje něco zlého, takže právě ta černá.“

T: „A kdyby sis stejně tak měla představit nějaký zvíře, který by představovalo tu krizi, tak jaký by to bylo?“

R: „Zelená.“

T: „Prosím?“

R: „Třeba zelená.“

T: „Zkus si představit zvíře, který by odpovídalo tomu, jak vnímáš tu krizi.“

R: „Když mě zrovna nic nenapadá. Já nevím.“

T: „To nevadí.“

Dominik_PL

Kresba:

T: „Zkusil bys mi k tomu říct něco víc, nějak to vysvětlit?“

R: „Tak já nevím, všude, když je krize, tak je u toho takový ty křivky, že nejdřív to je nahore a pak to klesá všechno a pak to zase stoupá a krize se považuje podle mě pod 50 %, podle mě, já bych považoval krizi... u mě teda považuju krizi, když mam náladu horší pod 50 %, prostě pod normal, to pro mě už je krize.“

T: „Dobře, tak jo, díky.“

Vlastní rozhovor:

T: „Ty už ses toho možná částečně dotknul, ale přesto bych tě poprosila, jestli bys mi zkusil říct, co to pro tebe je ta krize, nebo jak si jí představuješ, co si pod tím pojmem představuješ?“

R: „Pro mě krize je úplná psychická vyčerpanost, prostě vydeptanej člověk, deprese.“

T: „Hm.“

R: „Myšlenky na smrt, peněžní krize, krize v manželství, v přátelství, ve vztahu. Prostě nevím, co je pro mě krize. A krize pro mě je špatná věc, protože já jí prožívám hodně často.“

T: „Hm.“

R: „A takže vim o co se jedná.“

T: „Hm.“

R: „To je asi tak všechno.“

T: „A dostal ses třeba teď někdy do nějaký situace, která by odpovídala tomu, co jsi popsal?“

R: „Tady třeba, když mi nevlastní máma řekla, že prostě už mě nechce, tak to byla velká krize.“

T: „Hm.“

R: „To jsem byl v takový menší, malinký krizi.“

T: „Hm. Takže ses do tý krize dostal na základě toho sdělení, nebo co to vyvolalo?“

R: „Hm, jo. Docela dlouho jsem v ní byl.“

T: „A jak takovou krizi prožíváš nebo jak jsi to prožíval?“

R: „Tak chodím jako tělo bez duše, brečím, prostě nezasměju se a tak.“

T: „Dokázal bys popsat pocity, který to nějak provází?“

R: „Smutek, vztek na sebe sama, že se to stalo, potom... to je asi tak všechno. Potom ke konci možná tak naděje na lepší časy, že se blýská, ale to je takový minimální.“

T: „Hm. A dokázal bys určit, co tu krizi konkrétně způsobilo?“

R: „Tu mojí?“

T: „Hm.“

R: „Tak to, že už mě máma nechtěla, prostě.“

T: „Hm.“

R: „Jak jsem se to dozvěděl, tak to na mě dolehlo.“

T: „A jak dlouho to trvalo, ten pocit krize?“

R: „Dva tři dny. Pak jsem se z toho dostal a říkám, není to zas tak hrozný, v děcáku už jsem byl, tak co bych se tam nemoh dostat znova.“

T: „Co jsi prožíval po odeznění tý krize, jak jsi to viděl potom zpětně?“

R: „Tak to už jsem to viděl v takovejch těch růžovejch brejlích, už jsem si říkal, to je v pohodě, to zvládnou.“

T: „Takže jak s tím zacházíš s těmahle pocitama v tý krizi, jak to řešíš?“

R: „Tak já to nechám, já to ze sebe nechám vyplynout, prostě to ze sebe vypustím ty emoce a ono to potom pomůže.“

T: „Hm.“

R: „I když to je někdy špatný to ze sebe vypouštět, tím, že třeba někdy dělám bordel, když vypouštím emoce, někdy zase jsem strašně lítostivej, brečím furt, ale prostě já ze sebe ty emoce musím vypustit, protože kdybych to v sobě držel, tak to je horší a horší.“

T: „Hm. A jak je ze sebe vypouštíš?“

R: „Tak tím, že dělám bordel nebo že prostě jsem strašně lítostivej, s nikým se nebavím, probrečím celý dny, jsem drzejší, to je různý.“

T: „Hm.“

R: „Jak kdy.“

T: „A byl jsi na tu krizi sám, nebo ti v tom někdo pomohl?“

R: „Tak pár lidí mi tady pomáhá, třeba XXX (jméno spolupacientky), XXX, XXX a XXX (jména spolupacientů). To jsou lidi, který mi pomáhaj, ale asi nejvíc XXX (jméno již zmiňované spolupacientky) a XXX (jméno již zmiňovaného spolupacienta). Po těch, asi až odjedu do toho diagnostáku, se mi bude úplně nejvíc stejskat, úplně nejvíc. Nevím proč jsem k nim tak přirost, hlavně k XXX (jméno již zmiňované spolupacientky).“

T: „Kdyby se někdo z tvých blízkých, známých, kamarádů dostal do nějaký krize, tak dokázal bys mu pomoci, poradit, věděl bys, co mu říct?“

R: „Určitě. To už se stalo hodněkrát, že jsem dostával lidi z krize.“

T: „Hm.“

R: „Sice si myslím, že to moc neumím, ale tak...pomoh jsem jim. Ale já neléčím krizi tím, že jim mluvím do duše jaký to je a jak se to zlepší, já léčím smíchem, já je prostě rozesmívám a ono se to pak lepší.“

T: „Hm.“

R: „Takže je léčím tím, co mi jde nejlíp, rozesmívat ostatní.“

T: „Hm. Myslíš, že jsou nějaký východiska krize, je možný se z ní nějak dostat ven?“

R: „Určitě, podle mě se buďto vypovídat nebo ty emoce nějak vypustit, jinak podle mě ne, jinak se to v sobě dusí a je to horší a horší. Ty emoce musej jít ven, buďto vypovídáním nebo tím jiným způsobem.“

T: „V návaznosti na to bych se zeptala, jestli myslíš, že existuje nějaký ideální řešení krize?“

R: „To je u každého člověka jiný, ideální řešení krize není, podle mě.“

T: „Hm.“

R: „To si musí každé vyčekat sám, jak prostě, co mu pomáhá a co ne.“

T: „Hm. A myslíš, že se dá na krizi vidět něco pozitivního?“

R: „Tak u mě osobně, já na tom vidím pozitivního to, že když pustím ty emoce ven, takže potom vlastně už dlouho žádnou krizi nemám, protože ty emoce už ve mně nejsou. Prostě ve mně prostě ty emoce už nejsou, takže jsem uvolněnější, cejtím se líp.“

T: „Takže to pozitivní vidíš v tom odplavení těch emocí?“

R: „Hm, to spíš, to nejspíš, to bude asi takovej ten jedinej důvod.“

T: „Hm. Když je třeba nějaká krize, která má nějaký nevyřešení, dořešení, tak když se na ní zpětně díváš, tak je to jiný, než dívat se na ní takhle jakoby po vyřešení, než když seš aktuálně v tý krizi?“

R: „Je, určitě.“

T: „A v čem myslíš?“

R: „Prostě v tý krizi si nevšímáte takovejch maličkostí, prostě takovejch těch prkotin, kvůli kterejm to je, co provádíte, ale potom se na to podíváte úplně z jinýho pohledu, jakoby se to otočilo o třistaše... o sto osmdesát stupňů, takže to je úplně jiný, vidíte úplně blbosti, který jste v tom, v lítosti, v tom afektu udělala, prostě je to jiný.“

T: „Hm. Teď možná otázka k zamyšlení. Kdyby krize měla nějakou barvu, jaká by to byla?“

R: „Černá. Hm, ne úplně černá, taková něco mezi černou a šedou. Asi jo.“

T: „Významově, proč zrovna tahle barva?“

R: „Protože je to takovej smutek. Černá je vlastně barva zla, smutku a vlastně krize jsou zlý a smutný, jsou k tomu člověku krutý, na něj hoděj všechnu tu vinu, hází potom na sebe, prostě krize je podle mě černá, protože to je sviňa.“

T: „A stejně tak, kdyby sis měl představit krizi jako zvíře, tak jaké by to bylo?“

R: „Asi černou vdovu, protože to je nejjedovatější pavouk na světě... a je to prostě, ta krize je taky prostě k člověku jedovatá a dokáže zabít, prostě proč sebevrazi skáčou z mostu, proč se řežou, proč sebevrazi se oběšují? Protože maj krizi v životě... a krize dokáže zabít.“

T: „Teď se jenom zeptám k závěru, jestli tě napadá něco k tomu tématu krize, co jsme třeba neřešili, nebo čeho jsme se nedotkli?“

R: „Ani ne, podle mě jsme prořešili všechno.“

T: „Jo? Jestli v tobě ještě není něco důležitého, co by mělo zaznít...?“

R: „Nejlepší je krizím se vyhejbat... vim to z vlastní zkušenosti, protože krize dokáže člověka dostat do těch největších... no tam, až tam.“

T: „Myslíš, že to jde se jim vyhnout?“

R: „Tak dá se vyhybat věcem, který tu krizi můžou způsobit.“

T: „Hm. A jak třeba?“

R: „Nevim, prostě nechodit s partnerama, který... o kterejch se ví, že jsou to kurevníci a děvky, ale prostě chodit s normálnima lidma, s normálnima, který jsou věrný a takhle. Nebo prostě vyhejbat se problémům v práci, aby nás nevyhodili, prostě dá se tomu vyhnout, když je člověk chytrej, tak se tomu dá vyhnout.“

T: „Hm. Ještě něco by tě k tomu napadlo?“

R: „Už ne, já už jsem vyčerpал dneska mojí slovní zásobu. Já mam vždycky danou slovní zásobu na celý, na celý den a dneska už jsem jí vyčerpал, takže dneska už nebudu mluvit.“

(Smích)

T: „Dobře.“

David_PL

Po zadání tématu kresby:

R: „Nic mě nenapadá.“

T: „Tak zkus, když popřemejšlíš, co to tak ta krize je, pro tebe, jak to vnímáš.“

R: „Tak já krize nemam, tak nic nevnímam.“

T: „Tak pokud ses do toho ty sám nikdy nedostal, tak asi tušíš, co to tak obnáší, nebo co to může bejt za situace, kdy se člověk dostane do krize. Tak jak to asi vypadá, nebo co to je za situaci, jak se v tom ten člověk třeba cítí. A jak říkám, nemusíš kreslit nic konkrétního, můžeš třeba jenom nějak zachytit ten pocit, třeba jen nějakým symbolem, nějakou barevnou skvrnou, stopou, tvarem. Jak by třeba krize vypadala, jak by měla tvar, kdyby byla hmotná, jakou by měla barvu...“

R: „Červenou.“ Bere si červenou pastelku a začíná kreslit.

T: „Tak třeba takhle.“

R: „Hm. Zkusil bys mi to nějak popsat?“

T: „Tak já nevim, já jsem si to jenom vymyslel.“

R: „Hm.“

T: „Červená skvrna.“

R: „Hm.“

T: „To je všechno.“

R: „Takže to bylo jenom splnění úkolu?“

T: „No.“

R: „Dobře, tak já to tak budu chápat, takže v tom nemam hledat nějaký význam?“

T: „Ne.“

R: „Dobře. A ta červená, odpovídala by teda alespoň tomu pocitu?“

T: „Ne.“

R: „Ne, vůbec ne?“

T: „Já jsem prostě vůbec nevěděl co dělat, mě pod tím nic nenapadá, žádnou krizi nemam.“

R: „Tak jo, tak to necháme, ale díky za snahu.“

T: „To jsem vám moc nepomoh.“

R: „Nevadí.“

Vlastní rozhovor:

T: „Tys říkal, že žádnou krizi nemáš, ale zkusil bys mi popsat, co to ta krize vlastně je, nebo jak ji vidíš, jak to chápeš?“

R: „Krise je někoho problém, když má nějaký velký problém, tak má krizi.“

T: „Hm. Zkusil bys to nějak víc popsat, co to třeba může bejt, jekej druh problému, nebo...“

R: „Když třeba někoho chtěj vzít do vězení, tak má krizi. Já vůbec nevím.“

T: „Zkus říkat fakt cokoli, co tě k tomu napadne, neber to jako zkoušení.“

R: „Třeba, když se někomu rozváděj rodiče, tak je to dítě z toho v krizi, že ztratí někoho z rodičů nebo tak nějak.“

T: „Hm.“

R: „Nebo když je někdo zadluženej, tak pak přijdou exekutoři a on je pak z toho v krizi.“

T: „Hm.“

R: „Vezmou mu všechnen majetek, všechno. Pak bude muset jít na ulici....A víc už mě nenapadá.“

T: „Dobře. Dostal ses ty někdy do takový situace, která by se podobala tomu, co jsi teď popsal?“

R: „Ne.“

T: „Hm, takže nemáš s tím vlastní zkušenost nějakou?“

R: „Ne, nemam.“

T: „Takže vnímáš tu krizi jako něco hodně závažného, těžkého? Uváděl jsi situace jako rozvod rodičů atd.“

R: „No. Ono je to těžký popisovat, když jsem to nikdy nezažil, ani u toho nikdy nebyl.“

T: „Takže jakoby nějaký běžný problémy, který se v životě dějou, nevnímáš jako krize?“

R: „To ne.“

T: „Hm.“

R: „Spíš něco hodně vážného.“

T: „Hm, dobře. Tak když se budeme bavit o nějaký krizi, třeba někoho jiného, třeba ten případ co jsi uváděl – rozvod rodičů nebo nějaká ta sociální krize, když někdo nemá peníze nebo jde do vězení nebo něco takovýho, tak jak myslíš, že se ty lidi dostanou do té krize?“

R: „Tak když si ty rodiče spolu nerozuměj, hádaj se spolu, tak se pak musej rozvíst, když už spolu nevydržej.“

T: „Hm.“

R: „A tak. Maj problémy. Protože se spolu hádaj, tak maj problémy, kvůli hádkám se rozváděj.“

T: „Hm.“

R: „Když to jsou velký hádky.“

T: „Jak takovou krizi prožívá ten člověk, kterej je do toho problému zataženej, co u toho tak může cejtít, jak mu v tom asi je?“

R: „Asi blbě.“

T: „Hm.“

R: „Ale třeba se chce rozvést, tak mu to třeba nevadí.“

T: „Hm.“
R: „Ale to pak asi není krize....Cejtí se beznadějně, že se mu ztrácí rodina, já nevím.“
T: „Myslíš, že dokážeš určit, co by tu krizi mohlo způsobit?“
R: „Myslim, že jo.“
T: „Co by to mohlo být, třeba u toho rozvodu rodičů, když třeba prožívá krizi to jejich dítě.“
R: „Co prožívá?“
T: „Hm.“
R: „Asi je mu to líto, že se rozváděj rodiče, je smutnej, možná má deprese z toho, třeba se i obviňuje z toho.“
T: „Jak dlouho může ta krize trvat?“
R: „Třeba roky.“
T: „Na čem myslíš, že to záleží, tak délka?“
R: „Do té doby, než se nerozvedou.“
T: „Hm. Tys mluvil o pocitech toho dítěte v takovýhle situaci, co tak může dělat v týchle chvíli? Jak to může řešit?“
R: „No, asi nijak, to je na těch rodičích. Ten s tím nemůže nic dělat, když se chtěj rozvést, tak s tím asi už nic neudělá. Pokud to třeba nějak nezavinil. A pokud to zavinil, tak by se měl snažit odčinit, co udělal, no. Ale stejně by tomu asi nepomoh.“
T: „Co ty pocity lítosti a smutku, jak s nima asi může zacházet, co s nima může dělat?“
R: „Jít na psychiatrii.“
T: „Hm.“
R: „Sehnat si psychiatra a říct mu o svých problémech.“
T: „Hm.“
R: „Psychiatr mu pomůže, nejspíš.“
T: „Takže je možný, aby v tom člověk byl sám, nebo je lepší, aby někdo mu v tom nějak pomohl?“
R: „No, je lepší, když se snaží hledat pomoc. Obvykle to lidi nezvládaj sami. Někdo to možná zvládne, ale každopádně, aby si sehnal někoho, komu se může vypovídat a říct mu to všechno o svých problémech. Není dobrý to držet v sobě a dusit to.“
T: „Hm.“
R: „Druhá osoba vždycky pomůže, většinou.“
T: „Hm. A dokázal by sis představit, že by někdo ve tvym okolí nebo někdo z tvých kamarádů byl v krizi, věděl bys, jak mu pomoci, jak mu poradit nebo co mu říct?“
R: „To je těžký. Asi bych ho hodně povzbuzoval, že to bude lepší. A řekl bych mu, aby mi o tom třeba něco řekl.“
T: „Hm.“
R: „Aby si to jako vyzpovídal.“
T: „Hm. Myslíš, že jsou nějaký východiska z té krize, jak se z ní dostat ven?“
R: „To by se ty rodiče museli nějak udobřit. Když maj nějaký problém spolu, tak by ho museli nějak vyřešit ten problém.“
T: „Hm.“
R: „Kdyby se nějak nehádali a bylo to všechno v pořádku, tak by to manželství mohlo asi pokračovat.“
T: „Hm.“
R: „To je všechno.“
T: „Myslíš, že existuje nějaký ideální řešení krize?“
R: „Já nevím,... asi rozvod. Nic mě nenapadá.“
T: „Dobře. Když tak o té krizi přemýšlíš, tak může bejt na ní něco pozitivního?“
R: „No, asi ne, na tom není nic pozitivního.“

T: „Hm. Teď se budeme možná dotýkat toho, co jsi zkraje kreslil, jaký barvy jsi volil. Kdybys měl místo krize určit nějakou barvu, respektive, kdyby krize byla barvou, tak jakou by byla?“

R: „Černá.“

T: „Hm. A významově by to znamenalo...?“

R: „Že krize je špatná věc, tak špatný věci bych dal nejtemnější barvou.“

T: „Dobře a stejně tak kdyby krize byla nějakým zvířetem, tak jaké by to bylo?“

R: „Třeba had.“

T: „Hm... Čím to, že zrovna had?“

R: „Že had je špatný zvíře, může jako poranit, tak jsem ho vybral k té krizi jako nejlepší.“

T: „Hm. Tak jo. Já se tě ještě zeptám, jestli máš třeba ještě něco v hlavě, co tě k té krizi napadá a nebylo třeba nějak řečeno, nebo vysloveno a mělo by být.“

R: „Ne, nic.“

T: „Dobře, tak to je ode mě všechno. Děkuju ti za popovídání.“

Základní škola

Blanka_ZŠ

Kresba:

R: „No, možná už bych to měla.“

T: „Dobře. Můžeš mi k tomu něco říct?“

R: „No, mě to jako jediný napadlo, jako, bejt za zavřenejma dveřma. Jako člověk že, já nevím, prostě je sám třeba, nevím.“

T: „Hm. Tak jestli je to to, co ten pocit vystihuje...?“

R: „No, já nevím, podle mě třeba tu samotu.“

T: „Hm.“

R: „Hm, třeba jako přemejšlení, nějaký smutek třeba.“

T: „Dobře, tak jo.“

Vlastní rozhovor:

T: „Tak já se zeptám v souvislosti s tím, co už jsi říkala k tomu obrázku, jestli bys mi dokázala říct, co je to pro tebe ta krize, jak to vnímáš, co si pod tím představíš, když se řekne krize?“

R: „Krizi, třeba, hm... třeba když něco jako že, jak to říct, no jako bych řekla třeba když něco... hrozně těžký, no. Krize třeba když přemejšlim nad něčím, něčemu třeba nerozumím, je to takový těžký... asi mockrát jsem to neměla jako. Třeba když nevím, jak dopadnu v něčem, tak třeba nad tím přemejšlim, to je taková ne krize vyloženě třeba. Krize, pod tím si třeba představím, že je člověk jakoby nějak, v nějakým stresu a asi, nevím no. Nebo třeba když se někomu blízkému něco stane, tak to je jako to samý, ale že člověk neví, co se stalo a může bejt v nějaký krizi takový jako, no. Nebo když je třeba něco nepříjemný, tak je taky v nějaký krizi třeba. Nebo třeba když člověku se něco nepovede, tak taky může bejt v krizi třeba. Já nevím, ta krize, to je takový jako, já nevím, krize...“

T: „Já Tě nechci trápit, já jen nechci přerušit tok myšlenek, ale jestli to takhle vystihuje to, jak to cejtíš, tak to stačí.“

R: „No, asi jo.“

T: „Tak jo. Já bych se Tě zeptala, jestli jsi třeba ty osobně měla nějaký pocit, kterej by se podobal tomu, co jsi popsala jako tu krizi nebo jestli ses dostala do situace, kterou jsi nastínila?“

R: „No, asi možná jednou...když vlastně mého tátu jakoby odvezli do nemocnice a druhý den ho operovali, protože měl nádor na mozku, tak to byla taková...to byla asi ta krize, protože za prvé jsem nevěděla co to je a nevím, to bylo takový nepříjemný.“

T: „Jak to probíhalo ta krize nebo ty pocity?“

R: „No, tak za první jsem hodně brečela, teda, no a když jsem jako zjišťovala pomalu co to je, tak už to bylo celkem takový klidný, jenom jsem se teda bála, aby to dopadlo dobře, protože se to nemuselo povést a taky jsem hodně přemýšlela, co se vlastně může stát nebo proč to tak je.“

T: „Jak dlouho to trvalo pocit tý krize?“

R: „No, tak asi týden možná, že to bylo takový nejistý všechno, protože byl jakoby...byl furt v nemocnici, že jo a bylo to nepříjemný hrozně, ještě jsem to neviděla, neměla jsem jako...máma vždycky teda volala. Ale když už jsem ho šla navštívit, tak už to bylo dobré.“

T: „Jak jsi prožívala dobu tý krize? Co jsi cítila?“

R: „No, bylo mi to líto a bylo to nepříjemný hodně teda, jako nevědět jak to dopadne.“

T: „Hm. Jak jsi tu krizi řešila? Jakým způsobem?“

R: „No, hodně jsem přemýšlela a doufala jsem.“

T: „A byla jsi v tom sama, nebo byl někdo v tvém okolí, kdo tě v tý krizi nějak podržel, nebo ti v ní pomáhal...?“

R: „No, moje sestra... a rodina, babička s dědou.“

T: „Jak jsi zacházela s těma pocity, který jsi v tu dobu měla?“

R: „Tak ty špatný jsem asi utlačovala...těma dobřejma třeba.“

T: „Hm. Když jsi byla v tý krizi, viděla jsi nějaký východiska, jak se z tý krize dostat ven?“

R: „No, asi doufáním, že to bude dobré a pak vlastně nemyslet na to a nejdůležitější asi věřit, že to bude dobré.“

T: „Myslíš, že existuje nějaký ideální řešení krize?“

R: „No, asi jí nějak vyřešit třeba. Já teda...se mnou se to moc vyřešit nedalo samo, ale...nějaká krize určitě jde řešit, a nebo vlastně, že se na to ten člověk pokouší zapomenout třeba, když to jde.“

T: „Hm.“

R: „Nějak zničit...“

T: „Myslíš, že se dá na krizi vidět něco pozitivního?“

R: „No, určitě je to nověj... nějaká nová věc.“

T: „Hm.“

R: „Když třeba někdo pomůže, tak tím zjistím, že je to třeba dobrý člověk.“

T: „Našla bys třeba ty na tý tvou krizi dneska něco pozitivního?“

R: „No, třeba, že jsou dobrý doktoři, některý třeba.“

T: „Hm.“

R: „Je to nová zkušenost taková, protože jsem se s tím vlastně nikdy předtím nesetkala... nikdy jsem...vlastně vždycky se jenom mluvím o těch nemocech a pak je to takhle blízko, tak je to takový...“

T: „Hm. Já se tě ještě zeptám, kdyby někdo z tvých přátel nebo blízkých se dostal do situace krize, měl nějaký problém, tak dokázala bys mu poradit, pomoci nebo věděla bys, co mu říct?“

R: „No, to bude asi těžký. Asi bych se mu snažila pomoci tu krizi nějak vyřešit, asi nejspíš.“

T: „Hm.“

R: „Protože když se člověk utěšuje: Tak to nic není..., tak to není východisko z toho. Jedině pomoci to vyřešit asi nějak, když to jde, že jo.“

T: „Hm. Napadá tě případ, kdy ses do takové situace dostala?“

R: „Já myslím, že ne, určitě to nebyla nějaká velká krize. Myslím, že asi ne.“

T: „Hm. Teď budu mít na tebe spíš takové fantazijní otázky. Kdyby sis měla pod tou krizí představit nějakou barvu, tak jaká by to byla?“

R: „No, asi ne úplně přímo tmavá, ale ne zase světlá, takže by to byla třeba... tmavší zelená nebo hnědá.“

T: „Hm. A zkusila bys třeba za ty barvy dosadit nějaký pocity z toho?“

R: „No, tu zelenou asi proto, že je tam asi i kousek něčeho třeba příjemného potom, no a třeba tu hnědou, že to je takový... zase nepříjemný a taky v tom je něco dobrý, když se to pak vyřeší, když to teda jde, no.“

T: „Dobře. A stejně tak, kdyby sis měla představit nějaký zvíře.“

R: „Zvíře? Hmmm... mě napadla hyena.“

T: „Hm.“

R: „Protože je taková... někdo si jí představuje, že je ošklivá, mě se teda líbí docela, ale že loví třeba a i čistí, vlastně, to špatný třeba.“

T: „Hm, dobře. A ještě jenom jestli tě napadlo v průběhu toho, jak jsme hovořili ještě něco k té krizi, o čem jsme třeba přímo nemluvily, nebo co nebylo vysloveno?“

R: „Hm, třeba, že nemusí jenom člověk mít tu krizi, může jí mít třeba i příroda, dejme tomu, že plejtváme něčím, nějakým zdrojem, tak pak budeme mít my krizi, jako Země... třeba možná.“

T: „Hm. Tak jo, děkuju ti za popovídání.“

Kamila_ZŠ

Kresba:

T: „Mohla bys mi, prosím tě, popsat, co tam je, na tom obrázku?“

R: „No, tak mě napadlo jako první, jako vztahová krize, krize ve vztazích, takže to jsou vlastně dva lidi, přičemž jeden je spíš smutnej, druhý jako je se znázorněním toho, že se zlobí, což je jejich jako třeba rodinná krize, kdy je to vlastně jedny straně líto, jeden se zlobí a je z toho nevyřešitelný spor, kterej je teda jako, že už se prostě nedaj dohromady a je z toho velká krize.“

T: „A tyhle postavy v pozadí...?“

R: „No, to je okolí, který vlastně na tu krizi doplácí stejně jako oni.“

T: „Hm.“

R: „Aniž by si to ty hlavní postavy nějak uvědomovaly, takže není úplně vidět, není výrazný, ale jsou tím stejně zničeni.“

T: „A ten mrak s tím bleskem...?“

R: „To je jako bouře no, jako vztahová nebo rodinná bouře, no.“

Vlastní rozhovor:

T: „Tak děkuju moc. A já se možná hned k tomu zeptám. Něco, co už jsi v podstatě naznačila, jestli bys mi zkusila říct, co je pro tebe ta krize nebo jak si tu krizi představuješ?“

R: „No, krize, podle mě to má hodně významů, může to symbolizovat hodně věcí, buď to může bejt právě ta rodinná krize, kdy se prostě zničej vztahy nebo tak, může to bejt krize jako třeba majetková krize, kdy někdo pos..., nebo já nevím, jak to přesně říct, ale Nebo to může bejt krize pocity, kdy se vlastně někdo složí psychicky a je vlastně ve svý krizi, kdy má třeba pocit, že ho ostatní opustili nebo něco takovýho.“

T: „Dostala ses ty někdy do takový situace, která by nějak byla podobná třeba tomu, co jsi teď nastínila?“

bavit a že ho to nezajímá můj názor, tak někdy snad i jo, jako třeba v krizi s rodinou, s bratrem a tak, tak to většinou mu dokážu, nebo si dokážem navzájem pomoci, protože se prostě dobře známe. Ale pokud někoho moc dobře neznám, tak mu můžu říct jediné takový obecný věty, který mu třeba pomůžou v tu chvíli, ale ne natrvalo. Jsem třeba jednou zažila holčičku, kterou na táboře nějak jí ubližovali a snažila jsem se jí právě nějak pomoci a byla to jenom chvilková krize, ale nějak se mi podařilo jí rozveselit a vyřešit to s těma ostatními, s těma klukama, takže už jí to pak nedělali. Ale asi ne vždycky, když je krize třeba mezi vzdálenějšíma příbuznými, když mají mezi sebou nějaký spory, tak to většinou nedokážu, protože to jsou oba tak neústupný, ty obě osoby, tak je to složité. Takže jak kdy.“

T: „Hm. Kdyby sis představila, že ty se dostaneš do nějaký krize někdy, tak řešila bys jí spíš sama, nebo by ses třeba na někoho obrátila, nebo myslíš, že by byl někdo ve tvým okolí, kdo by Ti třeba tu pomoc nabídl?“

R: No, určitě by mi jí někdo nabídl, tomu jako věřím a nevím, jestli bych jí přijala, asi asi jo spíš. No, podle toho v jaký krizi, pokud by to bylo něco hodně osobního, tak asi úplně ne, třeba bych se z toho zkoušela dostat sama, ale kdyby to bylo něco takovýho nepříjemnýho, ale víc obecnýho, tak bych se s tím určitě zkoušela s někým poradit a dostat se z toho s pomocí někoho jinýho.“

T: „Máš třeba nějakou představu, jaký by bylo ideální řešení nějaký krize. Vim, že je to hodně těžký to zobecnit, když se nebavíme o nějaký konkrétní krizi, ale tak jestli tě třeba něco napadá, třeba ve spojitosti s tou vztahovou krizí, kterou jsi nějak ztvárnila...“

R: „... jako obecně s každou krizí jak si pomoci?“

T: „Nějakou tvoji představu, jak bys třeba ty řešila nějakým ideálním způsobem, kdyby to šlo – pokud by šlo všechno tak, jak by sis představovala, tak jak bys postupovala, nebo jak by bylo nejlepší tu krizi vyřešit?“

R: „No, tak v té vztahové krizi je nejlepší..., no ono je to dost těžký, právě proto, že to zobecnit mi to přijde moc složité, že to nemusí to vždycky platit prostě, že řeknu u vztahů je dobrý se z toho dejme tomu vypovídat, nebo se přes to pokusit přenést, jako pokusit se přes to přenést s nějakýma ústupkami si dojít sice toho svého, ale vlastně přejít tak něco těžkýho, zkusit to přemoci v sobě a zvládnout jako aby mi to nebylo nepříjemný, ale zase všechno asi nemůžu udělat podle toho, jak bych si představovala.“

T: „Teď se zeptám spíš tak obecně. Kdyby sis měla představit nějakou barvu, která by měla představovat krizi, tak která by to byla?“

R: „Tak mě napadá jako první nějaká svítivě červená, blikající, prostě to nebezpečí, který...no, jako nebezpečí mě napadá červená. Nebo černá, jako něco smutnýho, nepříjemnýho, co člověku může ublížit a není to vysloveně nějaký optimistický, je to spíš negativní.“

T: „A kdyby sis stejně tak za krizi měla dosadit nějaký zvíře?“

R: „Krizový zvíře?“

T: „Hm.“

R: „No, tak to mě teď nic nenapadá... nějaký surový zvíře, možná. Nějakýho krokodýla, nebo něco takovýho, co člověku ublíží asi, čemu se může bránit, ale je to složité nebo těžký.“

T: „Hm. Když zavzpomínáš, přiblížila ses někdy ve svém životě situaci, která by se mohla stát krizí, nebo mohla by být krizí? Tys říkala vlastně, že ses do situace krize nedostala zatím, tak jestli to bylo tím, že jsi třeba včas třeba nějak zareagovala, nebo někdo i z tvého okolí v té situaci zasáhl, že se to v tu krizi nerozvinulo?“

R: „No, tak já zatím teda opravdu nemám pocit, že bych jich moc zažila nebo moc by se mi jich přiblížilo. Jako různé hádky, který mohly přejít v krizi, tak jedna jakoby se stala, že jsem se prostě přestala bavit se svojí kamarádkou a stala se z toho krize, že jsme se opravdu přestaly bavit a i když by to třeba šlo, nebo prostě, tak člověk už v sobě, už v sobě mám prostě něco, co mi brání teoreticky, takže předejít by se tomu dalo tím, že bysme si prostě navzájem

odpustily, ale člověk v tu chvíli nemá pocit a ještě jsem měla kamarádku jinou, která mě spíš podporovala v tom, tu krizi vytvořit než jí předejít. Protože taky tu holku, se kterou jsem v tý krizi byla, nebo jsem, tak nějak úplně neschvalovala, nebo prostě...takže není to nic úplně vážného, ale rozhodně teda jsem tomu asi nepředešla nějak, jsme se rozešli asi ne úplně v dobrým. Jinak krize další, no, tak leda mě napadá ještě případ krize, když se rozpadají manželství, tak že se mi jako, mám dobrou pocit z toho, že právě mám před sebou rodiče, který pokud prostě mají mezi sebou nějaký spor nebo prostě v něčem si to..., tak si to prostě vždycky vyřikají a nějak se nakonec, i když se třeba trochu pohádají, ale většinou se ani nepohádají, ale když už se něco takového stane, tak to prostě vždycky dokážou vyřešit, takže spíš z toho jakoby čerpám inspiraci pro to, jak zabránit krizím.“

T: „Hm.“

R: „Jako když se snažím třeba...mám sestřenicu s tetou, který se mají jako rádi, její dcera, ale zároveň prostě se furt spolu hádají a to jsou takový malý krize, kterejm já teda v žádným případě nejsem schopná zabránit, protože to jsou vlastně takový trvalý spory, jako drobný, ale je to nepříjemný vždycky. A taky mě připadá, že by měly být schopný je vyřešit, když spolu žijou prostě šestnáct let, tak už by měly se znát natolik, aby zbytečně ty krize nevyvolávaly.“

T: „Můžeš mi třeba říct ještě něco blíž k tý krizi, kterou jsi zažila s tou tvou kamarádkou, jaký jsi u toho měla pocity v té situaci.“

R: „To bylo tak, že jsme se moc dobře neznaly, ale prostě se z nás rychle staly kamarádky, hodně dobrý kamarádky, že prostě jsem se s ní najednou začala vídat víc, než s holkou, kterou jsem znala už asi šest let, a která byla moje nejlepší přítelkyně, tak se hned najednou se prostě během roka a půl stala z ní moje další prostě skvělá kamarádka, na což ta první přítelkyně nebo kamarádka žárlila. Já jsem z toho byla jako špatná, furt jsem se snažila, aby se spolu jako nějak zkamarádily a když už si teda začly nějak tak odpouštět, tak prostě jsem si už nebrala ty zábrany a už jsem se vysloveně bavila třeba jenom s tou novou kamarádkou. My jsme se hodně sblížily, měla jsem z toho radost a pak najednou prostě tu novou kamarádku to přestalo bavit, jak jsem jí úplně neznala, tak začla se chovat jinak a chtěla si najít jinou kamarádku, pak se, teď se...našla si, jakoby sedla si s jinou holkou a začínala se chovat úplně jinak podle toho, jak se chovala ta druhá holka. A mě to postupně čím dál víc rozčilovalo, furt jsem to, asi půl roku, jsem to se snažila tolerovat a bavit se s ní dál, ale vlastně furt jsem v duchu jsem jí prostě si říkala proč mi to dělá a proč jako dělá takový nepříjemný věci, že musí vědět, že je mi to nepříjemný, i když to asi nevěděla. No a pak prostě, pak se dostala na výtvarnou školu a nějak ta druhá holka taky a to teda bylo hodně nepříjemný, protože prostě se začly bavit už jenom o tý své škole, jak prostě mají radost z toho, že jdou jinam, že my všichni jsme dělali ještě zkoušky, prostě jsme z toho měli taky strach a ona prostě odmítala už to takhle brát. Prostě jsem se s ní úplně přestala bavit, nějakou chvíli jsem se na ní prostě naštvála a když mě...v podstatě jsem jí ani nezdravila, byla jsem fakt rozčilená, vždycky když jsem jí viděla a asi už po čtrnácti dnech prostě jsem z toho byla strašně smutná, bylo mi do breku nebo takhle a nějak jsem to furt... jako s někým jsem to furt řešila, ale vůbec mi to vlastně nepomáhalo, že mi někdo se mi furt snažil radit, ať se na ní buď vykašlu, nebo se s ní začnu bavit, ale mě se do ničeho z toho nechtělo, prostě... a pak nějak mi napsala takovej email, jako že se jí po mně stejská, že nechápe, co se stalo, místo mě přišlo, že za to může ona. Takže že se spolu zase začnem bavit. Tak jsme to zkoušely, ale už to prostě nebylo jako předtím, jako bylo to furt a furt horší, nezměnilo se to k lepšímu, sice jsme se spolu bavily, ale mě už to nebavilo prostě se s ní bavit. A jako vždycky když jsem se s ní bavila, tak jsem měla takovej pocit nejistoty v sobě, co se prostě, co mi řekne za chvíli nebo co já jí řeknu aniž bych chtěla. A pak prostě se to rozpadlo, že jsme se jako třeba občas spolu bavily, ale jako že jsem vždycky, když jsem jí někde viděla sedět samotnou, tak se mi za ní chtělo jít, ale něco zároveň vždycky mi řeklo, že bych za ní chodit neměla, že prostě to není správný, když se ona chová tak jakoby pro mě nepříjemně, když asi teďkon s odstupem času to nebylo úplně

správný, jsem měla jít a bavit se s ní přesto, ale bylo to takový náročný, no a teď kon na konci roku už jsme se spolu zase v podstatě nebavily, ale už to nebylo tak jako že bysme se spolu na sebe koukaly našťavaně nebo tak, ale prostě už to skončilo, takže už je to spíš jen spolužačka než kamarádka.“

T: „Hm. A jak dlouho to trvalo, ten pocit, kterej se nějak vázal k tý krizi?“

R: „No, k tý krizi, to vlastně od té doby, co jsme se přestaly úplně bavit, tak mi to přišlo jako krize, pak do toho emailu, tak v tu chvíli jsem si říkala, že už to bude zase dobrý, takže jsem se tak nějak zvedla v tom kamarádství a když jsem zjistila, že už to prostě dobrý nebude, tak jakoby ta krize tak nějak jakoby znovu přišla, ale už ustupovala, že už jsem se s tím tak nějak smířovala.“

T: „Hm. Takže časově to bylo třeba jak dlouho, jestli si vzpomeneš?“

R: „No, to nejhorší, tak to bylo asi čtrnáct dní.“

T: „Hm.“

R: „No, asi měsíc to byl přibližně, jako ta nejhorší. Pak takový to okolo tak to bylo zhruba celej ten rok, to bylo takový složitý ty vztahy. Ale tak vono tohle je zrovna krize, která je spíš asi spojená s věkem, všichni mi říkaj, že si, jako že to je pro to, že prostě jsme v pubertě nebo tak, takže to nemam brát tak vážně, že za pár let se spolu zase budem bavit, ale to nevím, to teda si nedokážu úplně představit.“

T: „Hm. Jaký to pro tebe bylo řešit takovouhle situaci, takovýhle pocity v sobě?“

R: „No, bylo to složitý, protože jsem nevěděla co je správný a co ne, jako protože jsem si připadala, že někdy dělám zbytečný ústupky, když si to nezaslouží, i když by si to třeba zasloužila, ale že asi proto, že jsem jí tak dobře neznala, tak jsme se prostě jako... jako když se někdo zamiluje na první pohled a pak zjistí, že to není tak, tak my jsme to měly, akorát, že to bylo jenom kamarádství, že jsme se staly nejlepší kamarádky, což bylo vlastně skvělý, protože povahově jsme si podobný, a proto se nám to třeba nepodařilo vyřešit. Takže jakoby to bylo pro mě strašně nepříjemný, když jsem zjistila, že prostě ona se chová i jinak, než jak se mi to líbilo a když pak jsem zjistila, že prostě, že se s ní nemůžu bavit, tak jsem z toho fakt měla ne depku, to zas ne, ale prostě jsem z toho byla špatná, neznala jsem takovej pocit, že by se na mě někdo vysloveně vykašlal, takže jsem z toho byla smutná no, špatná. A jako pak se to tak nějak povedlo, že jsem měla i jiný kamarády, ale prostě vždycky jsem měla pocit, že třeba nejlíp jsem se zasmála s tou starou, že prostě už se tolik nesměju a takhle, že to je škoda, že mi vlastně ta holka sebrala kamarádku a teď se s ní směje vona a dělá kraviny a takhle, což já jsem prostě nemohla z nějakýho důvodu najednou, jako po dvou letech prostě.“

T: „Kdyby ses zkusila zamyslet nad tím, co tu krizi přímo způsobilo nebo z čeho vyplynula?“

R: „No asi to bylo proto, že jsme se prostě nějak nedokázaly spolu dohodnout, se každá změnila, obě to jako odmítaly přiznat si a tím, že jsme se tak dobře neznaly, tak jsme to spolu nedokázaly řešit, takže to bylo asi... asi proto, že jsme se tak dobře neznaly, abysme to spolu mohly nějak zvládnout, i když jsme mohly, určitě, to jo, ale tak bylo to, byl to asi vzdor a nějaká hrdost, která vlastně bránila tomu znovu jakoby odpustit tý druhý to, že prostě má třeba novou kamarádku nebo že prostě se rozešla a zajímá se o jiný věci a tak.“

T: „Tys vlastně říkala, že ti různě lidi v okolí radili, říkali ti jak to bude za pár let a čím je to způsobený, věkem a tak dále... vnímáš to tak, že ti potom třeba někdo jinej v průběhu pomohl, nebo spíš ty sama ses v tom nějak zorientovala v tý situaci a nějak se s ní poprala, vyrovnala...?“

R: „No, kamarádka říkala, jako ta nejlepší, ta stará, že se na ní mam vykašlat, že si to nezaslouží, že prostě vlastně mam si jí přestat všímat, přestat se s ní bavit, jako máma mi říkala, ať jí odpustim, nebo takhle, že prostě je v pubertě, že jsem se i já změnila od té doby co jí znám, že si to třeba neuvědomuju. No a já jsem si říkala tak nějak svý věci, vždycky něco mezi tím a tak nejvíc asi věřim svému úsudku, že jo, takže prostě jsem si to dělala hodně podle sebe, ty svý pocity jsem si rovnala podle toho, jak mi to přišlo, že třeba někomu by to

co zr..., že úplně... nepozdravila nebo tak, by to někomu přišlo jako prkotina, prostě mě to v tu chvíli přišlo jako velká věc, že jsem v tu chvíli měla pocit, že se provinila hodně a když jsem to pak někomu tlumočila, tak zas takovej pocit neměl, takže spíš jsem se spolíhala na sebe, na ty svý... Ale taky nevadilo se z toho vypovídat a prostě říct ty svý pocity je příjemný, hnedka má člověk pocit aspoň, že není na to jako nějak sám. Nebo třeba, já mám jako sestřenici, která je o rok starší než já, ale vlastně je to moje dobrá kamarádka, tak nějak mi připadá, že se ve všem vyzná, tak ta vždycky, ta mi dokázala zvednout náladu, sice jakoby mi úplně neporadila, ale dokázala mě prostě rozveselit nebo prostě přinutit, abych si užívala i něco jinýho, než se do toho potopila moc a přestala si všimát ostatních lidí.“

T: „Hm. Když si takhle zpětně zamyslíš nad tou krizí, kterou jsi ve vztahu prodělala, tak vidíš dneska třeba něco, co ti to přineslo? Je vůbec něco takovýho?“

R: „No tak je to zkušenost, že když se člověk do něčeho vrhne prostě po hlavě, najednou přijde někdo skvělejší, tak za chvíli mu může připadat, že to udělal zbytečně, že takovej pocit určitě mám, že jakoby to není zbytečný, teďkon zpětně vidím, že prostě je to dobrá holka. Já ani nevím, jestli to tak vnímala, tak hluboce jako já, možná jo, možná ne, ona je taková citlivá, ale zároveň možná na něco jinýho než já. Takže určitě mám pocit, že bych měla příště víc přemyslet o těch lidech, než jenom o tom, že mám prostě s nima zábavu, že mě to baví, tak bych měla přemyslet o tom, jak dál se k nim chovat, aby se mi nestalo to, co se mi stalo, abysme si nepřestaly rozumět, takže víc přemyslet o těch lidech, než jenom si to užívat dokud to jde, tak to asi taky není správný. Sice jako bylo to fajn, ty dva roky, to byla jako zábava a tak, ale zase mohlo to pokračovat doteď, vždyť s tou starou kamarádkou se znám už od třetí třídy a prostě i u nás byla jako na návštěvě a tak a prostě to určitě to neskončí to kamarádství. Ale tohle jako, bylo takový rychlý a prostě teď to skončilo, možná zbytečně, třeba jako se to zase po nějakym roce dvou, kdo ví, až si zase od sebe na chvíli odpočinem, tak to bude lepší, snad.“

T: „Hm. Ty už o tom možná mluvila, tak jen jestli bys zkusila shrnout do několika vět, jak ses vlastně z té krize dostala?“

R: „No, tak postupně to začalo přecházet trochu samo, že jsem si těch čtrnáct dní zhruba jsem si říkala, jaké jsem chudák a jak prostě tím trpím a takhle, a pak jsem se s tím začala smířovat tím, že jsem tak nějak ochladla, snažila jsem se okolo sebe udělat takový brnění a nevnímat úplně přesně to, co ona všechno vlastně dělá, to, co mi vadí, tak to nevnímat jako takovej problém a vnímat to prostě jako její potřebu, co prostě chce ona sama dělat, co jí zajímá nebo co jí baví a pokoušet se s ní vyjít, i když ne tak jako dřív, ale vyjít s ní. Trošku sama, tak nějak jsem... jako... já takovýhle krize jsem jí prožívala sama, jakoby po svém, ale zároveň já ráda čtu nebo takhle, takže prostě o tom i jsem o tom četla, takže mám o tom nějakou představu. Vždycky když si pak člověk vzpomene na toho svýho oblíbenýho hrdinu, jak prostě se s tím dokáže vypořádat a jak to pak jako zvládne všechno a je pak šťastnej, tak jsem si tak jako nějak v duchu, možná jsem si to ani neuvědomovala, ale řídila jsem se prostě tím, co už jsem znala z knížek nebo prostě co jsem znala z vyprávění od jiných lidí a tak. A takže tak nějak ani jsem o tom nevěděla, ale sama prostě třeba okolí, aniž bych si toho úplně všimla, tak vlastně ty příklady z toho okolí mi pomohly se z toho nějak jakoby vědět co dál, co je nejlepší.“

T: „Ještě mám na tebe ještě jednu spíš takovou volnou otázku, jestli tě ještě něco napadá k tomu tématu krize, o čem jsme třeba vůbec nemluvily nebo k čemu jsme se nedostaly, čeho jsme se nedotkly?“

R: „No, možná, že jsme nemluvily o těch důsledcích té krize, moc, že pokud se z toho člověk nedostane, tak jsou ty důsledky vlastně špatný, pokud se z toho dokáže dostat, tak to jsme možná... to jsme asi říkaly, jenom tak, že když se z toho dokáže dostat, tak má z toho pak dobrý pocit, že jakoby něco dokázal, i když je to jenom vlastně abstraktní zase věc, že to není nic konkrétního, nebo nemusí to bejt nic konkrétního. Ale když prostě má ten... když se mu to

nepovede se z té krize dostat, tak třeba to celej život, nebo nějakej čas vnímá jako svojí prohru, což je zase špatný, že jo, zase má pocit, že prohrává, místo aby vyhrával.“

T: „Hm.“

R: „Jinak... nevím, no, co dalšího...“

Fanda_ZŠ

Po zadání kresby přemýšlí, co má nakreslit:

R: „Tak já nevím, jak bych to jako ztvárnil. Jako nějakou spíš krizovou situaci nebo spíš jako pocit?“

T: „To nechám na Tobě. Jestli to máš spojený s nějakou konkrétní situaci, tak jí klidně můžeš nějak třeba i schématicky nakreslit a pak si o těch pocitech můžeme popovídat. Nebo to můžeš udělat přesně naopak – zachytit pocit a pak to slovně dokreslíš tou situaci.“

R: „No, já jsem tu prví krizi skoro ani neprožíval, protože jsem o ní skoro ani nevěděl.“

T: „Hm.“

R: Rozmýšlí se a pak říká: „Nevím, já bych udělal možná jako explozi těch emocí a pocitů prostě, se to uklidní třeba nějak.“

T: „Hm.“

K obrázku:

T: „Můžeš mi, prosím, něco říct k tomu obrázku?“

R: „Já nevím, jak bych udělal tu explozi, to je prostě exploze pocitů jako jedna ze začátku, když se na to přijde, tak se vlastně.. to vyvolá nějakej pocit, taková explozivní reakce nějakýho pocitu a ono se to postupně uklidnuje.“

T: „Hm, děkuju.“

R: „No, třeba moje krize, i když to byla taková krize nekrize, pro mě to vlastně krize nebyla, protože já jsem... v pěti letech se zjistilo, že mam zánět mozkovéch blan a vlastně jsem chodil na různý vyšetření a potom jsme zašli do Motola a tam se na to přišlo a já jsem vlastně na to přišel, až když jsem byl odoperovaný, protože mě to nikdo neřek a když mi vlastně jako, já jsem de facto dostal nějakou injekci, nějak jsem byl uspanej a pak jsem se vzbudil až když jsem byl odoperovanej a potom až jsem zjistil, že jsem operovanej. Takže krize pro matku a pro všechny a hlavně zase jsem poznal jako kdo jako za mnou stojí, i když se tak někdo občas nechová, třeba muj bratr, starší. Ale v přuběhu, v tý rekonvalescenci se postupně všichni snažili mě nějak pomoct, takže nebylo to jenom špatný, ale nebylo to jenom dobrý. Prostě to má svoje následky. Ale vím, že by mi někdo pomoh, kdyby se mi zase něco takovýho stalo nebo i někomu jinýmu.“

T: „Tys teď popsal situaci kolem tý operace, co jsi v tom vnímal jako tu krizi?“

R: „Já jsem tu krizi ani tak moc nevínímal, já jsem to vnímal spíš jako krizi pro moje okolí, protože matka, ta z toho byla na nervy, protože vlastně ono se zjistilo, že to bylo dědičný a že ona proti tomu měla nějak imunitu nebo nevím, ale to pro ní byla krize, jednak, že má nemocný dítě a že je riziko, že vlastně jsem se...že se ta operace nezdaří, jako se zdaříla, že třeba budu mít nějaký problémy hodně velký a jednak krize v tom, že ono to má i svý následky a ty následky maj svý důsledky, třeba, že jsem pomalejší, mam problémy s růstem, to mam ještě krz to, že jsem byl ozařovaný a potom nemam vlasy a nerostou mi moc a jinak jako myslim, že s většinou věcí se dá vyrovnat. Ta pomalost má ještě nějaký ty dyslexie a ty poruchy, ale to nevínímám jako krizi. Takže jinak tu krizi moc nevínímám, ale myslim, že v tomhle byla ta hlavní krize, v těhle věcech.“

T: „Takže spíš v těch důsledkách?“

R: „No, jako začátek byl v té operaci a jestli mi potom něco nebude, jo... to bylo hlavní jako, to, že někoho ztratím, z toho byla ta krize. Ještě nějaký... prožívalo to víc lidí, širší kruh rodiny a nějaký známí to prožívali, takže v tom jsem to hlavně vnímal.“

T: „Hm. Zkusil bys nějak určit, čím to vlastně začalo, jestli tou operací nebo ještě něčím předtím?“

R: „No, vono jako předtím vono nebylo kde, protože já vlastně jsem nechodil do školy. Já jsem byl v předškolním věku a to bylo vlastně... asi jsem chodil do druhé třídy, no, tak nějak to bylo kolem té druhé třídy. No a předtím vono moc té krize s těma věcmi tam moc nebyla. Vono jako trochu byla krize tam, že vlastně mě něco bylo, mě prostě pořád bolela hlava a máma nevěděla co s tím a pořádně s tím nemohla nic dělat, takže mohla chodit jenom po doktorech, jo. I když ona má... je vystudovaná medička, takže ona má známí, kteří jsou pediatři a prostě doktoři vesměs, takže jsem byl postupně asi u pěti doktorů až ten pátej, ta mámina kamarádka, řekla, že by stálo za to zajít do Motola. No a tím to trochu začalo a vlastně ta krize skončila tím, když se to... když zjistili, že mam ty mozkový blány a začala ta s tím, že se vlastně bála o mě. To bylo asi tak...“

T: „Hm. A jak dlouho to tak trvalo?“

R: „No tak řekněme ta prvotní fáze, to bylo tak dva roky, to byla ta prvotní, kdy jsem jenom ležel a potom byla fáze, kdy jsem jako normálně jako byl docela v pohodě, ale chodil jsem na ozařování a měl jsem hodně těch, vyšetření, jsem měl asi dvě za půl rok a pak na vyžádání, takže byly dost častý. A potom vlastně bylo, že jsem začal brát růstovej hormon a měl jsem... pořád těch kontrol ubývalo, jak se vzdalovalo vlastně to datum té operace pořád a to trvá až do teď, zejtra jdu na endokrinologii.“

T: „Ještě když se vrátím k tomu období, kdy jsi byl v krizi, vzpomeneš si, jaký jsi měl u toho pocitu?“

R: „No, smíšený... jednak jsem viděl, že to trápí mámu a moje okolí, takže asi nějaký pocitu smutku, ale zase na druhou stranu jsem měl radost, když jsem viděl, jak nás to jako spojilo a že se na ty lidi kolem sebe můžu spolehnout, když se něco takového stane. No, v té nemocnici, zvlášť v určitém období, to bylo hodně nepříjemný, blbě jsem spal, pořád byly nějaký vyšetření.“

T: „Hm. A jak jsi s tou situací krize zacházel? Jak jsi ty pocitu řešil?“

R: „Tak já jsem se to snažil řešit tím, že jsem něco dělal. Něco jsem omalovával, to si pamatuju... a tak. No a prostě na to nemyslet, zkusit se zabývat jinejma věcmi. Taky mi hodně pomohlo, že tam se mnou pořád někdo byl – často tam chodila máma, pak jsem byl na pokoji, kde mohla bejt se mnou, tak to bylo dobrý. Táta musel chodit do práce, takže se tam pak střídali, máma přes den a táta večer.“

T: „Tys teď mluvil o mámě a tátovi, jak byli při tom s tebou..., takže jsi na tu krizi nebyl sám? Byl někdo, kdo ti pomáhal, podržel tě?“

R: „Ne, nebyl jsem sám, rodiče mi hodně pomáhali i jejich známí, vlastně mámina známá mi tam něco posílala... Je pravda, že ta krize jako fakt dost prověří ty lidi, kterejm na vás záleží.“

T: „Hm. A jak ses z té krize dostal ven?“

R: „No, já jsem se z ní dostal tak, že jsem něco dělal, že jsem jenom neležel, pak taky tím, že mi lidi kolem mě hodně pomáhali. Taky jsem věděl, že to bude lepší, že se uzdravuju. Takže asi všechno dohromady.“

T: „Myslíš, že se na krizi dá vidět něco pozitivního?“

R: „No, já myslím, že někdy možná jo, třeba to, jak se lidi spoje. Když byla třeba ta tsunami, tak jak tam lidi posílali peníze.“

T: „Hm. Máš představu, jaké by bylo ideální řešení krize?“

R: „Řešením krize je nepoddávat se tomu, ale dělat něco jinýho, tak třeba, když si někdo poraní ruku a předtím hodně hrál na klavír a teď už mu to tak nepůjde, tak by si měl najít něco, v čem bude taky dobřej, co ho bude bavit. No a taky to s někým probrat, třeba i za

někým jít, za nějakým odborníkem. No, asi tak.“

T: „Kdyby se někdo z tvých známých nebo kamarádu ocitnul v nějaký krizový situaci, tak věděl bys, co mu říct, jak mu poradit, pomoci?“

R: „Jo, asi jo. Ale hlavně by si o to musel říct, protože někdo se za tu krizi třeba stydí, takže to třeba ani nikdo neví, že je v té krizi. Ale kdyby mi to řekl, tak bych ho určitě vyslechnul a pomáhal mu hledat řešení, ale musel by chtít.“

T: „Hm. Teď spíš takové fantazijní otázky...kdyby krize byla barvou, tak jaká by to byla?“

R: „...asi tmavě šedá v kontrastu s takovou žlutooranžovou. Protože svět je barevný, tak ani ta krize není černobílá. Musí tam být ten kontrast, protože v tom může být i něco dobrého, tak tam je ta oranžová s tou žlutou.“

T: „Hm, dobře a stejně tak kdyby krize byla zvířetem, tak jaké by to bylo?“

R: „Asi pavouk, hodně lidí se jich bojí. Některý jsou neškodný, ale některý můžou hodně ublížit.“

T: „Dobře, ještě bych se tě chtěla zeptat, jestli bys mi zkusil nějak popsat, co to pro tebe ta krize je, jak jí vnímáš, co si pod tím slovem představuješ? Třeba kdybys to měl někomu popsat, co to ta krize je?“

R: „Je to nějaká situace, nebo pocit, když má někdo nějaký problém, třeba to můžou být nějaký katastrofy, neštěstí.“

T: „Hm, tak já ti moc děkuju za popovídání.“

Oskar_ZŠ

Kresba:

T: „Zkusil bys mi to nějak popsat, cos nakreslil?“

R: „No, prostě ten je pořád venku a prostě se dostanou do určitý fáze, kde se prostě hádají strašně a ani jeden nechce ustoupit a není to příjemný ani pro jednoho.“

T: „Hm. Tak jo, díky.“

Vlastní rozhovor:

T: „Možná v návaznosti na to, jestli bys mi zkusil říct, co to vlastně ta krize pro tebe je, co si pod tím představuješ?“

R: „No, určitej problém. Prostě nějaký problém, kterej se prostě nedá jen tak vyřešit. Je to problém třeba dvou osob, nebo i víc, nebo prostě, že se třeba stala nehoda, nebo různý katastrofy prostě a ten člověk z toho je dá se říct traumatizovanej.“

T: „Hm.“

R: „No, to je asi všechno.“

T: „Dostal ses někdy ty do situace podobný té, kterou jsi teď popsal?“

R: „No, tak to určitě jo, ale teď si nic nevybavuju.“

T: „Dobře. A dokázal bys přijít na to, co by mohlo být takovým jako spouštěčem nebo příčinou krize?“

R: „Třeba úmrtí a potom ten majetek, jak se rozdělí. Autonehoda taky. Požáry různý a takovýchle věci.“

T: „Hm. A jak dlouho třeba ta krize může trvat, co myslíš?“

R: „Nevím, někoho třeba může přejít po třech dnech, někoho po roce, po dvou. Prostě podle mýho záleží na typu toho člověka.“

T: „Hm. Myslíš, že se to dá nějak ovlivnit, jestli se člověk dostane do té krize nebo ne?“

R: „No, tak to určitě. Kamarádi, příbuzný můžou pomoci většinou, a nebo potom se obrátit na nějakýho doktora speciálního.“

T: „Hm. Když si zkusíš vybavit, ty jsi říkal nějaký příklady té krize, tak jestli jsi třeba u někoho ve svém okolí nebo v televizi viděl nějakou takovou situaci, tak jak myslíš, že to člověk prožívá, kterej je v krizi, jak to vypadá?“

R: „No, ty, který jsou při smyslech třeba, tak to musí prožívat hrozně, protože prakticky věděj třeba, že umřou. Jako pro jinýho, kdo to nezažil, tak to nemůže popsat prostě.“

T: „Myslíš, že by ses ty sám zkusil vcítit nebo přenést do té situace, jak tomu člověku v krizi může bejt, ať si představíš jakoukoli krizi, tak jaký u toho ten člověk bude mít asi pocity?“

R: „Podle mě smíšený. Prostě nejdřív bude myslet na rodinu, potom třeba na sebe a takhle dokola, bude třeba ještě přemejšlet co bude potom nebo co udělal špatně.“

T: „Hm.“

R: „To je asi všechno.“

T: „Jak myslíš, že to řeší takovej člověk, kterej je přímo v té krizi, jak s tím zachází s takovou situací?“

R: „No, většinou zpanikaří. A nebo někdy to taky nechaj bejt.“

T: „Myslíš, že bys věděl, co dělat, kdyby ses ocitnul v nějaký takový situaci?“

R: „Asi ne. Fakt nevím. Třeba možná při té nehodě na dálnici bych se snažil zachránit, někam se třeba uhnout, ale jako nevím, no.“

T: „Když je člověk v té krizi, tak co myslíš, co je pro něj lepší, když je v tom nějak sám, sám o tom přemejšlí, sám to řeší, nebo když je někdo s nim, třeba to s nim probírá...“

R: „Podle mě, když je někdo s nim, prostě, že si můžou třeba proměnit ty názory, prostě může si promluvit, že to v sobě nedusí.“

T: „Hm. Myslíš, že jsou nějaký východiska z té krize, jak se z ní dá dostat ven?“

R: „No, určitě, jako vypovídat, popovídat si nebo to prostě se pokusit vyřešit nějak... třeba jít na to místo a tam se pokusit to objasnit, jestli to byla moje chyba nebo nebyla a podobně.“

T: „Hm. Myslíš, že se na krizi dá vidět něco pozitivního?“

R: „Ani ne.“

T: „Myslíš, že existuje nějaký ideální řešení krize?“

R: „Určitě jo, ale nenapadá mě žádný teďko.“

T: „Kdyby se někdo z tvých kamarádů nebo blízkých ocitnul v situaci krize, tak myslíš, že bys věděl, co mu říct nebo jak mu pomoci?“

R: „No, určitě nějak ho utěšit, prostě nevím, třeba že má přátele, blízký a podobně. To je asi všechno.“

T: „Hm, dobře. Teď možná takové fantazijní otázky. Kdyby krize byla barvou, tak jaká by to byla?“

R: „Červeno-černá. Třeba červená při těch nehodách jako krev a černá jako úmrtí.“

T: „Hm. A stejně tak kdyby krize byla nějakým zvířetem, tak jaké by to bylo?“

R: „Třeba had, protože nikdy se neví, kdy zaútočí.“

T: „Hm. Ještě bych se tě chtěla zeptat, jak jsme se bavili o té krizi, tak jestli tě napadá něco, o čem jsme se nezmínili a bylo by důležité, aby to zaznělo?“

R: „Hm, nevím, já ty krize moc nemívám, tak fakt nevím.“

Dětský diagnostický ústav Dobřichovice

Robert DDÚ

Kresba:

Po zadání tématu neví, co by nakreslil. Ani po několikátém povzbuzení a doplňujících otázkách neví, co má kreslit. Nechávám tedy kresbu na závěr rozhovoru s tím, že ho možná během povídání něco napadne.

Vlastní rozhovor:

T: „Zkusil bys mi říct, co to pro tebe ta krize je, jak jí vnímáš, co si pod tím představuješ?“

R: „Já nevím... třeba, že někdo nemá peníze a pak krade nebo prostě... já fakt nevím.“

T: „A zažil jsi ty třeba nějakou situaci, která pro tebe byla tou krizí?“

R: „Třeba jsem měl krizi takovou, že jsme prostě jeli s kámošem, najeli jsme na takovou polní cestu a tam prostě se objevila srnka. My jsme jeli ve větší rychlosti, tak jsme jí sundali a točili jsme se po střechě. No a já jsem vlastně vyšel z auta, ne a on někde vypad o kus dál z auta, nevím kde. No, ty jo, nevím, pak jsem říkal, že zavolám policisti, no a on říkal, že je nevolám, že by byl problém. No a on pak zdrhnul. No a já právě, že jsem nevěděl, co a jak s nim, že prostě kdyby bylo něco špatně, tak nevím..., ale to jsem byl ještě menší. Tak to jsem byl asi v tý největší krizi.“

T: „Hm, to věřím. A jak to probíhalo u tebe, co se dělo v tobě v tu chvíli, jaký jsi měl pocity?“

R: „Takovej divnej jsem byl, celej jsem se klepal úplně, divnej stav to byl.“

T: „A jak dlouho to trvalo tenhle pocit?“

R: „Asi tak půl hodiny a pak už to bylo docela v pohodě. Pak jsem se trochu nějak uklidnil.“

T: „Jak jsi to vlastně řešil, jak jsi s tím zacházel?“

R: „Já, nijak, prostě jsem si sednul, říkal jsem si, že se musím nějak zklidnit, jinak bych sebou praštil, nebo něco takovýho. Docela v pohodě, no. A pak za 14 dní jsem vlastně zjistil, kde je, bylo to v pohodě.“

T: „Když jsi byl v tý situaci takový největší krize, tak byl jsi na to v tu chvíli sám, nebo byl někdo ve tvym okolí...“

R: „Ne, byl jsem tam sám, vlastně než přijeli policisti.“

T: „Takže ses z toho musel dostat sám?“

R: „Hm.“

T: „Co ti v tu chvíli probíhalo hlavou nebo na co jsi myslel?“

R: „Úplně na nic. Jenom jsem myslel, co se tady děje, úplně on nikde a já tam sám, to jsem měl tu největší krizi. On úplně zdrhnul, pak za 14 dní jsem zjistil, kde byl. Moc velká krize to byla.“

T: „Kolik ti vlastně bylo, tys říkal, že to bylo nějak dřív?“

R: „No, to jako, to jsem byl menší, to mi bylo tak devět, deset, já si to tak úplně nepamatuju, ale byla to největší krize, jako byly i menší, ale ty byly o ničem.“

T: „A o čem byly třeba ty menší?“

R: „Tak to je třeba, že jsem tři čtyři dny nekouřil a chcete si zapálit a nemáte co, nemáte kde, když jste zrovna tady. To je taková divná krize. Nejhorší je to, když něco chcete a nemáte to.“

T: „Hm a co by to ještě mohlo bejt jinýho?“

R: „No, já jsem akorát závislej na těch cigaretách, třeba vydržim dva tři dny, ale pak si musím stejně zapálit, prostě to nevydržim.“

T: „Jak ti u toho je?“

R: „Je to zvláštní, ale je to pak lepší.“

T: „A v tu chvíli kdy nemůžeš?“

R: „Tak jako přemejšlíte, kdy si zapálíte, já nevím, kde si zapálíte, to je nejhorší, myslíte furt na to. Já nevím, já se právě musím něčim zabavit, abych na to nemyslel.“

T: „Hm.“

R: „No, ale pak jsme na pokoji a já si říkám: Já bych si tak zapálil. To je nejhorší.“

T: „A jak to řešíš? Tys říkal, že se to snažíš nějak zatlačit tím, že se zaměstnáš? Je ještě něco, co ti v tom pomáhá?“

R: „Tím, že se něčim zabavim, tak zkouším nějak přestat, ale prostě stejně si někdy zapálím, to už se prostě nějak přestat nedá, no. Vždycky tak po dvou po třech dnech si tak zapálím, někdy třeba denně vykourim dvě, tři, když to jde. Je to zvláštní, no.“

T: „Ještě tě napadá nějaká situace, kterou bys považoval za krizi, třeba i menší?“
R: „Ne, vůbec. Akorát s těma cigaretama, jinak žádná. Jinak docela v pohodě. No a pak jako, že bych chtěl tady odsad' domu, no, ale to asi nevyjde.“
T: „Myslíš, že se dá na krizi vidět něco pozitivního?“
R: „No, já nevím...asi ne.“
T: „Máš představu jaký by bylo ideální řešení krize?“
R: „Hm, ani ne. To se vždycky nějak vyřeší.“
T: „A kdyby se někdo ze tvých kamarádu nebo z tvých blízkých ocitnul v situaci krize, tak myslíš, že bys věděl, jak mu pomoci, nebo co mu říct?“
R: „To asi ne, já bych mu to rozmluvil. Jako nevěděl bych úplně jak, ale pokusil bych se o to.“
T: „Co tím myslíš, rozmluvil?“
R: „Jako třeba, podle toho, jakou on má krizi, že bych mu to nějak rozmluvil třeba.“
T: „Takže by sis s ním o tom nějak promluvil?“
R: „Hm.“
T: „Kdyby sis měl představit, že krize je nějakou barvou, tak jaká by to byla?“
R: „Jak jako barvou, to vás nechápu.“
T: „Když si třeba představíš ty pocity, který jsi měl, když jsi prožíval krizi, tak kdyby sis měl představit nějakou barvu pod tou situací, pod tou krizí.“
R: „Hnědou..., protože teď zrovna myslím na ty cigarety.“
T: „Ta hnědá představuje něco, co máš spojeného s tou cigaretou?“
R: „Hm, tabák.“
T: „Hm, dobře. A kdyby krize byla zvířetem, tak...?“
R: „Zvířetem...to je divný. To fakt nevím.“
T: „Tak to necháme. Myslíš, že bys mi teď zkusil něco nakreslit?“
R: „Fakt ne, vůbec nevím co.“
T: „Můžeš třeba zkusit nějak zaznamenat, zachytit tu situaci, o který jsme tady mluvili, nějakou, jakokoliv, tu dřívější, nebo to, co tě tady teď nejvíc pálí...“
R: „To mám nakreslit?“
T: „To už nechám na tobě.“
Začne kreslit.
R: „No, na tohle teď myslím.“
T: „Hm.“
R: „Takže bych si dal cigaretu.“
T: „Takže to je teď pro tebe v tuhle chvíli krize?“
R: „Hm. Dva a půl dne už jsem nekouřil, dneska to je třetí den, když to vydržím.“
T: „Hm. A jak ti teď je?“
R: „Jako normálně...prostě, zapálil bych si.“
T: „Hm. Já bych se tě teď na závěr chtěla zeptat, jestli máš k tomu tématu krize něco, o čem jsme nemluvili a co by bylo důležitý říct, co by mělo zaznít?“
R: „Ty jo, nevím...asi ne.“
T: „Hm. Dobře, tak to je ode mne vše, já ti moc děkuju za popovídání.“

Petra_DDÚ

Kresba:

T: „Zkusila bys mi říct, co na tom obrázku je, co se tam děje?“

R: „Opuštěná příroda.“

T: „Hm.“

R: „Vlastně, jak je opuštěná příroda, tak to je vlastně můj život, že věčně taky opouštím rodinu.“

T: „Hm. Tak děkuju.“

Vlastní rozhovor:

T: „Zkusila bys mi říct, co to pro tebe ta krize znamená, jak jí vidíš?“

R: „Tak je to když se člověk dostane do stavu, že si myslí, že mu nikdo nemůže pomoci, že mu všichni akorát ubližují.“

T: „Ještě něco by tě napadlo?“

R: Vrtí hlavou.

T: „A zažila tys nějakou situaci, o které bys řekla, že to je krize?“

R: „No tak já mám spoustu těch, jakoby důvodů, protože já se kolikrát hádám s rodinou, umřel mi taky pes, koně mi málem zabili a kámoška...kámošku srazilo auto, takže já těch věcí mam hodně.“

T: „Hm. Co by to pro tebe bylo, kdyby se řeklo taková největší krize?“

R: „To je třeba, že bych se pohádala s mámou, že bych se s ní nikdy neviděla.“

T: „A setkala ses někdy s takovou situací, která by byla tou krizí?“

R: „Tak s tím psem. Pak s tím, že jsem se kolikrát pohádala s mámou a byla jsem třeba na deset dní od ní pryč, i dýl.“

T: „A jak to vypadalo, nebo jak to probíhalo třeba ta krize s maminkou?“

R: „To jsem odmítala s každým mluvit, nechtěla jsem ani vycházet z domu a byla jsem vlastně furt zavřená.“

T: „To muselo bejt hodně těžký.... Myslíš, že dokážeš určit, co tu krizi způsobilo?“

R: „Tak já jsem se s mámou věčně hádala kvůli tomu, že do školy chodím a nechodím, co dělám za problémy a nedělám...kvůli ptákovinám.“

T: „A víš, čím to nějak začalo?“

R: Mlčí.

T: „Nebo jak ses do té krize dostala?“

R: „Tak, že když se hádáme, tak já se těch hádek bojím a uteču od nich prostě pryč někam.“

T: „Hm. A jaký máš u toho pocit?“

R: „Třeba mám náladu na pár dní, že už se to nikdy nevrátí do vztahu, v jakým to bylo na začátku a... blbej pocit.“

T: „V čem se bojíš, že by ten vztah moh bejt jinej, než na začátku?“

R: „My jak se věčně hádáme, tak se bojím, že ty hádky nikdy neustanou.“

T: „Hm. A jak dlouho to trvalo ta krize, nebo jestli ještě trvá...?“

R: „No, to trvá už čtrnáctej den.“

T: „Tys mluvila o tom, že je ti to nepříjemný, když se hádáte a bojíš se, že to nikdy neustane...jak to řešíš tyhle pocity, nebo situace, jak s nima zacházíš?“

R: „Já to většinou nechám, ať se vybarví samo, snažím se na to zapomenout.“

T: „Hm. A když jsi v takovýhle krizi, tak jsi na to sama, nebo máš někoho ve svém okolí, kdo...?“

R: „No, mam kámoše, který mi pomáhaj.“

T: „A co konkrétně ti pomáhá?“

R: „Tak rozhodně když se odvážu v něčem jiným, než myslet na tu hádku. Třeba když si jdu zaplavat nebo něco. Tenkrát mi pomohlo, když jsme šli na koně.“

T: „Říkáš tenkrát, tak jestli to bylo po nějaký hádce, která byla nějak důležitá nebo nějak složitá, významná?“

R: „No tak, ta hádka pro mě znamenala hodně, protože je to vlastně kvůli máminýmu přítelovi, že já se s ním nesnesu.“

T: „Hm. A jak to vypadalo, než jste se začaly hádat s mamkou?“

R: „To bylo v pohodě, to jsme spolu chodily po nákupu, venčit psa, na vycházky, taky jsme spolu třeba jezdily do jinýho města, za jejíma kamarádama. Řešily jsme to, jak vyřešit ty problémy, který já jsem třeba dělala.“

T: „Když jsi teď mluvila o problémech, který jsi dělala a řešila s mamkou, tak ty problémy vnímáš taky jako krize, nebo...?“

R: „Většinou jo.“

T: „A čeho se týkají třeba?“

R: „Tak to je většinou kvůli mně, že chodím třeba pozdě domů, nebo, že se bavím s lidma, se kterejma si máma nepřeje, abych se bavila. A nebo třeba, že mě vynadá, že mě zatáhnou do nějakýho problému, ale ono to není pravda, tak se hned začneme hádat.“

T: „A kdy to začalo tyhle problémy?“

R: „Od mých desíti let.“

T: „A víš, čím to třeba začalo ty problémy už tenkrát?“

R: „Ne.“

T: „Když se vrátíme k té krizi, co prožíváš teď s tou mamkou, vidíš nějaký východiska z té krize, dá se z ní nějak dostat ven?“

R: „Tak ono se to většinou vyřeší tak, že to za mámu vyřeší třeba její táta nebo někdo takovej z rodiny, kdo nám oběma promluví do duše.“

T: „Hm. A jak to vypadá, když vám takhle někdo promlouvá do duše?“

R: „Že třeba se s ní nemám hádat, že to nemá cenu, že jsme rodina a máme se mít rádi, no a prostě že jakoby, že máme držet při sobě.“

T: „A jaký to pro tebe je, když tohle děda říká?“

R: „Tak já mu věřím zase. Když mi tohle řekne, tak já se třeba tý mámě omluvím a pak se s ní zase v pohodě bavím.“

T: „A pomůže to, když si s váma takhle děda promluví?“

R: „Ono to pomáhá hodně.“

T: „Hm. Ještě bych se tě zeptala, myslíš, že se dá na krizi vidět něco pozitivního?“

R: „Asi ne.“

T: „Máš představu jaký by bylo nějaký ideální řešení krize?“

R: „Tak já nevím, protože já se věčně seberu a odejdu, já to nijak neřeším. A prostě jakoby před tím utíkám.“

T: „Kdyby byl někdo z tvých blízkých nebo přátel v nějaký krizi, tak věděla bys, co mu říct nebo jak mu pomoci?“

R: „To bych mu dokázala pomoci.“

T: „A jak třeba.“

R: „Říct mu třeba, že se nemá čeho bát, že čas to prostě...časem to všechno zvládne. Nesmí se vlastně bát průběhu svého života.“

T: „Hm. Teď mám na tebe možná takový fantazijní otázky. Kdyby krize byla barvou, tak jaká by to byla?“

R: „Černá.“

T: „A významově, co by znamenala černá ve spojitosti s krizí?“

R: „Smutek.“

T: „Hm. Takže máš s tou krizí spojený nějaký smutek...Ještě něco?“

R: Vrtí hlavou.

T: „A kdyby krize se proměnila v nějaký zvíře, tak který by to bylo?“

R: „Vlk.“

T: „Hm. A co znamená vlk ve spojitosti s krizí?“

R: „Tak on většinou nenávidí svoje okolí a ohrožuje zvířata a možná je chce zabít.“

T: „Hm. Teď se chci ještě na závěr zeptat, jestli je něco o čem jsme nemluvili, co se týká krize a bylo by důležité, aby to nějak zaznělo?“

R: „Ne, není.“

T: „Dobře, tak já ti moc děkuju za popovídání.“

Simona DDÚ

Kresba:

T: „Zkusila bys mi něco říct k tomu obrázku?“

R: „Já nevím, tak, se doma často hádali, prali se, táta pořád vyhrožoval mámě, že jí zabije a nás taky. Pak po mě táta chtěl, abysem stáhla nahoru tričko a pyžamo... Prostě, když se prali, tak tekla z mámy krev, nebo ze sourozenců někdy. Když se jednou prali a máma vstávala, tak o ní táta zlomil koště, tak měla takovej pruh velké fialovej. Prostě mam zkažený dětství si myslím.“

T: „To muselo bejt fakt hodně těžký.“

Vlastní rozhovor:

T: „Zkusila bys mi říct, co si představíš, když se řekne krize, jak to vnímáš a jak to cítíš?“

R: „Že někomu něco schází? Ale hodně, že to potřebuje k životu.“

T: „Hm. A zažila jsi někdy ty takové situace, které by se daly nazvat krizí, nebo setkala ses s tím někde ve svém okolí?“

R: „Setkala jsem se doma s tím, pořád. Třeba když táta pod mámě pod krkem měl nůž, kdy se mlátili, když chlastali, oba dva chlastali, když po mě něco házel, vyhazoval mě z baráku, pořád, to je hodně věci. Nebo když třeba... to ani tak velká krize nebyla, když mi scházely cigarety, ale spíš nervy takový.“

T: „Hm.“

R: „Pak, že chci bejt u tety, tak mě sem dali na dva měsíce. Mě sem vlastně nešoupla sociálka, ale máma. To bylo pro mě taky dost silný. A oni si teďka vymysleli, že to, že strejda se se mnou vyspal. Když... právě, že já jsem všechnu pravdu řekla co se doma dělo, že táta po mě chtěl to a to, no a oni to všechno svedli na strejdu, že strejda se se mnou vyspal.“

T: „Jak jsi to vlastně prožívala?“

P: „Pořád jsem brečela, jsem utíkala, kradla jsem jim cigarety. Hulila jsem trávu chvilku. Pořezala jsem si nohy kvůli nim.“

T: „Vzpomněla by sis, kdy to nějak začalo nebo co tu krizi způsobilo?“

R: „No, to začalo od té doby, co mladší ségra se narodila, od šesti let. To byly první, že jsem kurvička a takovýhle, no a když jsem byla trošku větší, tak nevím, asi ve dvanácti, no ve dvanácti táta po mě chtěl ty věci a takový.“

T: „Hm.“

R: „Už od šesti let jsem se starala o ségru.“

T: „Takže ta krize trvala od těch šesti let... až do teď v podstatě?“

R: „No, ještě trvá pořád. Vlastně teďka jsem tady... A já si myslím, že mě šoupnou do osmnácti do děcáku. Takže pět let asi budu v děcáku, protože si myslím, že mě k tetě nešoupnou.“

T: „Jaký jsi měla u toho pocity, když se tohle všechno dělo?“

R: „Strašný, prostě děsivý.“

T: „Co tě třeba napadalo, co ti běželo hlavou?“

R: „No pořád mi... právě, že my tam máme okno a bydlíme v prvním patře, teda bydlela jsem tam s nima, no tam byly dráty, kabely a strom a pořád jsem přemýšlela, že bysem vyskočila z toho okna na ten strom. Nebo taky, že začnu si píchat, to podřezání s těma nohama, to už jsem si udělala kvůli tomu, že to, jako co mi dělali. Všelíjaký věci, že si udělám, že nebudu chodit do školy, ale musela jsem chodit.“

T: „Jak jsi s tím vlastně zacházela, jak jsi to řešila tyhle pocity?“

R: „No, já jsem vlastně byla u tety na chvílku, na měsíc, protože si narazila žebra, ona spadla na podlaže na pračku, tak jsem jí teda šla jako pomoci v domácnosti...no a řekla jsem to první bratrancovi, co se děje doma, protože oni nic nevěděli, ani babička, nikdo, no a tak jsem to řekla bratrancovi, pak jsem to řekla buď tetě nebo strejdovi, teďka nevím komu z nich jsem to řekla první, no a oni řekli, že to začnou řešit. No, tak jsme to ještě nechali bejt a přijel muj táta, že ať jedu domu na autě, jako on auto nemá, ale s dalším strejdou, jeho bratranec. No a strejda řek, že jsem venku, přitom jsme byli doma s bratrance zamknutý v jeho pokoji. No a tak jsme přelezli oknem a utíkali jsme za tetou rychle, protože ona měla asi dvacet metrů od jejího baráku kámošku. Tak jsme běželi až tam, no a tam jsme řekli, že mě hledá a takovýhle, no on tam pak přijel, no a vlastně od té doby jsem u tety, jsem u tety půl roku. U tety to je úplně skvělý, tam se mi strašně líbí. Sociálka mě chce taky dostat do ústavu.“

T: „Co na to rodiče, že jsi byla u tety?“

R: „No, oni...máma říkala u policajtů, že to prostě takhle nenechá, že mě dostane do osmnácti do ústavu, bratrance taky, tetu do basy, strejdu do basy, všechny dostane do basy, nás do ústavu.“

T: „Jaký to je, když takhle máma mluví?“

R: „Jako, ne že by mi to bylo úplně jedno, jako zabořilo mě to, ale prostě jsem si řekla, že doma nebudu, že i kdybysem měla bejt do osmnácti v ústavě, tak budu, ale domu už prostě nevkročim ani nohu, že už je prostě neznám. A mámě jsem řekla do očí, že už její dcera nejsem, ona mi na to odpověděla, že já její taky..., jako že prostě, že nejsem její máma. Když jsem byla na policajtech a když jsem řekla před sociálkou mámě do očí, že mi to táta dělal, tak máma takhle byla, sklopila hlavu a nic neřekla.“

T: „Hm.“

R: „No a že prej mě viděla učitelka, jak se ze strejdou líbu a takovýhle. A sociálka, ta dopomáhá rodičům, abysem se dostala do ústavu, protože oni se nějak znaj s tou XXX (jméno sociální pracovnice), oni se znaj asi deset let nebo patnáct.“

T: „Když jsi byla v takovym tom nejtěžším období, byla jsi na to sama, nebo byl někdo, kdo ti v tom pomohl?“

R: „Když jsem byla u tety, tak mi pomáhali strejda, bratranec, teta, protože já jsem se v noci probouzela strachy, prostě jsem nemohla usnout, pořád jsem měla zavrtaný v hlavě, že táta přijde a něco mi udělá, že mě udusí nebo takový, prostě i když jsem byla od rodičů nějakých sedm kilometrů pryč, tak prostě ten pocit jsem měla. No a prostě, mě učili i dva měsíce jíst, protože jsem doma ani moc nejedla, jsem byla jak tyčka. Přišla jsem tetě a oni mě začali jako učit jíst, ať se naučim pořádně jíst, taky vypadám teď tak (ukazuje na své břicho, objektivně je však stále štíhlá). Jsem říkala, že zase budu hubnout.“

T: „Myslíš, že jsou nějaká východiska, nějaká cesta, jak se z té krize dostat ven?“

R: „No, nevím, a nebo by mě vrátili k tetě zpátky, to by bylo nejlepší. Sociálka na mě, to, že mi psychologky pomůžou dostat se z toho a takový, já jsem jí řekla, sociálce, že nějaký psychologky prostě nepotřebuju a ona na mě, že jsem tady kvůli tomu, aby mi to pomohlo a já na tu sociálku, ale s tím mi jenom ubližujete...že prostě jsem nic neudělala, že tady prostě nechci bejt, ale oni mi řekli, že mi to pomůžou. Teďka jsem domluvená na pondělí s paní psychologkou, že k ní půjdu.“

T: „Hm. Jaký to je o tom mluvit?“

R: „Na jednu stránku je to dobrý, ale na jednu zase špatný, že na to nechci vzpomínat, ale zase chci to ze sebe dát pryč.“

T: „Myslíš, že se na krizi dá vidět něco pozitivního?“

R: Mlčí.

T: „Jestli to může člověku přinést něco dobrého?“

R: „Nějaký jo. Ale nevim. Já už jsem od tadytudy jednou utekla... a pořád přemejšlim, že bych utekla znova.“

T: „Kdy tě to napadá nejmíc?“

R: „Pořád, třeba chci si zakouřit a tady to prostě nejde, prostě nemam ty cigarety, mam nervy... nechci tady bejt. Když vidim ty mříže, tak mam ještě větší vztek. Jsem paní XXX (vychovatelka) včera říkala, že stejně zase uteču. Ona mi říkala, že ať neutíkám, že měli o mě poradu, nebo něco takovýho.“

T: „Hm. Kdybych se ještě vrátila k tý krizi, tak myslíš, že existuje nějaký ideální řešení krize?“

R: „Hm, asi jo... možná jo, kdybysem... nevim, já si myslim, že pro mě asi neexistuje žádný..., že to ze sebe nějak musim prostě dát pryč sama. Nějak na to musim přijít a dát to ze sebe pryč prostě.“

T: „Myslíš, že kdyby se někdo z tvých blízkých, přátel nebo kamarádů dostal do nějaký situace krize, tak že bys věděla, jak mu pomoci, co mu říct?“

R: „No, tak ho nějak utěšit jako, nějak ho utěšit no. Utěšit ho a ať na to nemyslí, že se to nějak vyřeší.“

T: „Teď možná spíš taková fantazie, kdyby krize byla barvou, tak jaká by to byla?“

R: „Jsem to trochu teďkon nepochopila.“

T: „Kdyby sis třeba představila nějakou krizi, nějakou situaci a pocity, který se k tomu vážou a třeba se podívala na ty barvy (24 odstínů pastelek), tak která barva by ti připomínala ten pocit nebo tu situaci krize... nebo něčím jí připomíná, něco mají společného.“

R: „Černá. Tmavý barvy spíš si myslim.“

T: „Hm.“

R: „Nevim, tmavý barvy jsem měla u mámy a u táty a když jsem šla k tetě, tak ty veselý.“

T: „Tys říkala černou nebo tmavý barvy, tak co mají významově společného s tou krizí?“

R: „No, černá jako tma prostě, strach, strach, bolest, jako že se bojí něčeho strašně, neví, co má dělat... já nevim, co ještě. Ty veselý zase, že smích, se prostě směju, ale někdy stejně na to si vzpomenu, prostě mě se snažili teta a strejda, abysem na to tolik nevzpomínala, tak jako když jsme se šli třeba koupat, do nějaký vesničky, tak prostě v tu dobu jsem měla prostě vymazanej mozek, prostě jako kdyby se to nikdy nestalo, no a pak jsem si zase na to vzpomněla, říkala jsem si, že to bylo úplně něco jinýho, když jsem na to nevzpomínala. No a tady na to vzpomínám každý den, proto kvůli tomu asi chci utýct, ale k tetě a strejdovi bysem nešla, protože by z toho měly problém.“

T: „Hm. Ještě stejně jako jsem se ptala na tu barvu, tak kdyby krize měla bejt zvířetem, tak jaké by to bylo?“

R: „Tak to asi žádný, protože já zvířata mám strašně moc ráda, mě zvířata dělaj radost. Zvíře žádný.“

T: „Dobře. Je něco, co tě k tomu tématu krize napadá, čeho jsme se nedotkli a je to nějak důležitý, mělo by to být řečeno?“

R: „Já si myslim, že nic.“

T: „Tak to je ode mne tedy všechno, já ti moc děkuju, že sis se mnou popovídala.“

Roman_DDÚ

Kresba:

Po zadání tématu neví, co by nakreslil. Ani po několikátém povzbuzení a doplňujících otázkách neví, co má kreslit. Nechávám tedy kresbu na závěr rozhovoru s tím, že ho možná během povídání něco napadne.

Vlastní rozhovor:

T: „Zkusil bys mi říct nějakou tvoji představu o krizi, jak to vnímáš, co si pod tím pojmem představuješ?“

R: „Já nevím, já jí třeba tu krizi nemám, tak ale vím třeba, co to je. Třeba když někdo nemá peníze, nebo já nevím...“

T: „Ještě něco by tě napadlo? Klidně říkej všechno, co si pod tím představuješ.“

R: „Všechno možný... Nevím.“

T: „Třeba co to je za situace, jak takový situace vypadaj?“

R: „Blbě... Asi nevím už.“

T: „Dostal ty ses někdy do situace, která by se třeba blížila tomu, co jsi nějak naznačil, taková blbá situace?“

R: „Ne.“

T: „A kde ses třeba setkal s někým, nebo s prostředím, kde se někdo ocitnul v krizi?“

R: „Asi nikdy. Asi fakt nikdy.“

T: „Tys říkal, že nějak víš, co to je...“

R: „No tak vím, ale nesetkal jsem se s tím.“

T: „A odkud to vlastně víš?“

R: „Tak ze školy asi.“

T: „Hm.“

R: „Já nevím, z televize.“

T: „Tak můžeme se bavit o té představě, kterou máš o krizi ze školy, z televize, jak myslíš, že to asi je nebo jak těm lidem, kteří v té krizi jsou, tak jak jim v tom je?“

R: „Tak špatně jim je v tom asi.“

T: „Hm.“

R: „To musí bejt hrozný.“

T: „Myslíš, že člověk dokáže určit, co tu krizi způsobilo?“

R: „Asi jo.“

T: „Jak se tak člověk může do té krize dostat?“

R: „Všelijak...nevím, teď mě nic nenapadá... Nevím no. Fakt mě nic nenapadá.“

T: „Na něco přijdeš, určitě.“

R: „To asi ne.“

T: „Dobře. Jak myslíš, že dlouho trvá ta krize?“

R: „Tejdny. Podle toho jaká to je ta krize?“

T: „A na čem myslíš, že to záleží?“

R: „Tak na vůli toho člověka, jestli se z toho chce dostat do normálu.“

T: „Hm. Co myslíš, co asi prožívá ten člověk, jaký má pocity, jak mu v tom je?“

R: „No, špatný pocity má z toho, chce se z toho dostat.“

T: „Myslíš, že bys dokázal pojmenovat třeba nějaký konkrétní pocity?“

R: „To asi ne.“

T: „Co myslíš, jak s tím ten člověk zachází, jak to řeší tyhle situace?“

R: „Nevím... To nevím, jak to řeší. Asi tak, aby se z toho nějak dostal.“

T: „Hm. Co to třeba může bejt, jak se z toho dostat?“

R: „Nevím... Podle toho z jaký ty krize asi.“

T: „Hm. Tys uvedl na začátku příklad, že krize třeba je, když člověk nemá peníze, tak jak se z takový krize dá dostat?“

R: „Nevím, třeba půjčkou.“

T: „Hm. Nebo jak to takovej člověk v krizi řeší, když nemá peníze?“

R: „Si pučí skoro každej. Nebo některý třeba kradou všechno možný. Já nevím už.“

T: „Co myslíš, jaký to je, když je člověk v krizi sám a jaký to je, když je někdo s ním?“

R: „Asi lepší, když ho někdo podrží v tom, když je někdo sám, tak to musí bejt asi hrozný.“

T: „Hm. Myslíš, že jsou nějaký východiska tý krize, že se z ní nějak dá dostat ven?“
R: „Asi jo, asi se dá. Ale jak, to nevím.“
T: „Myslíš, že se dá na krizi vidět něco pozitivního?“
R: „Asi ne.“
T: „Máš představu, jaký by bylo ideální řešení krize?“
R: „Ne.“
T: „Myslíš, že vůbec něco takového existuje?“
R: „Nevím.“
T: „Kdyby se třeba někdo z tvých blízkých nebo kamarádů ocitnul v krizi, tak věděl bys, jak mu pomoci, co mu říct?“
R: „Nevím, já bych spíš přemýšlel, jak bych mu moh pomoci... Asi bych přemýšlel, určitě.“
T: „Co bys mu třeba řekl?“
R: „Nevím. Fakt nevím, co bych mu řekl.“
T: „Dobře. Tak teď možná taková fantazie, kdyby krize byla barvou, tak jaká by to byla?“
R: „To nevím. Černá?“
T: „Hm.“
R: „Asi černá.“
T: „A významově? Proč zrovna černá tě napadla k té krizi?“
R: „Já nevím.“
T: „Co mají společného třeba, černá a krize.“
R: „Nevím.“
T: „Tak z nějakého důvodu jsi řekl černou?“
R: „Tak já nevím, mě napadla třeba černá?“
T: „Takže tě napadla aniž bys nad tím nějak přemýšlel?“
R: „Nepřemýšlel jsem nad tím.“
T: „Dobře. A stejně tak kdyby sis měl představit, že krize je nějaký zvíře, tak jaký by to bylo?“
R: „To nevím... Nevím jaký zvíře... To nevím jaký zvíře, vůbec.“
T: „Dobře. Zkusil bys mi teď něco nakreslit na to téma krize?“
Skoro 10 minut ho povzbuzuji a snažím se ho k něčemu namotivovat, ale on vše odmítá a neustále opakuje: „Nevím. Nevím, co mám kreslit.“ Když navrhuji, aby nakreslil člověka, kterej je v krizi, tak říká: „To ne.“
Všechny návrhy podobně neguje. Nakonec tedy nekreslí nic.

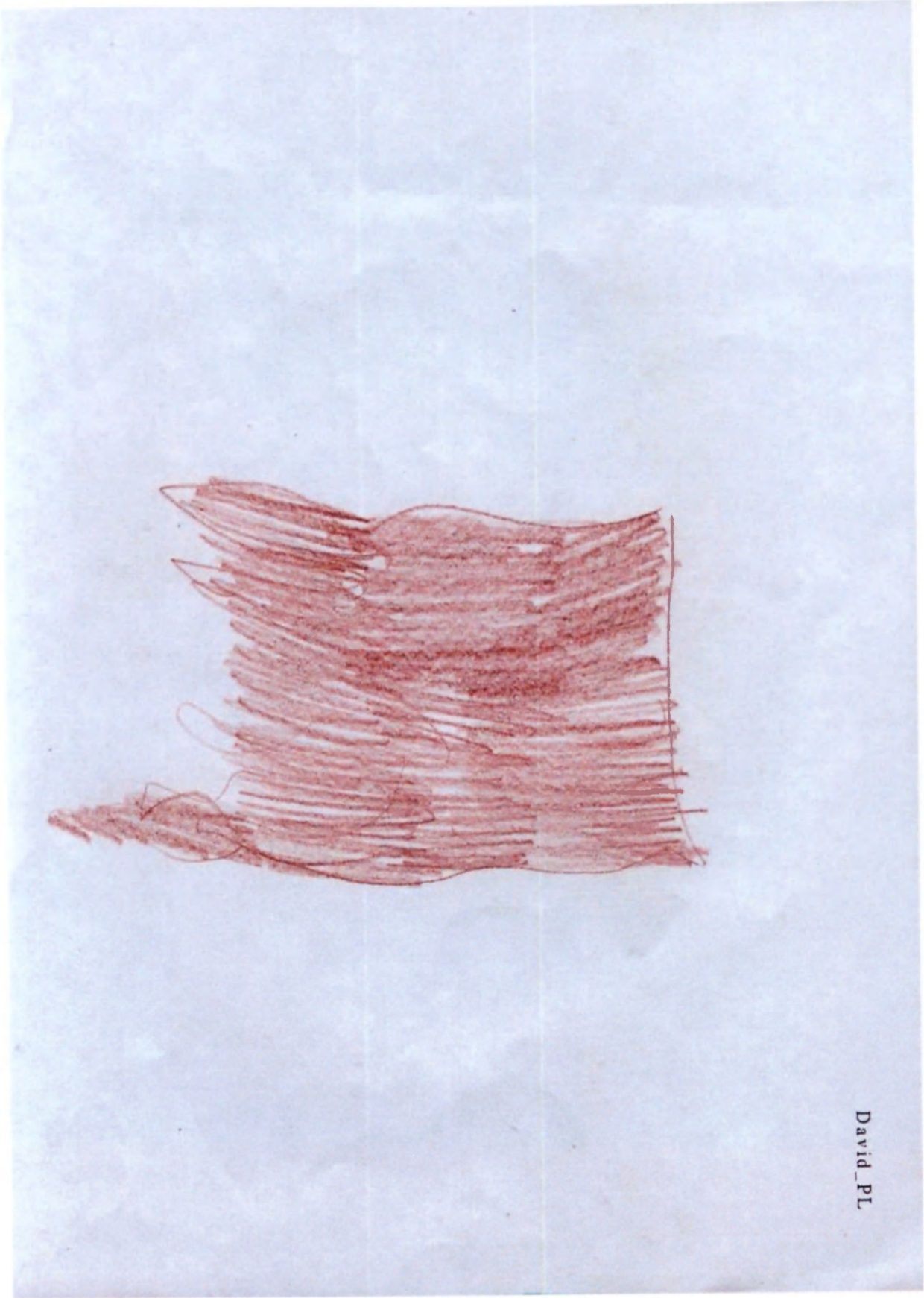
3. Příloha

Tematické kresby

Handwritten signature in red ink.

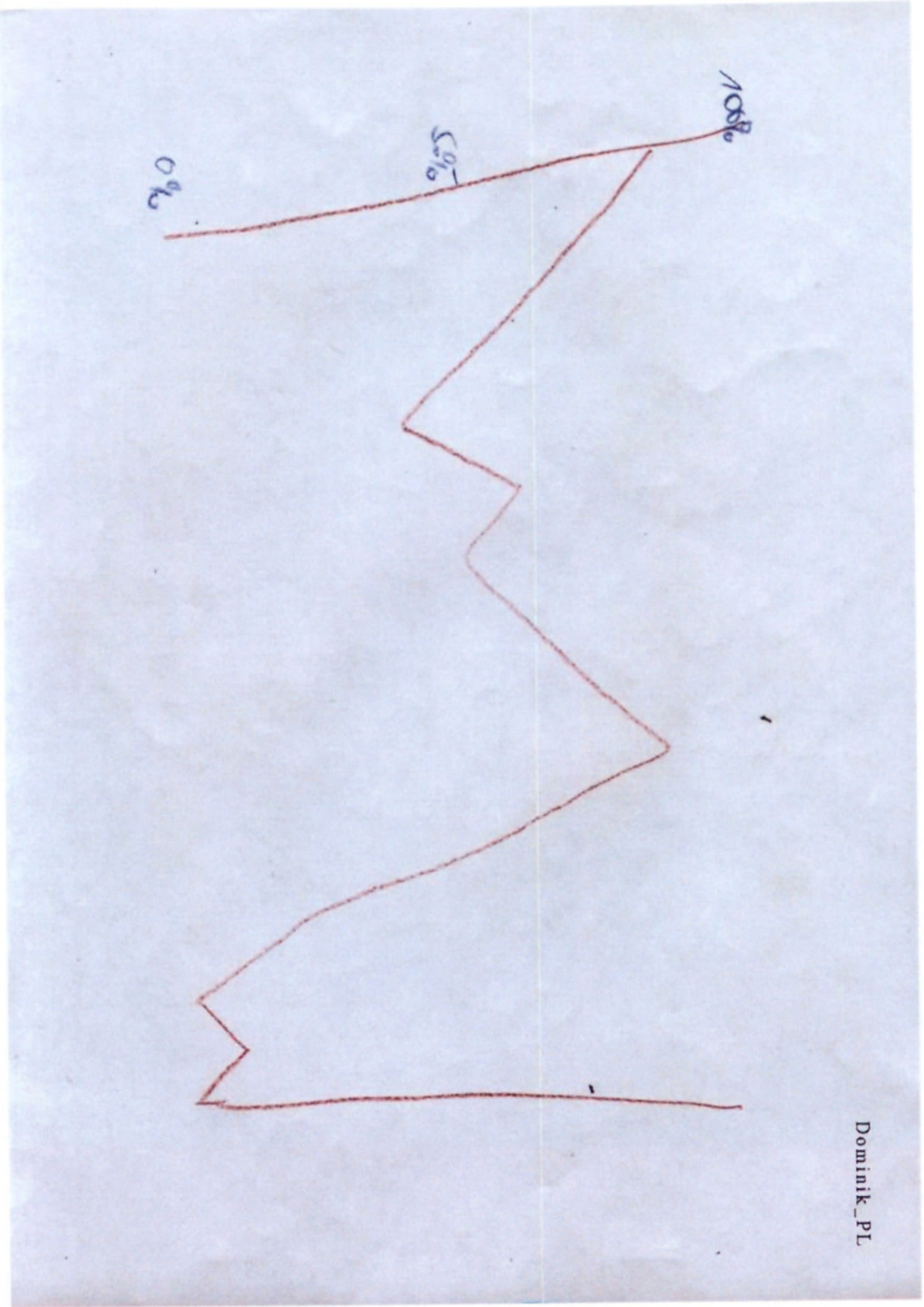

Eva_PL

David_PL

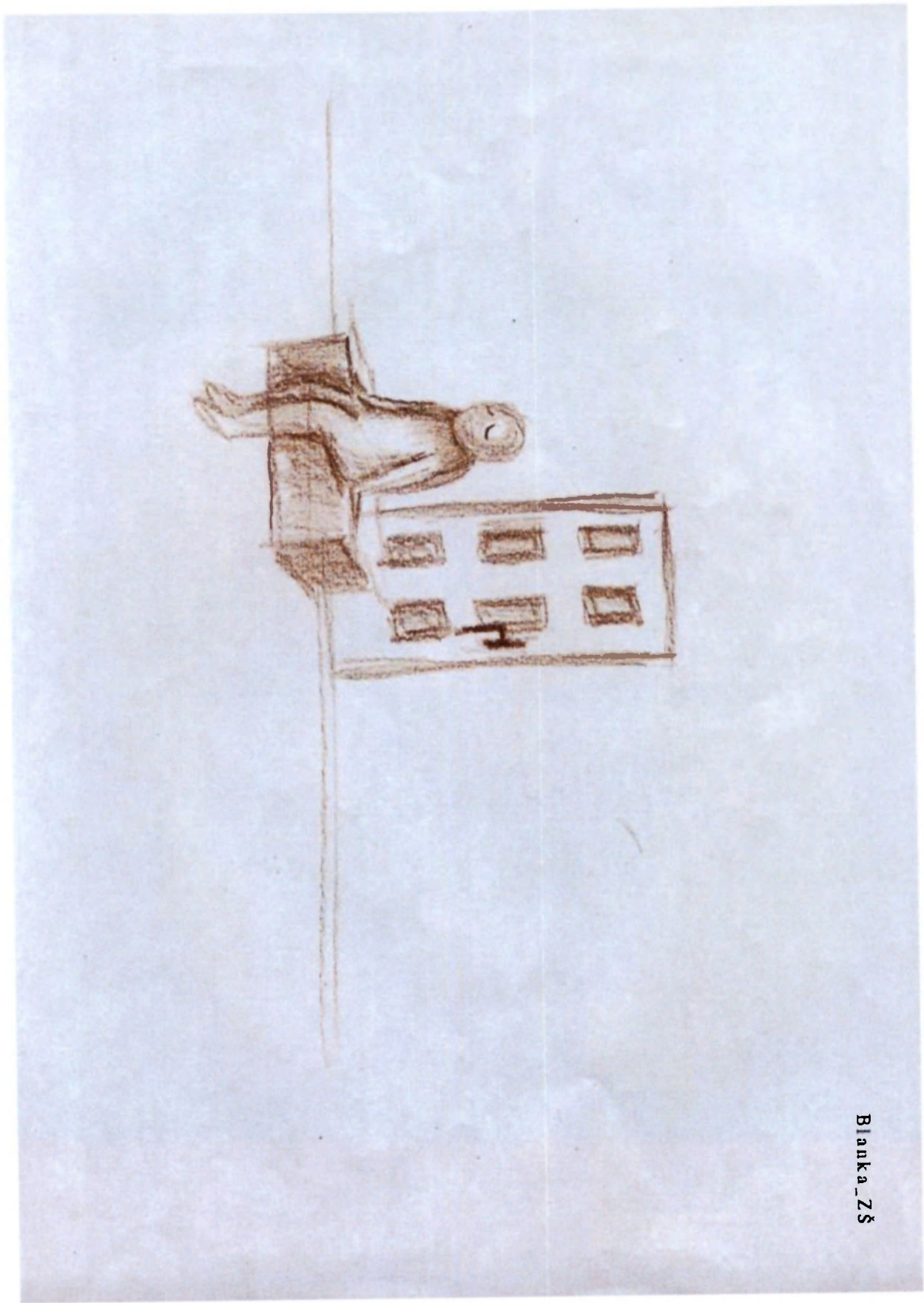

Robert_DDÚ

START

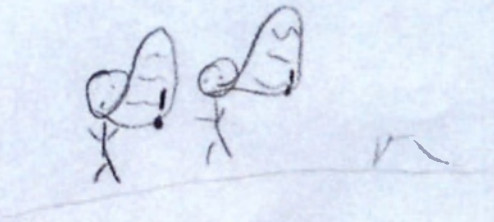

Blanka_ZŠ

Fanda_ZS

Kamila_ZS